

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Bakalářská práce

**Komentovaný překlad: Bezahlen die Frauen die
Wiedervereinigung?**

Annotated translation: Do Women Pay for German Reunification?

Autorka bakalářské práce: Mgr. Mariana Bernasová

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Monika Žárská

Praha 2011

Ráda bych touto cestou a v abecedním pořadí poděkovala PhDr. Evě Berglové za nový, interní pohled na novodobé dějiny Německa, zejména pak NDR, stejně jako za objasnění některých reálií a komplikovaných syntaktických struktur, PhDr. Mileně Horákové za konzultace v oblasti českého a německého práva, především trestního, pracovního a rodinného, Janu Kalbheimovi za německý pohled na současné německé právo i na sladování obou právních systémů v době kolem sjednocení a za doporučení cenných zdrojů na spolkové i unijní úrovni, Mgr. Silke Klein za jazykové podněty a přiblížení doby někdejší NDR, Prof. PhDr. Pavlu Koubovi za základní orientaci v díle Ernsta Blocha s přihlédnutím k potřebám překladu, Marii Saše Lienau za seznámení se současnými trendy německé genderové lingvistiky a feminismu i za jazykovou pomoc, Mgr. Věře Markové za problematizující jazykové vhledy, PhDr. Michalu Pullmannovi, Ph.D. za korekci a potvrzení historických termínů, PhDr. Jiřímu Starému, Ph.D. za filozofické a psychologicky zaměřené termíny, PhDr. Marii Vachkové, Ph.D. za návrhy pro překlad slova „Trümmerfrau“, Dr. Janě Valdrové, Ph.D. za základní přehled v současných trendech české genderové lingvistiky a feminismu a za překlad, respektive dotváření termínů, které v češtině chybí a Mgr. Monice Žárské za vytyčení koncepce komentáře, neotřelé nápady a celkové vedení práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23. 3. 2011

ANOTACE

Cílem této práce je překlad části rozhovoru z knihy *Bezahlen die Frauen die Wiedervereinigung?* a komentář k němu. Vedle *Úvodu* a *Závěru* se práce skládá ze dvou stěžejních částí, z *Vlastního překladu* a *Komentáře*. *Komentář* se dělí na čtyři kapitoly. *Překladatelská analýza výchozího textu podle Ch. Nordové* text analyzuje na pozadí vnětextových a vnitrotextových faktorů. *Charakteristické rysy výchozího textu a první nástin překladatelských problémů* popisují text funkčně-strukturálně po rovinách, soustředí se na překladatelsky problémová místa a vytváří tak spojnici mezi analýzou originálu a překladem. *Metoda překladu* stanovuje na základě poznatků prvních dvou částí strategii pro překlad originálu. *Typologie překladatelských postupů a nezbytných posunů – konkrétní řešení* aplikuje metodu překladu, uvádí příklady a komentuje problémy.

Klíčová slova: překlad, překladatelská analýza, skopos, Ch. Nordová, analýza, věrný překlad, volný překlad, vnitřní vysvětlivka, překladatelský posun, překladatelský problém, metoda překladu, kompenzace, neutralizace, exotizace, morfologie, lexikum, gramatika, syntax, stylistika.

ANNOTATION

The thesis focuses on translation of an extract of a dialogue from the book called *Bezahlen die Frauen die Wiedervereinigung?* and on commentary on this translation. Apart from the *Introduction* and *Conclusion* there are two parts that play central role: *the Translation* itself and the above mentioned *Commentary*. The *Commentary* consists of four chapters. *Translation Analysis of the Original Text Based on Ch. Nord's Model* describes extratextual and intratextual factors of the original text. *Features of the Original Text and First Insights into Problems of Translation* takes functional-structuralist approach, describing different levels of the language used, focuses on tricky parts in the translation and thus links the analysis of the original with the translation. *Method of Translation* sets strategy for the translation of the original, based on conclusions of the two previous chapters. *Typology of Translation Solutions and Unavoidable Shifts – Concrete Examples* puts the method into practice, gives examples and comments on problems.

Key words: translation, translation analysis, skopos, Ch. Nord, analysis, faithful translation, free translation, explanation, translation shift, translation problem, translation method, compensation, neutralisation, exotization, morphology, lexis, grammar, syntax, stylistics.

OBSAH

ANOTACE, KLÍČOVÁ SLOVA	4
OBSAH	5
SEZNAM ZKRATEK	8
1. ÚVOD	9
2. VLASTNÍ PŘEKLAD	12
3. KOMENTÁŘ	34
3.1 Překladatelská analýza výchozího textu podle Ch. Nordové	34
3.1.1 Vnětextové faktory	34
3.1.1.1 Vysílatel textu	34
3.1.1.2 Autor textu	34
3.1.1.3 Intence autora	36
3.1.1.4 Funkce textu a jeho stylistické zařazení	40
3.1.1.5 Adresát	41
3.1.1.5.1 Adresát výchozího textu	41
3.1.1.5.2 Adresát překladu	42
3.1.1.6 Médium a ráz textu	42
3.1.1.7 Pragmatika místa	45
3.1.1.8 Pragmatika času	46
3.1.1.9 Důvod komunikace	47
3.1.2 Vnitrotextové faktory	48
3.1.2.1 Téma a obsah textu	48
3.1.2.2 Presupozice	50

3.1.2.3 Výstavba a členění textu, makrostruktura	52
3.1.2.4 Nonverbální prostředky	53
3.1.2.5 Suprasegmentální prvky	54
3.2 Charakteristické rysy výchozího textu a první nástin překladatelských problémů.....	57
3.2.1 Stylisticko-morfologická rovina	57
3.2.2 Stylisticko-lexikální rovina	60
3.2.3 Stylisticko-syntaktická a gramatická rovina	63
3.2.4 Stylisticko-textová a intertextová rovina	65
3.2.5 Stylisticko-pragmatická rovina	66
3.3 Metoda překladu	67
3.4 Typologie překladatelských postupů a nezbytných posunů – konkrétní řešení	68
3.4.1 Suprasegmentální rovina	68
3.4.2 Morfologická rovina	70
3.4.3 Lexikální rovina	71
3.4.3.1 Expresivní výrazy a obrazná vyjádření	72
3.4.3.2 Citáty	75
3.4.4 Syntaktická rovina	76
3.4.5 Pragmatická rovina	79
4. ZÁVĚR	81
5. LITERATURA	82
5.1 Použitá	82
5.1.1 Primární	82

5.1.2 Sekundární	82
5.1.3 Internetové zdroje	83
5.2 Studovaná	83
5.2.1 Translatologické a jazykovědné publikace	83
5.2.2 Politické a psychologické publikace	84
5.2.3 Slovníky	85
5.2.4 Internetové zdroje – Wikipedie	85
5.2.5 Hromadné sdělovací prostředky	86

SEZNAM ZKRATEK

AČV: aktuální členění větné

CJ: cílový jazyk

FVG: Funktionsverbgefüge

NDR: Německá demokratická republika

O: originál (dle katalogizačního lístku knihovny Gender Studies je hlavní autorka Rita Süßmuth a další autorka Helga Schubert; Michael Haller v tomto základním záznamu nefiguruje)

P: překlad

SRN: Spolková republika Německo

Stasi: Staatssicherheit – východoněmecká tajná policie a rozvědka

Na citovaný text odkazuji v kulatých závorkách. Obecně platí, že do ní za příjmením autora či autorů uvádím rok vydání, následovaný dvojtečkou a číslem strany. (Havránek-Jedlička 1981: 442)

Pro originál používám zkratku „O“ následovanou rokem vydání, dvojtečkou a číslem strany (O 1992: 43) v případech, kdy se analýza zaměřuje na výchozí text a zkratku „O“ následovanou číslem strany, středníkem a číslem řádky či řádek, na níž či na nichž se jev vyskytuje (O 99; 908-912) v případě, že je důraz na kontrastivní srovnání; toto dělení však neplatí absolutně. Pro překlad používám zkratku „P“ následovanou číslem řádky (P 525).

Číslo poznámky pod čarou je v těle textu připojené bezprostředně za daným slovem, pokud se významově týká pouze jeho, nebo za interpunkčním znaménkem následujícím po tomto slově tehdy, pokud se poznámka týká celé předchozí větné části.

1. ÚVOD

Pro bakalářský překlad jsem si vybrala část rozhovoru z knihy *Bezahlen die Frauen die Wiedervereinigung?*. Prvně byla vydána roku 1990 v Curychu, poté o dva roky později v Mnichově. Pracovala jsem s druhým, aktualizovaným vydáním, k němuž byla připojena studie Moniky Jaeckelové *Die Frauen im vereinten Deutschland*. Vedle této studie kniha obsahuje předmluvu od Michaela Hallera, dále dodatek o třech částech 1. *Materialien zur Gleichstellung und Selbstbestimmung der Frauen in Westeuropa* a 2. *Zur Geschichte der Frauenbewegung in Westdeutschland* - obě částí pocházejí z třetího vydání publikace *Die Geschichte der Frauenbewegung in Deutschland* od Rosemarie Nave-Herzové z roku 1989 (O 1992: 133) a 3. *Zur Lage der Frauen in der früheren DDR* – část článku z časopisu *Aus Politik und Zeitgeschichte* z dubna 1990, jehož autorkou je Hildegard Maria Nickelová z Humboldtovy univerzity (O 1992: 147), dále pak stručnou informaci o obou dotazovaných ženách ze západního a východního Německa, někdejší ministryni pro rodinu a předsedkyni Spolkového sněmu Ritě Süßmuthové a klinické psychologce a spisovatelce Helze Schubertové, a především Hallerův rozhovor s nimi, označený jako *Im Gespräch*, který zabírá významově a rozsahově největší část knihy a je také východiskem pro překlad. Poslední součástí knihy je reklama na publikace s podobnou tematikou, rovněž ze série Piper.

Zde otištěný rozhovor je přepsanou, rozšířenou a autorizovanou variantou rozhovoru vedeného v Bonnu ve stejném složení jen několik málo týdnů před znovusjednocením. Od konání rozhovoru, respektive od autorizace jeho písemné podoby, do vydání uběhly jen měsíce.

Navzdory minimálnímu historickému odstupu – dialog se odehrává přímo uprostřed převratných událostí, jejichž opravdový dosah a dimenzi bylo velmi těžké odhadovat – jsou obě ženy schopné obdivuhodné reflexe. Kontrast dějinného okamžiku se střídavými (a jak se ukázalo správnými) úvahami o příštím vývoji i s banálními, ale proto ještě ne nedůležitými postřehy ze života řadových Němců a především Němek byl pro výběr tohoto textu určující. Dalšími faktory byly úvahy na pomezí historie a psychologie, které přesvědčivě objasňují vznik, vývoj a přetrvávající dopady dvou odlišných německých mentalit; zde by se nechal vysledovat přesah k české mentalitě, respektive českým dějinám. Velmi mne zaujala také hypotetická a pro některé možná provokativní otázka,

jaké jiné akcenty by mělo sjednocení, kdyby se na něm ženy podílely větší měrou. Tato ženská nerealizovaná linie je jakýmsi pendantem k realizované politice mužské. Svou roli sehrála i symbolika – v roce zadání práce Německo oslavilo 20. let od svého sjednocení a tato kniha 20 let od prvního vydání.

Navíc téma poměrnějšího ženského zastoupení na moci se dosud nevyčerpalo, naopak. V lednu a únoru 2011 v Německu probíhaly nekonečné debaty¹ o kvótách (*Frauenquote*) pro nejvyšší pozice v podnicích a o tom, zda být případně *Quotenfrau*² je nedůstojné, nebo přechodně nezbytné. V březnu 2011 se má o zavedení těchto kvót s konečnou platností rozhodnout.

Při výběru konkrétního úryvku jsem se řídila požadovaným rozsahem a v jeho rámci mi pak šlo o určité zachování myšlenky. Rozhovor jsem překládala od počátku, tj. kapitoly *Gehen die Frauen in die Knie? Fragen nach der deutschen Vereinigung*, dále *Hätten Frauen eine andere Deutschlandpolitik gemacht?*, dále *Materielle Unabhängigkeit: notwendige Bedingung der Emanzipation?* – zde jsem pak následnou biografickou kapitolu *Die Mütter und die Väter: Lebensgeschichte als Emanzipationsprozeß* vynechala – pojednává se v ní o zrání obou žen v rozdělených částech země, ale mně šlo spíše o zachování a rozvinutí předchozího toku myšlenek, které by navazovaly na materiální nezávislost a konkrétněji pojednávaly téma viny, provinění – včetně věčné otázky zda je už samotný život v diktatuře proviněním – i udavačství a odpuštění. S tímto nadčasovým tématem se vypořádává kapitola *Auf dem Weg ins neue Deutschland: Frauen zwischen Macht und Mißachtung*. Následuje pak poslední kapitola, kterou jsem rovněž nepřekládala, kapitola *brisannti*³ nejen tématem, ale také z hlediska sladování východo- a západoněmeckého práva – *Abtreibungsdebatte: den Frauen die Verantwortung geben*. Přeložená část tvoří zhruba polovinu celého dialogu.

---

¹ Vedly se v předních diskusních pořadech – v *Hart aber fair*, u *Anne Will*, u *Maybrit Illner* i v pořadu *Menschen bei Maischberger*. common knowledge

² Mezi další pejorativní označení patří např. *Quotilde* – rovněž německá lidová tvořivost nezná mezí, podobně jako ta česká. common knowledge

³ Zákon o potratech byl jediný, který se ve východoněmeckém parlamentu nepodařilo schválit jednomyslně. common knowledge

Nedílnou součástí této práce je vedle překladu i komentář k němu. Jeho cílem je definovat a obhájit překladatelskou metodu. K tomuto účelu bude nejprve analyzován výchozí text – jeho cíle, záměry, specifika – podle modelu Nordové, následně se pozornost soustředí na konkrétní překladatelské problémy na úrovni lexika, syntaxe, stylistiky a pragmatiky a na překladatelské postupy a nezbytné posuny z toho pramenící. Ve všech částech překladu bude zohledňována specifická překladačská – například paradoxní protiklad lexika východoněmeckého práva, dnes zaniklého, a jazyka genderové lingvistiky, pro češtinu ještě ne vždy vytvořeného.

V souladu se zadáním práce se komentář překladu bude ubírat od celkové koncepce k dílčím řešením, tj. uplatní se postup *top-down*. Překladatelská analýza výchozího textu a jeho charakteristických rysů si vynutí nezbytné posuny v cílovém textu a povede k určitým překladatelským postupům, jejichž výsledkem budou konkrétní řešení.

Pokyny k vypracování práce kladou důraz na stylistickou stránku, ať už na stylistické postupy, které autoři volí k dosažení svého záměru, nebo na překladatelské postupy a nezbytné posuny, které byly v překladu provedeny zejména na rovině stylistické. Po dohodě s vedoucí práce však styl jako samostatnou rovinu nevyčleňuji. Vycházím přitom ze dvou obecně přijímaných koncepcí. Podle první se stylistika překrývá s funkčností – text nemůže fungovat, pokud nebude odpovídat stylistickým normám – a protože funkčnost by měla být inherentní kategorií překladu, směřuji k ní nutně všechny kroky překladatele včetně metody, postupu a posunů. Druhá koncepce vychází z toho, že ve funkčním pojetí jazyka se stylistika zmiňuje jako nejvyšší rovina jazyka, která všechny ostatní roviny zastřešuje a zároveň prostupuje. Prvky na všech rovinách mají nějaký stylistický účinek, avšak snažit se u každého jednotlivého z nich abstrahovat nebo i jen připomínat právě jeho stylistickou část by bylo neústrojné.

Stylistika je tedy od textu výchozího i cílového neodmyslitelná; výslovně ji ale zmiňuji hlavně u charakteristických rysů výchozího textu.

2. VLASTNÍ PŘEKLAD

1 ROZHOVOR

2 Házejí ženy flintu do žita?

3 Otázky po německém sjednocení

4 *HALLER: Všední den ve sjednoceném Německu se tak překotně rychle změnil, že se*
5 *vytrácí jakýkoli pojem o čase – jako by už uběhlo velmi mnoho let, a přece jsou to*
6 *teprve měsíce, kdy jste, paní Schubertová, stála na ulici ve východním Berlíně a*
7 *protestovala proti komunistickým pohlavárům. Psal se listopad 1989, jistý Egon Krenz*
8 *spravoval státní záležitosti a neměl se ani omylem k tomu, aby režim odstranil. Myslela*
9 *jste tehdy, kdy si ještě mnoho lidí na pondělních demonstracích přálo demokratizovanou*
10 *a hospodářsky obnovenou NDR, na odstranění státu vedeného Jednotnou socialistickou*
11 *stranou Německa?*

12 *SCHUBERTOVÁ: Nikdy jsem neuvěřila tomu, že by se socialismus našeho*
13 *východoněmeckého ražení dal reformovat, a už před říjnem 1989 jsem si přála tento*
14 *vývoj, který vedl k nové jednotě Německa. Vzdala jsem se však naděje, že to ještě sama*
15 *zažiju.*

16 *Politický systém Spolkové republiky byl mým přáním a také mým politickým cílem,*
17 *především kvůli právní jistotě. Jsem tedy ráda, že jsme toho dosáhli.*

18 *Vy, paní Süßmuthová, jste jako předsedkyně Spolkového sněmu a předsedkyně výboru*
19 *„Německá jednota“ prožívala ony bouřlivé měsíce takřkajíc z pozice političky. Byla to*
20 *doba, jejíž témata i tempo určovali muži z Bonnu. O rovnoprávné účasti žen na*
21 *sjednocovacím procesu prý nemůže být ani řeči – tolik Váš komentář z počátku léta*
22 *1990. Proběhlo navzdory tomu všechno tak, jak jste si to přála?*

23 *SÜSSMUTHOVÁ: Nikdo nebude moct popřít, že se sjednocovací politika roku 1990*
24 *spojuje se jmény mužů, nikoli žen. Zda jsme si mohly jako ženy počínat obezřetněji, o*
25 *tom si dovolím pochybovat. Vždyť i ženy v NDR – alespoň takový jsem z toho měla*
26 *dojem – chtěly, aby všechno proběhlo pokud možno rychle a aby se vytvořily nové,*

27 jasné vztahy, i když všichni dobře víme, že právě na toto závratné tempo doplatily
28 v neposlední řadě mnohé ženy v NDR.

29 *Kde se na bonnské politice sjednocování projevil mužský prvek nejvíce?*

30 *SÜSSMUTHOVÁ:* Tento mužský prvek se neodráží ve vědomém vylučování
31 specifických zájmů žen a dětí, ale v tom, že se nezohledňují rozdílné životní situace
32 mužů a žen. Nikdo nedbá toho, že s rozdílným se musí nakládat rozdílně. Politika, v níž
33 dominují muži, přehlíží, nakolik se od sebe životní situace žen a mužů liší. Mnohým
34 mužům chybí citlivé porozumění pro ekonomickou závislost žen bez vlastního příjmu,
35 pro stále ještě nedoceněnou práci v domácnosti, pro nepostačující sociální jistoty
36 jednotlivce ve stáří.

37 Jak obtížné je stále ještě dorozumívání mezi muži a ženami, ilustruje první Smlouva o
38 sjednocení týkající se měnové, hospodářské a sociální unie. Stojí v ní, že se zohlední
39 „zvláštní potřeby žen a postižených“. Právě proto tedy potřebujeme zapojit ženy, aby se
40 více přihlíželo k jejich akutním problémům a zájmům v rodině i v zaměstnání.

41 Je proto nasnadě, že ženám ve sjednoceném Německu nadále nejvíce leží na srdci péče
42 o děti. Pro muže měla tato otázka při jednáních o sjednocení mnohem menší význam.

43 Masivnímu naléhání žen v parlamentu vděčíme za to, že spolková vláda nakonec
44 vykonala revoluční čin a přece jen se rozhodla zařízení pro péči o děti na území bývalé
45 NDR do konce června 1991 spolufinancovat. To se mi zdálo vzhledem k těžké situaci
46 mnoha zaměstnaných žen jako velmi důležitý ústupek. Nejde přitom samozřejmě o
47 pokračování dřívějšího systému péče, ale o pedagogickou činnost zbavenou veškeré
48 ideologie.

49 *Paní Schubertová, nebylo pro ženy z NDR německé sjednocení spojeno také se*
50 *ztrátami?*

51 *SCHUBERTOVÁ:* Předpokládám, že myslíte právní úpravy o rovnoprávnosti žen, které
52 existovaly čistě na papíře.

53 *Máme tím konkrétně na mysli to, že dříve bylo v NDR zaměstnaných 91 procent žen – a*
54 *že tomu tak mohlo být i proto, že stát poskytl nezbytné služby a zařízení, jako například*

55 *rok placené dovolené po porodu nebo možnost zůstat s nemocným dítětem až čtyři týdny*
56 *doma a také již zmíněnou péči o děti v jeslích a školkách.*

57 *SCHUBERTOVIÁ:* Může to jistě znít jako provokativní zjednodušení, ale jsem
58 jednoznačně přesvědčena, že my ženy jsme byly zánikem NDR osvobozeny od
59 diktatury, která opovrhovala lidmi – tedy i ženami a dětmi, a že jsme se na tomto
60 osvobození také do jisté míry podílely samy. Veškeré pozitivní úpravy jako například
61 levná předškolní zařízení s celodenním provozem můžu vnímat pouze jako chabou
62 náplast v jinak utlačovatelském a pokořujícím systému, jako alibi pro cizinu. Konec
63 NDR pro mě osobně znamenal jediné – konec noční mury.

64 *Měla se tedy zařízení, která matkám v NDR umožňovala chodit do práce, zrušit?*

65 *SCHUBERTOVIÁ:* To samozřejmě ne. Já dokonce pevně doufám nejen v to, že péče o
66 děti bude nadále fungovat, ale také v to, že postupující demokratizace společnosti se
67 projeví i v této oblasti a že s dětmi se ve veřejných zařízeních nebude zacházet tak
68 autoritářsky.

69 Vždyť do oficiálních poměrů v NDR se otiskoval vyloženě maloměšťácký ideál rodiny.
70 Pro mě ztělesňovalo vedení Jednotné socialistické strany Německa přímo diktaturu této
71 vrstvy a jejích hodnot: disciplínu – jednat i proti vlastnímu přesvědčení, pokrytectví –
72 udělat hlavně dobrý dojem, nekálet do vlastního hnízda, nedovolit, aby cokoli
73 kritického proniklo ven, respektive zkostnatělé a neflexibilní myšlení i jednání,
74 nesnášenlivost vůči cizímu.

75 *Trpěly tudíž nakonec ženy pod vládou jedné strany více než muži, jelikož rozdělení rolí*
76 *v žité skutečnosti NDR nebylo nijak emancipované, nýbrž, jak říkáte, „odpovídalo*
77 *maloměšťáckému chápání rolí“?*

78 *SCHUBERTOVIÁ:* Povrchně vzato měly ženy dokonce privilegia. Mohly si například
79 v rámci tohoto maloměšťáckého životního modelu v průběhu let vytvořit volný
80 prostůrek, například pomocí příležitostného povolení k práci na zkrácený pracovní
81 úvazek, které bylo mužům poskytováno jen zřídka. Rovněž takzvanou prodlouženou
82 mateřskou dovolenou, jak už sám název říká, si nárokovaly takřka výlučně ženy. O
83 sociálních jistotách mimo naše hermeticky uzavřené hranice jsme totiž my ženy byly

84 informovány nedostatečně nebo špatně, a proto jsme nebyly s to detailně se srovnávat se
85 západoněmeckými nebo vůbec západoevropskými ženami.

86 Dlouhá týdenní pracovní doba, špatné zásobování, poruchová infrastruktura, nízké
87 platy, znečištění životního prostředí, pseudodemokracie, státní proľhanost, ve které jsme
88 řili, postihovaly řeny stejně jako muže. Sociální zařízení měla nám řenám umožnit,
89 abychom sladily mateřství s povoláním. Bylo to dvojsečné: na svých mužích jsme byly
90 finančně nezávislé, ale o to lépe nás mohl vyuřivat stát.

91 Uskutečňovaly by řeny jinou politiku sjednocování?

92 *Dejme tomu, paní Süßmuthová a Schubertová, ře by německou politiku v Bonnu a ve*
93 *východním Berlíně v roce 1990 byly utvářely vlády vedené řenami a řeny by rovněž byly*
94 *dojednaly Smlouvy o sjednocení a četná další přechodná ustanovení. Co by bylo*
95 *proběhlo jinak?*

96 *SCHUBERTOÁ:* Podle mě sledovala politika sjednocování od otevření zdi určitou
97 logiku a především neřvýchodňovala ani jedno pohlaví. Reřim Jednotné socialistické
98 strany Německa jsem zařivala čtyřicet let; nemám pochyb o tom, ře nejdřív se musela
99 odstranit diktatura a vyřeřit problémy s ní spojené, dále bylo potřeba zajistit vybudování
100 nových hospodářských a politických struktur. A teprve v návaznosti na to vidím
101 možnost chopit se takřvané řenské problematiky.

102 *SÜßMUTHOÁ:* Já mám jiné zkušenosti a možná i proto jiný pohled. Především co se
103 Jednotné socialistické strany Německa v bývalé NDR týká, tak tady přeci zastávaly
104 řeny jen ojediněle vůdčí roli – měly vést domácnost, ne politická jednání.

105 *SCHUBERTOÁ:* V tom nepanoval mezi NDR a Spolkovou republikou řádný velký
106 rozdíl: tady i tam byl podíl řen v legislativě i exekutivě skromný. Údajně ze zcela
107 odlišných důvodů. My jsme se tím neměly řpínit a řeny na západě zase zasahovat do
108 dobře zajetého soukolí.

109 *SÜßMUTHOÁ:* To máte určitě pravdu. Nicméně řeny pak v počtu o nic menřím než
110 muži svou odvahou, touhou po řvobodě a odhodlaností k řinu podpořily mírovou
111 revoluci. Muři i řeny bořovali za tytéř politické cíle, za nezadatelná lidská řáva, za
112 řvobodu, volný pohyb, právní stát a sociální spravedlnost. A přece je určující rozdíl

113 v tom, zda tato práva prosazují a do praxe uvádějí muži – jako zástupci žen – či zda se o
114 to zasazujeme my ženy samy, a podílíme se tak na tomto procesu rovnoprávně.

115 Mužům přišlo doposud na mysl jen zřídka, aby se nechali zastupovat ženami. Musíme
116 se konečně naučit chápat tuto participativní dimenzi, která je pro demokracii
117 neodmyslitelná. Na této nové zkušenosti svébytné politické participace mi záleží ještě
118 víc než na formulaci určitého, snad i pro dané pohlaví specifického cíle.

119 *SCHUBERTOVÁ*: My ženy v NDR máme ale jen celoživotní zkušenost s diktaturou,
120 teprve od března do října 1990 pak s parlamentní demokracií vlastního stylu – a nyní
121 jsme občanky jakési cizí, zaběhnuté demokracie, v níž kromě těch nejzákladnějších a
122 přirozeně také velmi důležitých pojmů jako jsou jazyk, láska, narození, kulturní tradice,
123 hlad, strach, smrt funguje všechno jinak, od daní přes spolurozhodování v podniku a
124 rozvodové právo až po parlament, vládu a vojenský blok, ke kterému najednou patříme.
125 Při překonání mentální hranice mezi pasivitou hosta a angažovaností občana půjde o
126 krok mílový. Myslím si, že síla žen se v tomto stádiu může rozvíjet na poli osobních
127 vztahů, občanských hnutí a iniciativ – tam, kde se prolínají soukromé a veřejné funkce –
128 daleko účinněji, než v institucích politického systému.

129 *SÜSSMUTHOVÁ*: To se dá podle mého názoru přičíst tomu, že ženy v Evropě a
130 především pak v Německu nemají s účastí v politice tutéž zkušenost jako muži.
131 Namátkou uvedu volební právo, právo na vzdělání a výchovu k povolání, právo na
132 zákonnou péči o nezletilé – zde se zrovnoprávnění stalo zásadním tématem až v tomto
133 století a doposud se ještě neuplatňuje v plném rozsahu.

134 Tento liknavý vývoj možná zapříčinil to, že se především ženy ve Spolkové republice
135 v 70. a 80. letech přidávaly k občanským iniciativám i ženskému hnutí a v posledním
136 roce NDR k hnutím na ochranu lidských práv. Jde jim v první řadě o *přímou* účast, o
137 hájení jejich bytostných zájmů a tím vždy také o otázku, jak nastalé problémy vyřeší
138 právě ženy.

139 *Rád bych zůstal u modelové situace německých vlád, které by vedly ženy. Řekněme, že*
140 *takové vlády by se upřímně snažily o dodržování Charty lidských práv – článek 23*
141 *požaduje stejný plat za stejnou práci – a o dodržování článku 3 Ústavy Spolkové*
142 *republiky Německo, který požaduje rovnoprávnost mužů a žen. Nebyla by pak bývala*

143 *nutně namísto měnové a hospodářské unie s jejími tvrdými sociálními dopady nejdříve*
 144 *provedena sociálně citlivá reorganizace politického systému a hospodářství?*

145 *SÜSSMUTHOVÁ:* Po bitvě je každý generál. Nikdo z nás, ani ženy, ani muži, nebyl s to
 146 na počátku roku 1990 realisticky odhadnout, co s sebou změny skutečně přinesou. Ale
 147 existovala tu vůbec nějaká alternativa?

148 Myslím si, abychom zůstali realističtí, že při větším prostoru pro ovlivňování vládní
 149 politiky by ženy sice byly sledovaly stejné politické cíle, týkající se budoucnosti
 150 sjednoceného Německa, ale priority by přitom nastavily šířeji, možná také jinak. A to
 151 především v sociální a kulturní oblasti.

152 *Co máte na mysli především?*

153 *SÜSSMUTHOVÁ:* Například diskusi v létě 1990 o právním řešení přerušení těhotenství.
 154 Kdybychom byly vyjednávaly druhou „Smlouvu o německém sjednocení“ my ženy,
 155 nebyly by teď na našem státním území dvě navzájem si konkurující právní normy: zde
 156 řešení indikací podle § 218 trestního zákoníku, u vás pak řešení lhůt. Nevedly bychom
 157 diskusi o pojmech jako „místo činu“ a „trvalé bydliště“.

158 *SCHUBERTOVÁ:* Ano, takováto označení jsou zrádná. Sugerují existenci nějakého
 159 zločinu a pachatelky.

160 *SÜSSMUTHOVÁ:* Většina žen získává dennodenně úplně jiné zkušenosti než muži,
 161 v neposlední řadě kvůli rozpolceným světům, v nichž u nás ženy a muži žijí. Například
 162 dříve zmíněné úpravy pracovní doby i péče o dítě nebo o starší občany jsou zásadní
 163 problémy, které vycházejí ze specifických zkušeností a hodnotových představ. Pro
 164 mnoho mužů ale naproti tomu stále platí věta: To, s čím mám málo co do činění, mě
 165 také netíží vůbec nebo jen velmi málo.

166 *Od zavedení západoněmecké marky a tržního hospodářství bonnského stříhu se zejména*
 167 *u žen na území NDR dramaticky vyostřily sociální problémy. Byla by mohla vláda*
 168 *vedená ženami tuto sociální katastrofu, související se zhroucením plánovaného*
 169 *hospodářství, zmírnit nebo odvrátit?*

170 SÜSSMUTHOVÁ: Velký význam má jistě to, že bývalá NDR převzala jeden důležitý
171 výdobytek sociálního tržního hospodářství – princip solidárního společenství, například
172 pro zdravotní pojištění, důchodové pojištění a pojištění pro případ nezaměstnanosti.

173 Málokdo se však ptal, jak si lidé, kteří nezaměstnanost ještě nikdy nezažili, s touto
174 novou životní situací poradí. Málokdo přemýšlel o tom, jak se dají lidé pomocí finanční
175 podpory v nezaměstnanosti motivovat, jak se dají výrazněji pohnout k vlastní iniciativě.
176 Prostě se přenesly námi osvědčené struktury, a málokdo se ptal, jak budou fungovat ve
177 společnosti, která si prošla úplně jinou historií.

178 SCHUBERTO VÁ: Naše bývalá ministryně práce Hildebrandtová z SPD na tento
179 problém poukazovala...

180 *Když v říjnu 1990 Maizière a jeho vláda podali demisi, dřívější ministryně*
181 *Hildebrandtová si trpce stěžovala na snižování dávek sociálního zabezpečení, které*
182 *mělo postihnout především zaměstnané matky, jako na mužskou, vůči ženám*
183 *nepřátelskou politiku.*

184 SÜSSMUTHOVÁ: ... a čeho tím dosáhla?

185 SCHUBERTO VÁ: Sama si kladu otázku, zda se tu ženy opravdu mohly pustit do nějaké
186 jiné politiky. Nezaměstnanost – samozřejmě doufám, že bude jen přechodná – je přece
187 problém spojený s restrukturalizací hospodářství a především správy.

188 SÜSSMUTHOVÁ: Je ale nutné se ptát, *jak* si s tímto problémem poradíme. Na počátku
189 roku 1990 tu přece byly různé signály, že by se k sociálním problémům spojeným
190 s restrukturalizací mělo přistupovat jinak. Teď, když se opatření k oživení ekonomiky
191 neprojevují v kýženém rozsahu, se nám tyto signály znovu vybavují. Prostor pro jednání
192 i pro alternativy tu tedy byl.

193 Stejně si pořád myslím, že se do politických zájmů a priorit otiskují i primární
194 zkušenosti všedního dne. To, že muže například péče o dítě nebo minimální důchody až
195 tak netrápí, má jistě nějaký důvod – v běžném životě se jich to totiž prakticky netýká.

196 SCHUBERTO VÁ: A není to snad spíše tak, že při procesu sjednocování musel někdo
197 učinit celou řadu stěžejních rozhodnutí, ať už muži, nebo ženy? Tato fundamentální
198 rozhodnutí – jako například to, jímž se přejal systém sociálního tržního hospodářství –

199 na sebe nabalují problémy, které se budou moci vyřešit díky prostředkům, jež máme po
200 novu k dispozici. Nakonec parlamentní demokracii tu máme přece poprvé. Jsem
201 přesvědčena o tom, že se celoněmecká vláda, německý parlament a Spolková rada
202 budou problémy strukturálních změn v nových spolkových zemích zevrubně zabývat a
203 že si stanoví jasné priority.

204 *SÜSSMUTHOVÁ*: Váš optimismus se mi líbí. Domnívám se ale, že se – při vší úctě
205 k výsledkům našeho politického systému – nesmíme spoléhat pouze a jedině na práci
206 institucí. To, co jsme ve Spolkové republice vytvořili, byla především zásluha občanů a
207 občanek. Vládní politika určovaná ženami by této skutečnosti dodala na váze a také by
208 se asi více zajímala o to, jak lze lidi přimět ke *skutečné* aktivitě, k tvůrčímu zájmu o
209 okolí. Nic se nevyřeší tím, že si lidé ve východním Německu z vyplácené podpory
210 v nezaměstnanosti koupí jen konzumní zboží a zůstanou pasivní.

211 Když jsem nedávno byla v Halle a šla centrem města, řekla jsem si najednou, že tady by
212 přece občané mohli vzít do ruky hrábě a odstranit z chodníku plevel nebo jinde zase
213 lopatou hromádku hlíny, aby to tu mohli používat i starší lidé a matky s kočárky. Nebo
214 když jsem se podívala na fasády, mimoděk mi vytanula otázka, proč si nekoupíte nějaký
215 kbelík s barvou a nepustíte se do natírání dveřních a okenních rámu?

216 Obnova Německa po druhé světové válce vycházela především z aktivit, v nichž tón
217 udávaly ženy. Stačí si vzpomenout na ženy sutin, *Trümmerfrauen*, které tehdy ani
218 nenapadlo čekat na peníze nebo zásah ze strany úřadů.

219 *SCHUBERTO VÁ*: Podle mě nelze srovnávat tehdejší Německo v sutinách s dnešní
220 situací – náš specifický problém bych přirovnala k jednovaječným dvojčatům, z nichž
221 každé hned krátce po porodu vyrůstalo v extrémně odlišných životních podmínkách, teď
222 se po čtyřiceti letech znovu setkávají a buď si závidí, nebo pro sebe mají lítost a
223 pohrdání. Tehdy začínali od nuly všichni, dnes jsme to ale jen my, s nedostižným
224 příkladem úspěšného dvojčete před očima.

225 *SÜSSMUTHOVÁ*: Tehdy šlo opravdu o sutiny jiného druhu, to s Vámi musím souhlasit.
226 Ale ona ochota chopit se vlastní iniciativy a přání spoluutvářet své okolí, to by se mělo,
227 to se musí podporovat a posilovat i dnes.

228 *SCHUBERTO VÁ*: Chybějící vlastní iniciativa možná vychází ze zkušeností minulých
229 desetiletí. Mám tendenci srovnávat starou NDR s psychiatrickým zařízením, v němž
230 bylo všechno – i když špatně – ošetřeno; šlo o jakýsi systém postupného zbavování
231 svéprávnosti a pohrdání intimní oblastí. Rozdíl oproti opravdové psychiatrické léčbě
232 spočíval v tom, že jsme nebyli psychotičtí, nýbrž relativně normální lidé.

233 Jelikož jsme se nechtěli podvolit neutuchajícímu tlaku ze strany ústavu na to, abychom
234 přemýšleli jinak, přešli mnozí z nás – a to právě muži i ženy, a proto se nijak nemám
235 k tomu, abych se s tímto pro život nezbytným, solidárním společenstvím zdravě
236 ironických a samostatně myslících lidí rozloučila a přidala se jen k ženám – prostě jsme
237 se utíkali do vnitřního odloučení a pěstovali černý humor.

238 Jednoho pěkného dne vedení ústavu oznámilo, že prý zkrachovalo a musí ohlásit
239 konkurz. Sice si s sebou vezme veškerý cenný nábytek a nemovitosti mu vlastně patří
240 také, ale my tu teď zato smíme zůstat dobrovolně a ústav renovovat.

241 Nyní k nám přicházejí lidé, kteří v tomto ústavu nikdy nebyli kasernováni, kteří každé
242 ráno nemuseli brát utišující prostředky ani vklouzávat do svěrací kazajky – lidé, kteří se
243 mohli celý život za plného rizika cvičit v průbojnosti a uplatňování. Diví se teď naši
244 pasivitě a ptají se nás, proč jen ten zpustlý dům neopravíme a neposečeme trávník.

245 My jsme v tomto zařízení takto nikdy žít nechtěli, budova včetně okolí zůstává
246 negativně emocionálně zatížená. Teď se však musíme z role oběti vymanit a překonat
247 především rozdělení soukromého a veřejného i onu starou a přežilou rezignaci.

248 *SÜSSMUTHOVÁ*: Možná by se nám ženám dalo vytknout, že jsme všem těm kurážným
249 v NDR nedodávaly sílu a oporu už dříve.

250 *SCHUBERTO VÁ*: Ano, v tom jsem viděla největší problém – neztratit kuráž a naději.
251 Skleslost znamenala nebezpečí, že se staneme spoluviníky poměrů.

252 *Lze ještě vůbec vymezit hranici mezi vinou a nevinou? Nejen muži, ale i mnohé ženy*
253 *uvěřili ideálům komunismu – tohoto historického omylu se dopustila také celá řada*
254 *významných osobností. A četní odpůrci režimu, jimž chyběla síla k odporu, ještě přece*
255 *nenesou na politické situaci vinu.*

256 *SCHUBERTOVÁ*: Dokud komunismus zůstal na úrovni myšlenky, utopie, tak budiž.
257 O nevinost ale přišel tehdy, když se spojil s mocí. Nemohla jsem a nemůžu proto
258 pochopit lidi, kteří se při realizaci politických ideálů smířili s tím, že necelých 17
259 milionů lidí muselo žít obeháno zdí a ostatními dráty. Uprostřed Evropy na konci 20.
260 století jsem se nacházela v systému, který mě nutil myslet a především „dobrovolně“
261 jednat jinak, než jsem chtěla. Proto jsem často měla strach – stejně jako mnoho
262 ostatních.

263 *Sestával okruh Vašich přátel výhradně z přesvědčených antikomunistů, nebo existovali*
264 *také přesvědčení marxisté, k nimž jste cítila náklonnost?*

265 *SCHUBERTOVÁ*: Ale ano, byli i tací. A čím blíže jsem jim stála a stojím, tím jsem
266 v úsudcích pokornější. Ale takováto polarizace je podle mě nerealistická. Ve skutečnosti
267 to přece nebylo tak jednoduché jako ve Vaší otázce. Jeden z našich přátel je studentský
268 farář a pokoušel se jako křesťan integrovat do víry i marxismus, další je památkář, dítě
269 komunistů z protihitlerovského odboje – celý život byl nestraník a teď vstoupil do SPD,
270 jedna kamarádka, vedoucí lékařka, dokonce oplakala, jak mi pak se smíchem vyprávěla,
271 Stalinovu smrt a do léta 1989 byla členkou Jednotné socialistické strany Německa.
272 Všichni však zaujímalí vůči východoněmeckému socialismu kritický postoj.

273 Tou skleslostí jsem prve měla na mysli to, že vedla k opětovným proviněním, protože
274 jsem se nakonec v této ostře sledované společnosti cítila tak bezmocná, že jsem
275 v nějakém setrvání zde už neviděla vůbec žádný smysl, a zatěžovala jsem tak ostatní,
276 mně blízké lidi, kteří pracovali na jiných možnostech, nebo kteří mohli tento systém
277 relativizovat.

278 *Na této „relativizaci“ systému pracovali především umělci a literáti, i když byli*
279 *financováni východoněmeckým státem. Tato tradice ale skončila.*

280 *Paní Süßmuthová, Vy jste řekla, že také v oblasti kultury by vláda vedená ženami byla*
281 *stanovila jiné priority. Co by tedy tato jiná vláda byla podle všeho podnikla, jakou*
282 *kulturní politiku by byla do nového Německa vnesla, kdyby to byly určovaly ženy jako*
283 *Vy?*

284 *SÜSSMUTHOVÁ*: Tím, že jsme řekli nejdříve nové hospodářství, pak až kultura,
285 sledujeme zase jednu priority, které se nutně neshodují se zkušenostmi, jež nasbíraly

286 ženy. Myslím si, že my ženy bychom se byly více staraly o to, jak mohou umělci a
287 literáti, jak divadlo a umění malých forem na území NDR nejen přežít, ale také se i
288 v budoucnosti věnovat tvůrčí činnosti.

289 Budoucnost Německa totiž závisí v rozhodující míře na tom, zda se nám podaří to, co
290 nás dělí, přeměnit v to, co nás bude spojoovat. Jedná se vlastně o duševní výzvu, o to,
291 abychom se učili porozumění. My na západě Německa například požadujeme a
292 očekáváme od lidí na východě osobní iniciativu a ochotu nést riziko, aniž bychom
293 chápali rozdíly v mentalitách. Teprve až tyto rozdíly vezmeme na vědomí a přijmeme
294 je, dá se pracovat na výraznějších změnách v chování.

295 V tomto zdánlivě povrchním smyslu jsme obzvláštní měrou odkázáni na „tvůrčí
296 pracovníky“. Bez jejich uznání a podpory ztratí naše země základ pro svůj duševní
297 vývoj.

298 Dál nás neposune nadutost ani nová rigoróznost, ale dialog, konstruktivní debata a
299 konstruktivně-kritická osvěta. Bez podpory kulturních aktivit se žádná demokracie
300 neobejde, avšak i zde by se tato pomoc měla týkat mužů a žen.

301 *SCHUBERTOVI*: Nic proti umírněné podpoře. Ale jsem pro odklon od centrálně řízené
302 kulturní politiky ve prospěch větší odpovědnosti konkrétních umělců za jejich živobytí.

303 Definice pojmu kultura se musí co možná nejvíce rozšířit. Vidím, že finance jsou velmi
304 potřeba i jinde než v literární produkci, například v památkové péči. Ať už to bude znít
305 sebedestruktivněji, i pro uměleckou tvorbu jsem se smířila se závislostí na trhu. Může to
306 být reakce na někdejší kulturní funkcionáře a jejich molochovitě řízení a vedení.
307 Počítám proto s tím, že se jako umělkyně budu muset ve stáří zaopatřit sama.

308 Materiální nezávislost: nezbytná podmínka emancipace?

309 *Smělou tezi Karla Marxe, podle níž bude vykořisťování tříd překonáno tehdy, až pomine*
310 *utlačování žen, si vedení Jednotné socialistické strany Německa nárokovalo pro svou*
311 *verzi socialismu. Prorocky se tvrdilo, že kulturní zrovnoprávnění nenastane bez*
312 *ekonomického. Byla to ideologická fráze, nebo to souvisí spíše s tím, že tato zásada byla*
313 *i v NDR trestuhodně nerespektovaná?*

314 *SCHUBERTOVÁ:* Vzpomínám si na sociologický výzkum mezi vysoce
315 kvalifikovanými pracovníci v jednom zestátněném podniku. Na otázku, zda by
316 nechtěly na náklady podniku absolvovat mistrovský kurz, většina odpověděla kladně.
317 Avšak poté, co večer mluvily se svými manžely, rovněž kvalifikovanými dělníky,
318 chtěly vzít svůj příslib zpět. Jako důvod nejčastěji udávaly manželovy obavy z toho, že
319 by se před kolegy zesměšnil, kdyby měl za ženu mistrovou. Bez námitek se to obešlo
320 pouze tehdy, když už muž vyšší kvalifikace dosáhl.

321 *SÜSSMUTHOVÁ:* Obávám se, že ve Spolkové republice by takové výzkumy byly vedly
322 k velice podobným výsledkům. Kariérní možnosti žen v zaměstnání byly očividně tady i
323 tam obdobně nevalné.

324 Z tohoto srovnání systémů pro mě jasně vyplývá, že ekonomická a sociální svébytnost
325 žen je možná nezbytným, ale ne postačujícím předpokladem pro překonání
326 rozpolcenosti mužského a ženského světa.

327 Zrovnoprávnění v práci a emancipace ve společnosti jsou dvě zřetelně odlišné dimenze,
328 i když se navzájem podmiňují.

329 *Paní Schubertová, Vy jste zřejmě v různých zaměstnáních dřívější NDR, kde měli muži i*
330 *ženy podle zákona stejná práva, nasbírala bohaté zkušenosti. Cítila jste se jako žena*
331 *diskriminovaná?*

332 *SCHUBERTOVÁ:* Ne. V NDR neexistovalo jen právo, ale dokonce přímo povinnost
333 pracovat. Stát se měl k pracovníkům téměř jako k nevolníkům, ať už k ženám či
334 k mužům. Pro takový východoněmecký životní příběh je proto zcela typické, že jsem od
335 ukončení školy nepřetržitě pracovala, rok jako dělnice u pásu, 5 let jsem studovala
336 psychologii, 23 let jsem byla klinická psycholožka a zároveň nejdříve na částečný a
337 nyní na plný úvazek spisovatelka. Přitom jsem vždy měla co do činění i s mužskými
338 kolegy a necítila jsem se kvůli pohlaví nijak znevýhodňovaná.

339 Od samého počátku jsem brala jako samozřejmost, že si na živobytí vydělám sama a
340 nebudu s mužem kvůli jeho penězům.

341 *Paní Schubertová a Süssmuthová, vy obě jste si díky možnostem profesního rozvoje*
342 *zachovaly na mužích ekonomickou samostatnost. Spatřovaly byste v této nezávislosti*
343 *nezbytný předpoklad pro společnost, emancipovanou ve svém rozdělení rolí?*

344 SCHUBERTO VÁ: Já to všechno považuji za velmi důležité do té míry, do jaké jde o
345 profesní kvalifikaci a vzdělání – tedy o šance na rozvinutí vlastní osobnosti.

346 SÜSSMUTHOVÁ: Práce za účelem výdělků je bezpochyby dodnes předpokladem
347 samostatného zajištění existence, zvláště když jsou činnosti mimo výkon povolání
348 hodnoceny minimálně. To však neznamená, že práce za účelem výdělků představuje
349 neopominutelný předpoklad emancipované společnosti. Člověk přece ještě nemusí
350 strávit celý život v práci, aby byl schopen samostatného myšlení, usuzování a jednání.
351 Mnohem důležitější by bylo, kdybych si jako žena mohla sama určit, kdy výkon
352 povolání přeruším, a především, kdy se do pracovního života znovu vrátím.

353 SCHUBERTO VÁ: To vidím jinak. Abych vždy měla pocit nezávislosti, musím si peníze
354 vydělávat sama.

355 SÜSSMUTHOVÁ: Souhlasím s Vámi v tom, že se z ekonomického statusu žen dá
356 usuzovat na sociální mocenské struktury mezi pohlavími. Mnoha mužům slouží hmotná
357 závislost žen jako záminka pro to, aby si mohli hrát na poručníka, byť pod pláštěm
358 starostlivé péče. A přesto ekonomickou nezávislost nevidím jako nutnou podmínku
359 duševní samostatnosti.

360 SCHUBERTO VÁ: Mám na mysli také individuální vědomí vlastní nezávislosti.
361 Zaměstnané ženy, které se vždy zvládly uživit, se nedají tak snadno citově korumpovat.
362 Pociťuji jako výhodu to, že jsem se vdala z vlastní vůle a nikdy nemám pocit, že by mě
363 muž živil.

364 Podle mého sice celkově vzato Německá demokratická republika ženy vykořisťovala,
365 ale díky pracovní činnosti jim velkou měrou zajišťovala osobní samostatnost.

366 *Hlavní tíhu hospodářského kolapsu NDR nesly na svých bedrech v roce 1990 výdělečně*
367 *činné ženy. Počet nezaměstnaných stoupal u žen dvakrát rychleji než u mužů, byl*
368 *odstraněn zákaz výpovědi pro ženy s malými dětmi, těhotné jsou tu a tam s okamžitou*
369 *platností stavěny na ulici, jesle a družiny se musely zavřít. „Poradní centrály“ i*
370 *s pověřenými osobami pro rovné postavení mužů a žen, vytvořené u kulatého stolu ještě*
371 *za Modrowa, byly na různých místech z důvodu nedostatku peněz zase zrušeny.*

372 *SCHUBERTO VÁ*: Tady bych to neviděla tak pesimisticky. Až to bude k nevydržení,
373 semknou se ženy jistě k obraně. Veřejné vyjadřování názoru se už přece trestněprávně
374 nestíhá.

375 *SÜSSMUTHOVÁ*: Já si zase nejsem až tak jistá, zda ženy na východě budou mít dost
376 síly k protestům. Zneklidňuje mne také vzrůstající nepřítomnost žen ve stranách.
377 Začátkem podzimu roku 1990 bylo krajně obtížné sestavit seznam vyprofilovaných
378 kandidátek pro volební obvody na území NDR. Podíl žen pro zemské sněmy a
379 Spolkový sněm není o nic větší než za časů Výmarské republiky.

380 Ženy na východě chtěly svobodu, zajisté, ale chtěly také práci, sociální zabezpečení,
381 větší blahobyt a lepší perspektivy do budoucna pro sebe i pro své děti. Teď mají čas,
382 mají také zájem o kvalifikaci a práci – ale nabídky chybějí. Přejde jim teď zatěžko dělat
383 to, co přes čtyřicet let nesměly: samy se chopit iniciativy, spojovat síly s ostatními,
384 uplatňovat vliv v podnicích – třeba zrovna pomocí podnikových rad, a v obcích pak
385 pomocí aktivní politické spolupráce.

386 *SCHUBERTO VÁ*: Možná se v tom ženy v NDR v uplynulých desetiletích cvičily až
387 přespříliš, v uplatňování vlivu na muže přes soukromou sféru. Mnohé, co muži činí –
388 politiku nevyjímaje – lze připsat ženskému ovlivňování. Za politiky stojí ženy, dcery a
389 matky s určitým očekáváním a vyvíjejí tlaky ...

390 *SÜSSMUTHOVÁ*: ... ale stačí to opravdu, uplatňovat svou moc v soukromí? Očividně
391 chápeme pojmy jako rovnoprávnost a demokracie naprosto odlišně. Pro mě je důležité,
392 aby ženy svůj vliv ve veřejném a politickém sektoru uplatňovaly přímo. Ne podle hesla
393 „ženám moc v soukromí, mužům na veřejnosti“, nýbrž „stejnou účast i politickou sílu
394 ženám i mužům“!

395 *Je pro Vás státní politika pro ženy anachronická, paní Schubertová?*

396 *SCHUBERTO VÁ*: Přeji si společnost, v níž by tato ženská politika neprobíhala
397 odděleně, ale kde by bylo místo pro úctu k člověku, a tedy i pro spravedlnost k ženě.
398 My ženy se musíme prosadit na základě kompetencí, a ne například za pomoci kvót.
399 Patří k tomu samozřejmě také sebevědomí a potvrzení specifických schopností žen a
400 mužů.

401 Možná mám o člověku jinou představu. Věřím na vnitřní dynamiku demokracie. Až
402 příhodné rámcové podmínky nastanou, všeho toho se my ženy dopracujeme, aniž by se
403 na nás nazíralo jako na menšinu, kterou je nutno podporovat, nebo jako na jakousi
404 zvláštní, vyloučenou, respektive dokonce uzavřenou skupinu.

405 Na cestě do nového Německa: ženy mezi mocí a bezmocí

406 *Chceme se ještě ptát na moc žen. Ale podívejme se nejdříve krátce na mocenské poměry*
407 *v dřívější NDR. Mnoho žen totiž pociťovalo východoněmecký režim jako totalitu výrazně*
408 *mužského ražení, byť v pervertované podobě: šlo o paramilitární systém, o stranickou*
409 *hierarchii takřka bez účasti žen. Dále pak o křečovitě kamarádšofty na efekt, nebo o*
410 *slabost stranických pohlavářů pro lov a mužské sporty. Zažívala jste to také tak, paní*
411 *Schubertová?*

412 *SCHUBERTOVA:* Toto tvrzení zaznívá především z okruhu „Nezávislého ženského
413 svazu“. Já se k němu připojit nemohu, nikdy jsem to tak nezažívala, nikdy jsem to tak
414 neviděla. Socialismus v podání Jednotné socialistické strany Německa byl tyranský
415 systém, který zahrnoval stát i společnost. Opíral se o muže i o ženy, ačkoli v nejvyšších
416 vrstvách byste na ženu narazili jen stěží.

417 Argument, podle něhož v politbyru seděli čistě muži a v ústředním výboru pak jen pár
418 žen, mě nikdy nepřesvědčil. Ženy se držely v ústraní spíše vědomě. Domnívám se, že
419 pokud by o to ženy byly stály, vystoupalo by jich do ústředního výboru mnohem více.

420 Z moci profitovaly ženy funkcionářů, nicméně riziko odpovědnosti nepřejímaly. Již
421 zmínění vysoce postavení členové Stasi, kteří se teď musí obávat hněvu veřejnosti, jsou
422 přece všichni muži. Byly to však jejich manželky, které chodily do speciálních obchodů,
423 rekreovaly se ve speciálních zotavovnách, měly speciální auto a brilantový prsten za
424 devizy z Intershoppu. Věděly přitom, odkud to všechno pochází. Ty však nikdo
425 nepotrestá.

426 *Ve své knize „Judasfrauen“ líčíte na základě deseti příkladů, jak se ženy ve třetí říši*
427 *nechaly zkorumpovat a vydaly muže napospas nacistickým pochopům – většinou*
428 *z nízkých důvodů jako je žárlivost, pomstychtivost, uražená ješitnost. Jádrem Vašeho*
429 *sdělení je to, že ženy nesou svůj díl viny, i když jiným způsobem než muži. Je třeba toto*
430 *zjištění ve vztahu k policejnímu systému NDR nějak modifikovat?*

431 *SCHUBERTOVÁ*: Popsala jsem nacistické donašečky. Pokud je mi známo, lišila se ona
432 doba od vlády Jednotné socialistické strany Německa především v podpoře obyvatelstva
433 vyslovované vládcům. Během národního socialismu by se našlo méně jinak
434 smýšlejících než za časů Jednotné socialistické strany.

435 Za nacismu šlo jednotlivce pod pohrůžkou smrti umlčet, za vlády Jednotné socialistické
436 strany byla přece vládní klika ráda už za to, že lidé nadávají doma a nechodí s tím na
437 veřejnost nebo k západním zpravodajům. Byla u nás poptávka po dvojím životě, po
438 dvojích názorech, po orwellovském podvojném myšlení. Denunciace proto neměla onen
439 smrtící účinek jako za nacismu a musela se u nás z lidí vymačkávat, nebo štedře
440 odměňovat – abychom osvětlili vztah žen v NDR k vedení strany, musíme jít ještě o
441 něco dál a ptát se po formách, jimiž ženy uplatňovaly svůj vliv. I v moderní průmyslové
442 společnosti, která ženám politicky přiznává stejná práva jako mužům, zůstala
443 institucionální moc doménou mužů. A to v první řadě ne proto, že muži ženy utiskují.
444 Souvisí to spíše s preferencemi samotných žen.

445 Mnoho z nich zná svá tradiční mocenská pole ve společenské i soukromé sféře velmi
446 dobře. Mnoho z nich – i v západních demokraciích – získává vliv na politické dění přes
447 osobní kontakty a vztahy; mnoho z nich má větší moc, než jakou by kdy měly jejich
448 kolegyně v parlamentu.

449 *Bylo tomu tak i v systému NDR?*

450 *SCHUBERTOVÁ*: Jsem skeptická vůči tomu, když se politika kdekoli chápe vždy jen
451 jako mužská záležitost. Politici jsou integrováni do ženského okolí. Umím si představit,
452 že to platí i pro soukromou oblast autoritářských politiků, kteří přece také mají nebo
453 mohou mít samostatně myslící manželky a dcery. Možná mohou ženy vyvíjet tlak
454 dokonce neobyčejnou měrou.

455 *SÜSSMUTHOVÁ*: Ano, pokud ho skutečně vyvíjejí a nerezignují – nebo se pod tlakem
456 svých sociálních závislostí neponoří do bezmocného mlčení.

457 *Vaše představa, paní Schubertová, připomíná antický koncept - příběh Lysistrate ve*
458 *starém Řecku, která všechny ženy svolala k tomu, aby se svým mužům tak dlouho*
459 *odpíraly, dokud tito neukončí peloponéskou válku.*

460 *SCHUBERTOVÁ*: Já si spíše myslím, že uvažuji příliš optimisticky a utopicky.
461 Domnívám se totiž, že v budoucnu budou ženy chtít mít i vykonávat větší moc, i když
462 asi ještě ne v první řadě v politickém systému. Pozoruji, že v osobním styku s muži mají
463 ženy rostoucí vliv, a to i na jejich rozhodnutí – v sociální oblasti, na pracovišti i
464 v soukromí. Máte tudíž vlastně pravdu, vidím to tak, že ženy budou, bohužel – a
465 nemyslím to nijak zle – jako spiklenkyně tak dlouho tahat za nitky od plotny nebo od
466 postele, dokud se neosmělí samy nést riziko politického střetu.

467 *SÜSSMUTHOVÁ*: K této koncepci ženství se nemůžu připojit a ani bych ji nechtěla
468 zastávat. Nejde o to, že se Vámi popsané způsoby ženského chování vyskytují. Váš
469 výrok zasahuje ženy paušálně a vytváří zvláštní formu diskriminace.

470 Ostatně mnoho žen se svou odvahou a pokojnou silou nezůstalo v prosazování revoluce
471 na podzim 1989 nijak pozadu za muži. Ale kde jsou teď? Byly vytlačeny, nebo nemají
472 zájem?

473 *SCHUBERTOVÁ*: Znam spoustu žen, které se v zimě na přelomu let 1989 a 1990
474 aktivně zasazovaly za politiku německého sjednocení – stejně jako já. Žádná pak ale
475 neusilovala o volební mandát ani v obci, ani v parlamentu, ačkoli – nebo možná právě
476 proto, že – vykonávají kvalifikovaná povolání; a rovněž to platí také pro mě. Chtěla
477 bych využít nově získané spisovatelské svobody bez cenzury a dohledu nad
478 vycestováním, ne jít na plný úvazek do politiky.

479 *SÜSSMUTHOVÁ*: Podíl žen na mandátech a úřadech v nových zemských sněmech po
480 volbách v říjnu 1990 je skutečně velmi malý. Politicky angažovaná menšina se proti
481 starým a novým mužům v nových spolkových zemích prosazuje jen s obtížemi. Slovo
482 mají muži, dávají a odnímají, jak se jim zlíbí.

483 Zvládání nového všedního dne, určovaného zvraty, zaneprazdňuje drtivou většinu žen
484 ve východním Německu do té míry, že je pro ně politická aktivita jen stěží myslitelná.
485 Navíc slovo moc je pro mnoho žen již předem negativně zatížené – i na západě
486 Německa. Pozoruji, že se jich mnoho zalekne, když mluvím o moci. Reagují na to tak,
487 jako by říkaly: „S mocí nechci mít nic společného, je to špatná věc, je to mužská
488 doména.“ Mnohé ženy nereflektují, jakým množstvím moci, která by se dala
489 smysluplně využít, skutečně disponují.

490 *Pokud rozlišujeme mezi institucionální mocí, která se v demokratickém systému musí*
491 *ustavičně legitimovat, a mocenskými poli pod institucemi v sociální vztahové struktuře,*
492 *pak se shodujete v tom, že tato strukturní moc žen je dnes překvapivě velká.*

493 *SCHUBERTOVÁ:* Ze zpětného pohledu na dějiny NDR podle mého mínění jasně
494 vysvítá, že se ženy provinily tím, že připustily diskriminaci, že připustily bezpráví, které
495 muži naordinovali. Někdy mám dojem, že ženy měly muže za loutky, za výkonné
496 orgány. Tím na sebe v morálním smyslu uvalily dvojí vinu.

497 *SÜSSMUTHOVÁ:* To, domyšleno do konce, by znamenalo, že by i diskriminace žen ze
498 strany mužů byla ovlivněna ženami.

499 *SCHUBERTOVÁ:* Ano, vidím to tak.

500 *SÜSSMUTHOVÁ:* Může být, že politický odpor žen v diktaturách není silnější než u
501 mužů. Ale tím ještě není zodpovězena otázka po odporu v soukromé, neveřejné oblasti,
502 ani otázka, kolika bezprávím ženy zabránily. Vzpomínám si třeba jen na historické
503 zpracování každodenní ženské rezistence ve třetí říši, provedené v 80. letech ve
504 Spolkové republice.

505 *Paní Schubertová, říkáte, že jste se nikdy nenechala infikovat nadějí na zlepšení.*
506 *Režimu Jednotné socialistické strany Německa jste nikdy nedala sebemenší šanci.*

507 *SCHUBERTOVÁ:* Nikdy.

508 *Vyskytoval se mezi Vašimi nejbližšími a nejmilejšími někdo, do něhož byste vkládala*
509 *naděje?*

510 *SCHUBERTOVÁ:* To ano, i u mě v rodině. Například v 70. letech si manžel hýčkal
511 nadějí na zlidštění. Po úplném rozčarování pak ale zase upínal větší naději než já k
512 tomu, že se diktatura už dlouho neudrží.

513 *Neznamenalo pro Vás problémy to, že Vaši blízcí a důvěrně známí sice straně nesloužili,*
514 *ale byli jí jako její členové užiteční?*

515 *SCHUBERTOVÁ:* Člověka přece můžu mít ráda i tehdy, když má jiné názory. A ty
516 přece akceptuji mnohem více u takového partnera, který mi oponuje a zároveň mi dává
517 najevo, že mě bere vážně a nepřipadám mu kvůli svému názoru zvláštní. To je přece

518 právě onen bytostný rozdíl mezi diktaturou a demokracií. V diktatuře potřebujete pro
519 psychické přežití nutně alespoň *jednoho* člověka, který potvrzuje, že takto smíte myslet,
520 že na to máte právo.

521 Syn se angažoval v křesťanské mládeži. Chtěl se stát lesníkem. A vstoupil do
522 Demokratické rolnické strany, protože nechtěl za žádnou cenu patřit k Jednotné
523 socialistické straně Německa. Až k takovým absurditám to v totalitních společnostech
524 může dojít.

525 Moje odmítání bylo namířeno vůči systému, ne vůči lidem – systém byl z imanentních
526 příčin nelidský. Nutil lidi do nelidských konfliktů a rozhodnutí. Samozřejmě, že to dnes
527 můžete označit jako přizpůsobování, když se někdo stal členem strany proto, aby se
528 mohl profesně rozvíjet. Hrozné na tom nicméně nebylo to, že lidé vstupovali do strany,
529 ale to, že jim tato alternativa byla vnucena – na rozdíl od postavy Jidáše, symbolu zrady
530 jako takové.

531 V osmnácti letech se mě jednou zeptali, zda bych se nechtěla stát členkou strany.
532 Odmítla jsem – a bylo to. Osobně jsem měla jednoduše štěstí, že zdravotnictví bylo
533 v NDR politickou oázou a stranická příslušnost tu na spodních úrovních nehrála žádnou
534 roli. Člověk se mohl stát i vedoucím lékařem, aniž by byl ve straně, protože
535 zdravotnictví přece muselo fungovat a nešlo riskovat, že se další a další znechucení
536 lékaři rozhodnou raději pro odchod na západ.

537 A druhá oblast mého profesního zájmu, psaní, se rovněž těšilo zvláštnímu statusu. Stala
538 jsem se členkou Svazu spisovatelů, od roku 1978 jsem stále častěji dostávala výjezdní
539 povolení k přednáškám nebo na univerzity na západě, byla jsem zvolena do PEN klubu
540 a od Akademie umění jsem obdržela Cenu Heinricha Manna – navzdory tomu, že jsem
541 v roce 1979 veřejně hlasovala proti vyloučení kolegů ze Svazu spisovatelů a ani
542 náznakem jsem neztratila slůvko sympatie pro Jednotnou socialistickou stranu.

543 Dnes se sama sebe ptám, zda jsem snad jako nestraník nesloužila jako určité alibi –
544 Svaz spisovatelů mohl, pokud mu byla podsouvána stranickost, poukázat krom jiného i
545 na mě jako na nezávislou. V určitém slova smyslu jsem se režimu osvědčila a v širším
546 slova smyslu jsem se podílela na stabilizaci. Všechno muselo být přece tolerantní a vůči
547 umění vstřícné, že?

548 Vidíte, v totalitním systému je prakticky nemožné vyhnout se manipulaci. Myslím, že
549 nemám právo ani důvod ostře dnes kritizovat ty, kteří do strany vstoupili proto, že
550 vykonávali jiná zaměstnání.

551 *SÜSSMUTHOVÁ*: Na začátku našeho rozhovoru jste hájila tezi, že ženy si od
552 politického systému NDR zachovávaly rozhodný odstup, že se nenechaly korumpovat
553 v takovém měřítku jako muži. Není to v rozporu s tím, co říkáte nyní?

554 *SCHUBERTO VÁ*: Touto tezí jsem měla na mysli, že mnoho žen se od všeho
555 pozoruhodně distancovalo. Dokonce i ženy, které se angažovaly ve stranické politice, se
556 v Jednotné socialistické straně Německa držely zpátky. Tajemnic strany existovalo
557 daleko méně. Vím o celé řadě žen, které prostřednictvím kolegů a partnerů výrazně
558 ovlivňovaly rozhodnutí v různých grémiích.

559 Skryté mocenské hry žen mi vždy imponovaly. I tehdy v manželské poradně mě
560 pokaždé znovu upoutal způsob, jakým ženy dostávaly muže pod tlak a jak v nich uměly
561 vyvolat pocity viny, jak vzbuzovaly soucit a dokonce hrozily sebevraždou.

562 *SÜSSMUTHOVÁ*: Neměli bychom ale přece pustit ze zřetele individuální důvody a
563 motivy. Kdy a proč dostáváme my ženy muže pod tlak? Často tehdy, když cítíme, že
564 nás neberou vážně, když se nám od nich nedostává podpory, když ze vztahu zbyla už
565 jen slupka ...

566 *SCHUBERTO VÁ*: ... a když vycházíme z toho, že muž to, co od něj chceme, není
567 ochoten učinit dobrovolně. My ženy máme sklon jeho solidaritu podceňovat. Bráním se
568 demonizaci mužů, kteří byli za totalitních poměrů NDR nuceni k prolhanostem. Všichni
569 určitě známe úsloví o pachateli, který byl zároveň obětí. Pro ženy platí totéž naopak –
570 oběti byli také pachatelkami.

571 *V zpětném pohledu na etablovanou západoněmeckou společnost posledních deseti let*
572 *lze pozorovat určitý posun ve vnímání. Mnoho mužů se naučilo respektovat ženy jako*
573 *rovnocenné nejen v soukromí, ale také ve společnosti a na pracovišti. To je úspěch*
574 *ženského hnutí.*

575 *SÜSSMUTHOVÁ*: V této souvislosti kupodivu pozoruji, že muži už mezitím
576 emancipační proces přijímají rychleji než mnohé ženy a že ho také pro sebe umí využít.

577 Takže teze, podle níž se ženy emancipovaly komplexněji než muži, se už v žádném
578 případě takto paušálně formulovat nedá.

579 Stará kliše pro typizaci mužů se bortí. Mnozí muži mezitím patřičně využívají drsných a
580 jemných tónů v širokém repertoáru chování a prezentují se na veřejnosti i v roli otce.

581 Daleko více žen než dříve se propracovalo k profesnímu i veřejnému uznání, ale mnoho
582 z nich si neuvědomuje, že je nutné se veřejně angažovat, a spokojeně nebo rezignovaně
583 se stahují do soukromí. To zrovnoprávnění škodí, protože stagnace znamená ústup.
584 Příliš věcí je v žalostném stavu na to, abychom my ženy mohly být spokojené. Čím více
585 žen za dnešních podmínek sladí práci i rodinu, tím větší budou požadavky na ně
586 kladené, včetně těch přemrštěných.

587 *V mladé generaci se však právě mezi muži vytváří zcela nové, podivně šovinistické*
588 *vzorové chování a sebepojetí, které nemohu považovat za „emancipované“. Filmový a*
589 *reklamní průmysl se pod heslem „nové mužství“ tohoto chování zmocňuje, posiluje ho a*
590 *oslavuje jako kladnou hodnotu.*

591 *SÜSSMUTHOVÁ:* Souhlasím, v procesu emancipace se o žádném zákonitém pokroku
592 mluvit nedá. Zároveň potkávám v rostoucím měřítku muže všech možných věkových
593 skupin, kteří pochopili, že znevýhodňování žen existuje a co znamená, a kteří se v rámci
594 svých možností snaží toto znevýhodňování odstranit. Zjistila jsem to v kruhu svých
595 stranických kolegů, zejména u Heinerja Geißlera, který v polovině 80. let pochopil, že
596 moderní strana se širokou základnou se neobejde bez toho, aby brala zásadní ženská
597 témata vážně. Od té doby sledoval jako generální tajemník CDU progresivní linii.
598 Podobné změny ve smýšlení mě vždy znovu naplňují nadějí.

599 *Dřív se tvrdilo, že solidární prý nejsou muži, ale ženy. Feministky jsou toho názoru, že*
600 *výstižné označení není bratrství, ale sesterství.*

601 *SÜSSMUTHOVÁ:* Jsem skeptická vůči tomu, když se mluví o solidaritě čistě mezi
602 ženami.

603 *SCHUBERTOVIÁ:* Já to rovněž považuji za mýtus. V životě se mi dostalo opravdu
604 mnohem více podpory ze strany mužů než ze strany žen!

605 SÜSSMUTHOVÁ: Mně se zdá, že bychom toho v ženském hnutí byly dosáhly podstatně
606 více, kdybychom byly solidárnější. A také pohled do historie ukazuje, že jsme něčeho
607 dosáhly vždy tehdy, když jsme se chovaly solidárně. Velkým otazníkem však zůstává,
608 čím to je, že ženy mají spíše sklon k rivalitě než k solidaritě. Ale možná je snazší být
609 solidární z pozice silnějšího než z pozice slabšího.

610 *V létě 1990, když se strany v Smlouvě o sjednocení Německa přely o úpravu přerušování*
611 *těhotenství, spojily se ženy solidárně napříč politickými stranami, což se vskutku*
612 *nestává každý den – nicméně je na tom vidět, čeho jsou ženy schopné dosáhnout.*

613 SÜSSMUTHOVÁ: Se svými výpady jsem zpočátku opravdu stála osamocená, solidarita
614 na sebe nechala čekat. Ale pak jsme nabraly kurz a jsme na dobré cestě, abychom se
615 s návrhem posunuly vpřed. Do přístavu je ještě daleko. O to víc si cením těch žen, které
616 se mnou bouří na širém moři vzdorují a vzdorují.

3. KOMENTÁŘ

3.1 Překladatelská analýza výchozího textu podle Ch. Nordové

3.1.1 Vnětextové faktory

3.1.1.1 Vysílatel textu

Vysílatelem textu je v případě mnichovského vydání nakladatelství R. Piper GmbH & Co. KG.

3.1.1.2 Autor textu

Vzhledem ke svému charakteru by měl text mít autory vlastně tři – tazatele Michaela Hallera a dotazované Ritu Süßmuthovou a Helgu Schubertovou. Podle katalogizačního lístku knihovny Gender Studies je však hlavní autorka Rita Süßmuthová a další autorka pak Helga Schubertová; Michael Haller v tomto základním záznamu nefiguruje. Ani jedna z žen se s vysílatelem nekryje. Ke spojení funkce autora a vysílatele by tedy došlo jedině v osobě Hallera – pokud by mu byly přiznány i autorské zásluhy.

Co se Hallera týče, obsahuje kniha jeho předmluvu a na samém konci reklamu na sérii *pendo-profile*, kterou vydává. V jejím rámci již vyšly např. svazky *Vergangenheit als Zukunft* s Jürgenem Habermasem nebo *Über die Grenzen* s Friedrichem Dürrenmattem; do budoucna se plánuje například *Ist Partnerschaft möglich?* s Margarete Mitscherlichovou⁴. (O 1992: 160) Všechny mají stejnou tříčlennou strukturu jako publikace, která je předmětem této analýzy: představení tématu a seznámení s aktuálním stavem bádání, dále hlavní část, tvořenou dialogem, a na závěr dodatek, který na odborných materiálech rozvíjí aspekty a témata z druhé části. Série *pendo-profile* je zde zmíněna také z toho důvodu, že blíže osvětluje Hallerovy profesní zájmy i kontext knihy *Bezahlen die Frauen die Wiedervereinigung*.

Z hlediska analyzovaného textu jsou relevantní ještě následující informace, převzaté z internetové encyklopedie Wikipedia. Profesor doktor Michael Haller vystudoval filozofii, politologii a sociologii ve Freiburgu a Basileji. Nejdříve pracoval v různých převážně švýcarských periodikách, poté publikoval ve *Spiegelu* v Hamburku a nakonec zakotvil

---

⁴ Z rozhovoru se zástupcem nakladatelství Kubon-Sagner vyplynulo, že tento svazek nevyšel.

v novinách *Die Zeit*. V roce 1993 začal vyučovat na univerzitě v Lipsku – také zde se jako profesor žurnalistiky věnoval zejména tištěným médiím, a to deníkům, i možnostem, jak zajistit určitou profesní i etickou úroveň. Trvalý zájem o politiku, společenské systémy a korektní práci se zdroji je patrný z jeho bohaté autorské a vydavatelské činnosti.⁵

Rita Süßmuthová je dlouhodobě jednou z nejznámějších německých političek.⁶ Narodila se roku 1937 v západoněmeckém Wuppertalu, studovala romanistiku, historii a učitelství. Působila na různých školách a mezi roky 1982 až 1985 byla ředitelkou výzkumného ústavu *Frau und Gesellschaft* v Hannoveru. Teprve v roce 1981 vstoupila do CDU a jako neznámá politička se na podzim 1985 dostala do kabinetu Helmuta Kohla, kde nahradila Heinera Geißlera ve funkci ministra pro mládež, rodinu a zdraví. V listopadu 1988 se stala předsedkyní Spolkového sněmu. (O 1992: 157)

Helga Schubertová, v Německu známá především jako spisovatelka,⁷ se narodila v roce 1940 v Berlíně, takže NDR zažila po celou dobu fungování. V roce 1963 ve východním Berlíně úspěšně zakončila studium psychologie a jako klinická psycholožka pak pracovala mimo jiné v manželské poradně. Psala povídkové soubory o všedním životě žen v NDR, rozhlasové a televizní hry, knížky pro děti i reportáže. V roce 1986 získala cenu Heinricha Manna. Pro analyzovaný překlad je tematicky relevantní její povídková kniha *Judasfrauen* z roku 1990, k níž se navíc v daném textu také odkazuje. Nejvýstižnější charakteristikou díla je jeho podtitul: *Zehn Fallgeschichten weiblicher Denunziation im Dritten Reich*. Autorka se chtěla původně zabývat svými „nejbližšími“ krajankami, východními Němkami, ale poté, co jí Stasi velmi znepríjemňovala, až znemožňovala pátrání v archivech, začala přejíždět do Berlína západního a zpracovala osudy deseti nacistických udavaček, které po válce žily v SRN. Na základě dokumentů lidových soudů odkrývá, jak se v nelidských podmínkách z obětí stávaly pachatelky. Neodsuzuje, spíše ukazuje psychologické souvislosti. (O 1992: 157)

Dosažené vzdělání, úctyhodný přehled a profesionální práce s jazykem – v případě Süßmuthové při politických aktivitách, v případě Schubertové při psaní – se odrazily na

---

⁵ [http://de.wikipedia.org/wiki/Michael_Haller_\(Medienwissenschaftler\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Michael_Haller_(Medienwissenschaftler))

⁶ common knowledge

⁷ common knowledge

stylizaci textu, členitosti jeho syntaxe i bohatého lexika a rovněž v četných aluzích a odkazech.

3.1.1.3 Intence autora

Michael Haller v předmluvě předesílá, že jeho záměrem je zmapovat situaci žen v novém Německu, tj. v době, kdy nad zanikajícími sociálními a právními vztahy NDR vítězí měšťanský pořádek, hospodářská soutěž, osobní iniciativa. Na překotné sjednocování doplatily opět především ženy, protože leckdy bezohledný a bezmyšlenkovitě přejímaný kapitalismus smetl spolu s totalitními nešvary i mnohé výdobytky ženského hnutí – například školky. Také nezaměstnanost postihla hůře ženy.⁸

Z členění textu, z názvů jednotlivých kapitol a koneckonců i z titulu díla je zřejmé, že publikace sleduje dvě hlavní myšlenkové linie, hypotetickou a reálnou. Hypotetická linie zvažuje, jak by probíhalo sjednocení, kdyby se na něm reprezentativní (nebo i převažující) měrou podílely ženy. Reálná linie si všímá toho, jak se historický vývoj opravdu odvíjel, a také toho, jaká je situace žen „dnes“, tj. v roce 1990 – zda jsou nezávislé či nikoli a jaké druhy nezávislosti existují, zda je vůbec pro život žen nutná, zda je nezbytný přímý podíl na moci, nebo postačí dosavadní, převážně nepřímý, do jaké míry si ženy za svou situaci mohou samy, co si nesou jako zátěž z minula, kam se nejspíše budou ubírat v budoucnu.

Jak Haller podotýká, v osobách Süßmuthové a Schubertové se sice setkávají příslušnice stejné generace a stejného jazyka, s aktivním zájmem o osud žen, ale ne vždy nalézají společnou řeč a mnohdy stojí dokonce na opačných pólech názorového spektra.

Intence autorek je sdělit svůj pohled na věc. Tento pohled je podmíněn dobou a místem, kde žily, proto je třeba zmínit některá historická fakta.

Nedoceněné aspekty sjednocení ve studii výstižně shrnuje Monika Jaeckelová.

*In Begegnungen und Diskussionen habe ich die Erfahrung gemacht,
wie leicht die gemeinsame Sprache und der gemeinsame Kulturraum*

---

⁸ To, co v této době ani Rita Süßmuthová ani Helga Schubertová předvídat nemohly, je fenomén tzv. *Wossis*, tj. mladých, ambiciózních východních Němek, které přesídlily na západ a dokázaly se tam profesně uplatnit. common knowledge

Jejich životní příběh je tak zároveň také odpovědí na otázku v úvodním nadpise rozhovoru – házejí ženy flintu do žita?

dazu verleiten, immer wieder diese Unterschiede zu unterschätzen, vorschnell Verständigung zu erwarten oder vorauszusetzen, und, wenn diese Erwartung nicht eingelöst wird, ebenso schnell in die gegenseitige Abgrenzung und Distanzierung zu gehen. Verständigung muß aber erst wachsen – über eine kontinuierliche Auseinandersetzung, ein allmähliches Kennenlernen, Erfahren und Begreifen der Unterschiede unserer unterschiedlichen Nachkriegsgeschichten. Wie soll man anstandslos nachvollziehen können, was es heißt, in allem und jedem tagtäglich reglementiert und in einem Land groß geworden zu sein, in dem der Volksmund mit seinem Spruch „Wenn drei sich treffen, sind eineinhalb von der Stasi“ an der Wahrheit bitter nah dran war, wie sich bei der Einsicht in die Stasi-Akten für viele jetzt herausstellt?[...] Wie soll man es anderen begreiflich machen können, was es heißt, von einem Tag auf den anderen zu einem völlig anderen gesellschaftlichen System zu gehören? Wie Worte finden für die Demütigungen und auch Verletzungen, die darin liegen können, mit einer Freiheit konfrontiert zu sein, die man nicht mitgestaltet hat? Wir Frauen haben einander viel zu sagen, stellen sich doch die Erfahrungen des realen Sozialismus als wichtige Korrektive für Emanzipationskonzepte heraus, die auch im Westen durchaus eine Rolle spielen, wie umgekehrt, die Erfahrungen des realen Feminismus Überzeichnungen zurecht rücken können. (O 1992: 9-10)

Tolik k společným osudům všech obyvatel NDR. Sjednovení mělo v mnoha oblastech charakter spíše bezvýhradného přijetí západních skutečností, takže většina z nich si po roce 1989 prošla hlubokou krizí identity, pro niž teprve postupně nalézali slova. (O 1992: 14)

Bohužel není dost dobře možné věnovat se v analýze podrobněji osudům žen po dobu existence obou států;⁹ byť je jejich znalost nezbytnou podmínkou porozumění rozhovoru –

---

⁹ A možné není věnovat se ani spleťtým vztahům obou německých států. Příznačné a pro kontext této práce relevantní je jejich disproporční vztah k situaci po roce 1949. Západní Němci brali rozdělení státu za dočasnou a nepřírozenou věc, s kterou se mnozí nesmířili na osobní rovině nikdy, na politické došlo k průlomům za Willyho Brandta (vlastně porušením Hallsteinovy doktríny), a to jen proto, že si od toho bonnští politici slibovali lepší zacházení s politickými vězni v NDR a vstřícnější politiku vůči příhraničním, často rodinným stykům. Přitom NDR nikdy jako úplně cizí stát nevnímali a ústava SRN po celou dobu rozdělení počítala s budoucím sjednocením země. Postoj východních Němců k těmto záležitostem byl ambivalentní, o to jednoznačnější však byl přístup vedoucích představitelů NDR – na rozdíl od svých západních kolegů museli od samého počátku ospravedlňovat zahraničí i sami sobě vznik nového státu, přičemž zejména vůči SRN se vymezovali o to urputněji, o co shovívavější politiku k nim Bonn zaujímal. Neobyčejně silný státotvorný mýtus, který mj. odsuzoval SRN jako baštu fašistů a přiznával zásluhy za boj proti Hitlerovi pouze občanům pozdější NDR, se snoubil s klasicky totalitní snahou pokrýt všechny oblasti lidského konání včetně volného času i se snahou formovat názory všech na všechno. Úspěchy slavil

originál tu koneckonců počítá s informovaným publikem, na jehož znalostech dále staví. Pozornost se bude soustřeďovat spíše na důsledky tohoto stavu, tj. na vztahy a spolupráci žen po pádu zdi. Názorové tendence příznačné pro staré, respektive nové země korelují s postoji Süßmuthové, respektive Schubertové.¹⁰ Popisován je tu stav tak, jak byl viděn v době rozhovoru.

Západní Němky chápaly občanky NDR jako matoucí kombinaci na jedné straně samostatnosti, schopnosti postarat se o děti, o sebe a skloubit pracovní i rodinný život, na druhé straně zarážející snahy přizpůsobovat se mužským pravidlům hry, tolerovat sexismus a nepouštět se do konfrontace s muži. Důraz v NDR byl na slově *partnersví*. Obdiv západních Němek k zvládání profese i výchovy však měl své meze (fenomén *Rabenmutter*) a vedle solidarity s utiskovanými sestrami ve vzduchu neodbytně visela otázka po spolupráci s režimem. (O 1992: 11, 12, 13)

Mnohé východní Němky zase viděly diskrepanci mezi proklamovanou nezávislostí, jedním z pilířů západoněmeckého feminismu, a faktem, že řada žen zůstávala celý život v domácnosti, takže rodinu finančně zabezpečoval pouze manžel. Požadavky západoněmeckých žen jim obecně připadaly jako vyhrocené, překotné, konfrontační a nesmiřitelné.

Druhou klíčovou otázkou, v níž se nemohly shodnout, bylo, zda se ženy mají ve veřejném životě spokojit s nepřímým vlivem (tj. de facto držet se v soukromí a případně na muže vyvíjet tlaky a ovlivňovat jejich rozhodnutí), jak to navrhovaly východní Němky, nebo zda je nezbytný vliv přímý, kdy ženy opustí privátní sféru a samy se aktivně angažují v politice, jak to požadovaly ženy na západě. Východní Němky nebyly samozřejmě o situaci ženského hnutí jinde informovány vůbec nebo jen účelově a kvůli svému dvojitému až trojitému vytížení beztak neměly energii se nějak angažovat. Navíc v zemi, kde i diskuse na téma zrovnoprávnění byla tabu, by se stejně nijak organizovat nemohly. Nebyly zvyklé zpochybňovat zažitě patriarchální vzorce – východoněmecký režim šalamounsky

---

minimálně v tom, že koncem 80. let 20. století se někteří východní Němci definovali prvotně jako občané NDR a až poté případně jako Němci. (Fulbrook 2010: 158), common knowledge

¹⁰ Jeden z rozdílů v pojetí feminismu demonstruje často citovaná situace: zeptá-li se například přednášející skupiny dívek, zda by jim vadilo oslovení generickým maskulinem, přihlásí se velmi pravděpodobně všechny přítomné západní Němky, kdežto jejich východní kolegyně to budou považovat za přemrštěnost. common knowledge

prohlásil, že rovnost pohlaví nastala, čímž zadusil jakoukoli debatu na toto téma (pokud by k ní došlo, bylo by to zpochybňování celého systému). O to víc je překvapila nekompromisnost a snad i agresivita feminismu na západě, kde se všechny výše uvedené problémy už léta verbalizovaly a kde již v tomto smyslu existovalo určité veřejné povědomí, takže západní Němci si často dávali pozor na to, co a jak říkají.¹¹ (O 1992: 11, 12, 13)

Názory Rity Süßmuthové jasně vyplývají například z následujících úryvků: *Und doch ist es ein entscheidender Unterschied, ob dann Männer – stellvertretend für die Frauen – diese Rechte durch- und umsetzen, oder ob wir Frauen es selbst tun und an diesem Prozeß gleichberechtigt beteiligt sind.* (O 1992: 50)

...aber genügt es wirklich, Macht im Privaten auszuüben? Wir haben offensichtlich ganz unterschiedliche Gleichberechtigungs- und Demokratieverständnisse. Für mich ist entscheidend, daß Frauen Einfluß im öffentlichen und politischen Bereich direkt ausüben. Nicht nach dem Motto: den Frauen die private Macht, den Männern die öffentliche Macht, sondern: gleiche Präsenz und politische Stärke von Frauen und Männern! (O 1992: 68)

Totéž platí o Helze Schubertové, jejíž stanoviska jsou zřejmá i bez širšího kontextu: *Ich wünsche mir eine Gesellschaft, in der staatliche Frauenpolitik nicht gesondert betrieben wird, sondern in der es menschenwürdig und darum auch für Frauen gerecht zugeht. Wir Frauen müssen uns durch Kompetenz und nicht zum Beispiel mit Hilfe einer Quotenregelung durchsetzen. Hierzu gehört natürlich Selbstbewußtsein und die Bejahung der spezifischen Fähigkeiten von Frauen und Männern.* (O 1992: 68)

Auch in der modernen Industriegesellschaft, die den Frauen politisch die gleichen Rechte einräumt wie den Männern, ist die institutionelle Macht eine Domäne der Männer geblieben. Und dies nicht in erster Linie deshalb, weil die Männer die Frauen unterdrücken. Dies hängt vielmehr mit den Präferenzen der Frauen selbst zusammen. Viele Frauen kennen ihre angestammten Machtfelder in der gesellschaftlichen und der privaten Sphäre sehr genau. Viele Frauen – auch in westlichen Demokratien – gewinnen Einfluß

---

¹¹ Situace se začíná měnit i v Čechách. Podobnými problémy, jako jsou nekorektní a neopodstatněné, často sexuálně zabarvené používání jazyka v reklamě, se u nás obecně zabývá gender management. common knowledge

auf das politische Geschehen über ihre persönlichen Kontakte und Beziehungen; viele haben mehr Macht, als es ihre Kolleginnen im Parlament je hätten. (O 1992: 94)

Ich bin skeptisch, wenn Politik stets nur als Männerpolitik begriffen wird, wo auch immer. Politiker sind eingebunden in ein weibliches Umfeld. (O 1992: 94)

3.1.1.4 Funkce textu a jeho stylistické zařazení

Funkce textu vyplývá z intence autorů, tj. informovat o životě žen, a typu textu. Tato informativní funkce textu a jeho tématu s sebou nese množství termínů, reálií a vzhledem k NDR jako zaniklé historické skutečnosti také řadu historismů. Velmi výrazná u obou autorek je také funkce přesvědčovací (která jim je vlastní profesně – z politiky i psychologické poradny), silně provázaná s funkcí interpretativní. Apelativní funkci využívá zejména Süßmuthová, když se podivuje nad nečinností východních Němek a vyzývá je k tomu, aby uchopily život do vlastních rukou. *Wir müssen endlich diese für eine Demokratie unverzichtbare partizipatorische Dimension begreifen lernen.* (O 1992: 50) V následujícím úryvku apeluje na občany východní části země obecně. *Als ich kürzlich in Halle war und durch die Innenstadt ging, habe ich mir plötzlich gesagt: Hier könnten doch die Bürger eine Harke in die Hand nehmen und den Bürgersteig vom Unkraut befreien oder dort mit einer Schaufel den Erdhaufen beseitigen, damit auch die älteren Menschen und Mütter mit Kinderwagen den Gehweg benutzen können. Oder als ich an den Fassaden hinaufblickte, fragte ich mich unwillkürlich: Warum kauft Ihr nicht einen Farbtopf und fangt an, die Tür- und Fensterrahmen zu streichen?* (O 1992: 56) Pokud by však vlivem dalších faktorů byla tato apelativní funkce příjemci a příjemkyněmi mylně chápána jako negativně zabarvená didaktická (poučovací – *Besserwessi*), byly by tím výrazně ohroženy všechny zbylé funkce, intence i účinek.

Místy se objevuje také funkce fatická, a to v podobě řečnických otázek nebo obrátů, jimiž se autorka – v tomto případě Schubertová - explicitně obrací na příjemce: *In gewisser Weise habe ich mich für das System als nützlich erwiesen und mich im weiteren Sinne an der Stabilisierung beteiligt. Es mußte doch tolerant und kunstfreundlich sein, oder? Sie sehen, es ist in einem totalitären System praktisch unmöglich, sich den Manipulationen zu entziehen.* (O 1992: 100)

Z hlediska stylového zařazení se jedná o slohový útvar psané diskuse, s převažujícím slohovými postupy popisným, úvahovým a místy vyprávěcím. (Havránek-Jedlička 1981: 442)

3.1.1.5 Adresát

S výjimkou fatické funkce se text čtenáře nijak nedovolává; ideálního ani zamýšleného recipienta nepopisuje. Jaký by měl ideální čtenář být, však implicitně vyplývá z hutnosti textu a z toho, jaké kognitivní pozadí od recipientů očekává.

3.1.1.5.1 Adresát výchozího textu

Text klade na čtenáře poměrně vysoké nároky. Je třeba obstojně znát historii Německa po roce 1945, protože chce-li někdo spekulovat o tom, kam jinde se dějiny mohly ubírat, musí v první řadě vědět, jak se vyvíjely ve skutečnosti. Dále je třeba orientovat se v německém ženském hnutí, ve specifických problémech východu a západu i v jemném pnutí mezi nimi. Výhodou je osobní nebo důvěryhodně zprostředkovaná zkušenost života v diktatuře. Teprve pak je člověk schopen opravdu procítit a do důsledku pochopit tragiku a dilemata NDR tak, jak se odrážejí především v kapitole *Auf dem Weg ins neue Deutschland: Frauen zwischen Macht und Mißachtung*. Důležitá je také hlubší znalost práva, protože obě ženy často mluví o příslušných zákonech jen v náznacích nebo v nepřesných citacích. Někdy odpovědi prokládají i odkazy na antická díla, Bibli, překlady cizí beletrie do angličtiny¹² nebo domácí filozofická díla¹³, u nichž často není uveden autor, takže je obtížné poznat, že se vůbec o nějaký titul jedná.

Díky citátům a odkazům vstupují do rozhovoru další hlasy a vzniká intertextualita.

Z takto nastavených požadavků je zřejmé, že text není určen „řadovému“ Němci, ale ani Němci s pouze školním povědomím o dějepisu – to koneckonců vyplývá už z celkového zaměření Michaela Hallera, který si vybírá osobnosti typu Jürgena Habermase nebo Margarete Mitscherlichové. Text je tedy zamýšlen pro čtenáře s nadstandardním všeobecným rozhledem, s nadstandardními vědomostmi z historie i sociologie a se zájmem o feministické hnutí. Nelze přitom říct, že by byl text přístupnější Němcům z té či oné části

---

¹² Zde bylo třeba ověřit si, zda vůbec a jak je daný titul nebo úryvek přeložen do češtiny.

¹³ Srovnej poznámku pod čarou číslo 12.

Německa. Zároveň platí, že nároky na příjemce se budou postupem času zvyšovat – dnešní třicátníci sice ještě budou umět alespoň zařadit pojmy jako *Egon Krenz*, *Hans Modrow* nebo *Unabhängiger Frauenverband*, možná jim budou konotovat i nějaké postoje. Dvacetiletým už ale mnohé uniká. Za dalších dvacet let pak bude pro mladou generaci určitě téměř nemožné ocenit praktický i symbolický význam přijetí západoněmecké marky; nebudou tušit, co to bylo politbyro nebo výjezdní povolení.

Dosud se pozornost soustředila na příjemce v Německu. Z curyšského vydání je však zřejmé, že s knihou se seznámili i německy hovořící Švýcaři a pochopitelně také Rakušané – v případě posledně jmenovaných by se okruh zájemců mohl rekrutovat například ze čtenářů internetového periodika *die standard*.

3.1.1.5.2 Adresát překladu

Výchozí text neobsahuje natolik odlišné kulturně-specifické prvky, aby českému čtenáři znemožnily pochopení. Určitou výhodou při vnímání překladu mohou být styčné body v nejnovější historii a společný prožitek diktatury. Tím však podobnost končí. Obecně lze říci, že čtenář v Čechách má po všech stránkách situaci o stupeň těžší než výše zmíněný adresát výchozího textu, protože se po něm žádají nadstandardní znalosti dějin cizí země, respektive cizích zemí včetně jejich zapeklitých vztahů. Před takřka neřešitelný problém je však postaven v případě dějin ženského hnutí – zatímco u německé historie a sociologie se může opřít o české paralely, v případě feminismu nemá v Čechách materiály ani analogický vývoj pro porovnání.

3.1.1.6 Médium a ráz textu

Jedná se o přepsanou, od některých specifík ústního projevu očištěnou a autorizovanou diskusi, jejíž původní verze byla mluvená. Text je tedy psaný, připravený a veřejný. Byl otištěn dvakrát, ve Švýcarsku a Německu.¹⁴ To může být jedním z indikátorů kvality. Od jeho podvojného charakteru se odvíjejí určitá očekávání čtenáře na makrorovině i mikrorovině.

Dotazované ženy se neomezují na popis situace, ani na pouhou prezentaci názorů, ale jsou často velmi expresivní, což se projevuje na úrovni lexika, syntaxe a spádu rozhovoru –

---

¹⁴ Internetovou verzi se mi najít nepodařilo.

nejenže se místy obejdou bez moderátora, ale v zápalu argumentace začínají samy klást své partnerce otázky nebo otázkou odpovídají, čímž převracejí rozdělení rolí v rozhovoru. Těžko říct, zda to lze přičíst spíše původnímu rázu textu, který byl mluvený, nebo zda je to výhradně tím, že téma ženy bytostně zajímá a snaží se přesvědčit ostatní o svém vidění. Například na Hallerův postřeh (který má formální znaky věty oznamovací, funkčně však je zamýšlen jako dotaz, který je v něm také latentně přítomen) o ministryni Hildebrandtové, která politiku po pádu zdi hodnotila jako vůči ženám ne zrovna ohleduplnou, nereaguje Süssmuthová konvenčně odpovědí, ale vystřelí zpět protiotázku, která je zosobněním akčního západoněmeckého přístupu: „... und was hat sie [Hildebrandtová] bewirkt?“ (O 1992: 54) V dalším případě je to opět Süssmuthová, která přebírá iniciativu a dočasně i roli moderátora: *Zu Beginn unseres Gespräches vertraten Sie die These, daß die Frauen gegenüber dem DDR-System dezidiert auf Distanz geblieben seien, daß sie sich nicht in demselben Maße korrumpiert hätten wie die Männer. Ist dies nicht ein Widerspruch zu dem, was Sie jetzt sagen?* (O 1992: 100)

Náročné myšlenky bývají často sdělovány za cenu syntaktické deformace: *Um dem andauernden Anstalts-Erwartungsdruck, anders zu denken, nicht nachgeben zu müssen, gingen viele von uns – eben Männer und Frauen, darum bin ich so wenig bereit, mich aus dieser lebensnotwendigen Solidarisierung spöttischer und selbständig denkender Menschen zu verabschieden und mich nur zu den Frauen zu schlagen – da flüchteten wir in eine innere Distanz, übten uns im schwarzen Humor.* (O 1992: 58)

Mezi znaky mluveného projevu patří postupné zpřesňování tak, jak ho použila Süssmuthová – zde v kombinaci se stupňováním: *Aber die Bereitschaft zur Eigeninitiative und der Wunsch, die soziale Umwelt mitzugestalten, **das könnte, das müßte** auch heute gefördert und gestärkt werden.* (O 1992: 57) Typická je také hovorovost, projevující se mimo jiné částicemi, výplňkovými příslovci, konstrukcemi, expresivní volbou slov: *[...] Ich lehnte ab – **und das war es dann auch.** Ich persönlich hatte **einfach** Glück, daß in der DDR das Gesundheitswesen eine **politische Oase** war, und die Parteizugehörigkeit in den unteren Ebenen keine Rolle spielte. Man konnte auch leitender Arzt werden ohne SED-Mitgliedschaft, weil **ja** das Gesundheitswesen funktionieren mußte und nicht noch mehr Ärzte in den Westen **vergrault** werden sollten.* (O 1992: 99)

Protichůdnou tendencí je směřování ke spisovnosti, podmíněné lexikálně, tj. snaha mluvčích vyjadřovat se na vyšší úrovni tehdy, když se v okolí objevují názvy institucí a citáty smluv jako v níže uvedené otázce Hallera: *Ich möchte an dem Denk-Modell der von Frauen geführten deutschen Regierung festhalten. Angenommen, diese hätten sich ernsthaft um die **Verwirklichung der Menschenrechts-Charta – Artikel 23** verlangt gleichen Lohn für gleiche Arbeit – und um **Artikel 3** des Grundgesetzes bemüht, der die **Gleichberechtigung** von Frau und Mann postuliert [...].* (O 1992: 52) Vyšší rejstřík se zpravidla přepíná i při diskusích na závažná, obecně lidská témata jako v jedné z reakcí Süßmuthové: *Dies ist meiner Meinung nach darauf zurückzuführen, daß Frauen in Europa und gerade auch in Deutschland nicht dieselbe Erfahrung mit politischer **Partizipation** haben wie Männer, Ich führe nur beispielhaft das **Wahlrecht**, das **Recht auf Bildung und Berufsausbildung**, das **Sorgerecht** an: In diesen Bereichen wurde die **Gleichstellung** erst in diesem Jahrhundert zur **Maxime erhoben** und bis heute noch nicht voll umfänglich verwirklicht.* (O 1992: 51)

Spíše formální (typicky psaný) a spíše hovorový (mluvený) styl se zajímavě prolínají v rámci jednoho odstavce. Schubertová vznosnými formulacemi vysvětluje jeden ze svých postojů, a následně tutéž myšlenku vyjádří spontánněji, jako kdyby sdělovala soukromý názor¹⁵ (odpověď na otázku, která se týkala přístupu žen k moci):

*Ich glaube eher, ich denke zu optimistisch und zu utopisch. Denn ich glaube, daß die Frauen in Zukunft mehr **Macht haben** und auch **ausüben** wollen, vielleicht noch nicht in erster Linie im politischen System. Ich beobachte, daß die Frauen im persönlichen Umgang mit den Männern zunehmend Einfluß haben, auch auf deren Entscheidungen – im sozialen Bereich, am Arbeitsplatz und im privaten Bereich. Demnach, Sie haben Recht, ich sehe es so, sind die Frauen leider noch im guten Sinn so etwas wie **Betttäterinnen**, solange sie es nicht wagen, selbst das Risiko der politischen Auseinandersetzung zu tragen.* (O 1992: 95)

V jedné části rozhovoru, který není součástí překladu, ale z hlediska připravenosti je relevantní, položí Haller nelogickou otázku. Schubertová totiž o sobě mimo jiné říká: *Meine Eltern hatten sich früh als Studenten kennengelernt. Mein Vater, seit der Jugend ein **überzeugter Nationalsozialist**, wurde Jurist, meine aus sozialdemokratischem Hause stammende Mutter schloß als Diplom-Volkswirtin ab.* (O 1992: 76) Hned třetí otázka však

---

¹⁵ Na to mě upozornila Mgr. Žárská při konzultaci 8. 3. 2011.

zní: *Stammte Ihr im Krieg umgekommener Vater auch aus einem sozialdemokratischen Haus?* (O 1992: 78) Těžko říci, v které fázi procesu se vloudila chyba – zda moderátor nezareagoval duchapřítomně na vyprávění Schubertové a předem připravenou otázku nevynechal, nebo zda její první zmínku o otci přeslechl apod.

Mluvčí se střídají poměrně rovnoměrně.

3.1.1.7 Pragmatika místa

V textu samozřejmě vystupují německá osobní a místní jména, z nichž některá se přestala používat (*Ostberlin*) a jiná se používají nadále, ale v pozměněném významu (*Bonn* již není hlavním městem a nelze ho použít synekdochicky pro označení žádného státu).

Speciální roli hrají deiktická slova – je vždy třeba posoudit, zda se vztahují k SRN, NDR nebo k již spojenému území. K NDR se váží následující tři extrakty: [...] *daß ich mich in dieser Überwachungsgesellschaft schließlich so ohnmächtig fühlte, daß ich am Bleiben hier überhaupt keinen Sinn mehr sah* [...]. (O 1992: 60) *Die vom Runden Tisch noch unter Modrow geschaffenen „Gleichstellungsstellen“ mit ihren Frauenbeauftragten wurden verschiedenorts wegen Geldmangel wieder geschlossen.* (O 1992: 66) *Ich bin mir nicht so sicher, ob die Frauen dort über genügend Kraft zum Protest verfügen.* [...] *Die Frauen dort wollten Freiheit* [...]. (O 1992: 67) Z následujícího úryvku je zase patrné, že slovo *bundesdeutsch* se ještě neváže ke sjednocenému Německu, ale jen k bonnské republice. *In der etablierten bundesdeutschen Gesellschaft läßt sich im Rückblick der letzten zehn Jahre ein gewisser Bewußtseinswandel feststellen.* (O 1992: 101) Významová náplň pojmu *bundesdeutsch* se tedy radikálním způsobem proměnila. Slova *Deutschlandpolitik* (O 1992: 49), *deutschlandpolitisch* (O 1992: 52) a *gesamtdeutsch* (O 1992: 56) označují věci týkající se spojeného Německa.

V textu se vyskytují německé, západoněmecké a především východoněmecké reálie, které text geograficky začleňují – jde přitom o jména politiků a jejich funkcí, politických stran, institucí, o právní situaci v NDR, o systém péče o dítě v NDR, o „vymoženosti“ NDR (*Intershop*), o zákony a právní úpravy při sjednocování, o města, o formy odporu vůči komunistickému režimu (pondělní demonstrace), o historické skutečnosti z doby po roce 1945, o ženské hnutí a jeho proudy i o tituly knih.

Text je proložen citáty listin, dokumentů a děl, která se vztahují k Evropě obecně: *Menschenrechts-Charta* (O 1992: 52), *Karl Marx* (O 1992: 63); nebo která patří jiné národní literatuře: *Orwell* (O 1992: 93), či antice: *Lysistrata* (O 1992: 95)

3.1.1.8 Pragmatika času

Text je psán moderní němčinou bez archaizačních náznaků (bez „e“ v třetím pádě), starým, respektive v roce 1990 a 1992 platným pravopisem, který se projevoval například jinou distribucí ostrého „s“ (daß, mußte). Diskuse se odvíjí velmi nechronologicky, proto by recipienti výchozího a překladového textu měli mít předchozí znalosti o průběhu popisovaných událostí. Vzhledem k roku vydání jsou sice příjemce originálu i překladu současníci, nicméně zde analyzovaný překlad části textu vznikl v jiném století a tisíciletí. Řešení tohoto problému by se v autentické situaci řídilo skoposem zadavatele a poznámkami v předmluvě, pod čarou či na přebalu knihy; v případě bakalářského překladu jsem vyšla z funkce textu¹⁶, který má dokumentovat rysy originálu a co nejvíce evokovat dobovou atmosféru, a zvolila přístup důsledně dokumentární. Mnohdy je časové zařazení koneckonců zřejmé buď z logiky věci – například u 70. a 80 let se nemůže jednat o 19. ani o 21. století – nebo díky zpřesnění dalším slovem: [...] *daß sich gerade Frauen in den 70er und 80er Jahren in der Bundesrepublik [...].* (O 1992: 51) *Ich erinnere nur an die in den 80er Jahren in der Bundesrepublik geleistete historische Aufarbeitung des alltäglichen Widerstandes von Frauen im Dritten Reich.* (O 1992: 97-98) *Mein Mann hegte zum Beispiel in den 70er Jahren Hoffnungen auf eine Vermenschlichung.* (O 1992: 98) [...] *allen voran bei Heiner Geißler, der Mitte der 80er Jahre erkannte [...].* (O 1992: 103) Otrocké doplňování „20. století“ za každý z těchto údajů by ze rtů Schubertové i Süßmuthové působilo toporně a nevěrohodně.

Jak už bylo naznačeno výše, hraje čas vůči příjemci (a vůči účinku na něj) zásadnější roli než obvykle: čím bude text starší, tím bude pro původní příjemce nesrozumitelnější, odtažitější – jejich recepce se tak přiblíží recepci příjemců překladu, pro něž byl text náročný již od počátku.

---

¹⁶ Pokud by se samozřejmě jednalo o jiný žánr, například o recenzi rozhovoru nebo překlad pasáže pro učebnice dějepisu, bylo by nutné zdůraznit v poznámce, kdy rozhovor vznikl, nebo ho rovnou převést tak, aby časové relace odpovídaly tomu, že je čte příjemce v 21. století.

Text má vůbec specifický vztah k času, který se nevyčerpává letopočtem vydání a datací popisovaných dějů, ale všímá si také jeho relativity a bouřlivého uplývání, jak je zřejmé už z první věty rozhovoru: *Der Alltag im vereinten Deutschland hat sich so **rasend schnell gewandelt**, daß jedes Zeitgefühl abhanden kommt: Sehr viele Jahre scheint es her, und doch **liegt es erst Monate zurück**, da standen Sie, Frau Schubert, in Ostberlin auf der Straße und protestierten gegen die SED-Patriarchen.* (O 1992: 43)

V textu se projevuje účelové zacházení s časem reálným i časy gramatickými. Navzdory tomu, že rozhovor se konal několik týdnů před sjednocením, v jakémsi mezidobí, hovoří se tu o něm v minulosti, tj. bere se jako hotová věc.¹⁷ I když na druhou stranu v této fázi už faktické sjednocení na všech důležitých úrovních proběhlo a čekalo se pouze na slavnostní (a formální) akt sjednocení. *Ich habe nie an die Wandlungsfähigkeit des SED-DDR-Sozialismus geglaubt und mir diese Entwicklung, die zur neuen deutschen Einheit **führte**, schon vor dem Oktober 1989 gewünscht. Das politische System der Bundesrepublik war mein Wunsch und auch mein politisches Ziel, vor allem wegen der Rechtssicherheit. Und ich freue mich, daß es nun **erreicht ist**.* (O 1992: 43-44)

S pragmatikou času jistě také souvisí to, že se proces nastartovaný pádem zdi a završený sjednocením obou států neoznačuje důsledně *Wiedervereinigung*, ale prostě jen *Vereinigung*. Z kontextu a časových relací je nesporné, že se nejedná například o rok 1871, ale o události let 1989 až 1990.

Text často vyjadřuje velmi nekonvenční postřehy, ale přesto si překlad žádného zásahu ve smyslu „odideologizování“ nevyžádal,¹⁸ protože názory nejsou prezentované jako jediné správné a také proto, že se obě ženy navzájem částečně korigují.

3.1.1.9 Důvod komunikace

Důvod komunikace není nikde explicitně zmíněn, ale podle všeho je jím znovusjednocení Německa – událost, jejíž dopad v době konání rozhovoru ani v době vydání knihy nemohl

---

¹⁷ Možná to souvisí s tím, že autorizace rozhovoru probíhala až po sjednocení.

¹⁸ Jiná situace by nastala tehdy, kdyby se rozhovor odehrával před rokem 1989, samozřejmě nejspíše v jiném složení a nepochybně na jiné téma. V takovém případě by po domluvě se zadavatelem a na základě skoposu bylo nezbytné ideologické pasáže „očistit“.

nikdo plně odhadnout, ale u níž nebylo pochyb o tom, že je historicky mimořádná,¹⁹ že se tu píše dějiny – koneckonců nejen německé, ale evropské a světové zároveň, protože berlínská zeď platila jako univerzální symbol rozděleného světa. Spojením obou částí země zároveň zanikl specifický státní útvar a s ním i životní styl, což poskytlo prostor pro srovnávání a bilancování. V ohnisku úvah se přitom ocitly ženy.

3.1.2 Vnitrotextové faktory

3.1.2.1 Téma a obsah textu

Téma článku vysvětluje už z *Úvodu* této práce a z analýzy vnětextových faktorů, především z podkapitol *Intence autora*, *Médium a ráz textu*, *Důvod komunikace*. Nelze tu přitom podle mě mluvit o jediném možném hypertématu – záleží na osobních zkušenostech příjemce, na tom, jak bude chtít rozhovor číst, co v něm bude spatřovat jako zásadní poselství. Pro některé to bude líčení života v diktatuře, v transformačním období a v demokracii, a to se speciálním důrazem na osudy žen. Pro jiné stýkání a potýkání mužských a ženských priorit při sjednocování státu, pro další zase sonda do rozdělené německé psyché, jejíž scelení je základem pro úspěšnou budoucnost. Dílčími tématy jsou konkrétní sociální nejistoty, postihující především ženy, rozdíly v chování západních a východních Němců, způsob a posloupnost při sjednocování dvou diametrálně odlišných státních systémů, emancipace sociální a ekonomická, oportunismus a donašečství i tragická rozhodnutí, před která člověka život v diktatuře staví. Samotný název článku o tématu příliš nevypovídá – má spíše upoutat, možná i provokovat.

Obsahem první ze čtyř částí, které jsem překládala, jsou úvahy nad tím, zda bylo možné východoněmecký socialismus v některé jeho fázi reformovat, či zda bylo nevyhnutelné jeho svržnutí a následné spojení obou částí země. Obě dotazované se shodují v tom, že politika znovusjednocení se bude bezesporu spojovat se jmény mužů, nikoli žen, a zamýšlejí se nad tím, proč tomu tak je. Popisují také, v čem především se na bonnské politice projevoval mužský princip a jaké to již teď má a do budoucna nejspíš bude mít dopady na životy zejména východních Němců, na státní péči o jejich děti a následně na možnost jejich výdělečné činnosti. Této první části nadpis vlastně chybí, protože tučně

---

¹⁹ Po dlouhých letech tu byla šance, že se pojmy jako *demokracie* a *parlamentní demokracie* v očích východních Němců rehabilitují.

vytištěné *Gehen die Frauen in die Knie? Fragen nach der deutschen Vereinigung* se vztahuje k celému rozhovoru.

Druhá část, *Hatten Frauen eine andere Deutschlandpolitik gemacht?*, se podrobně věnuje politicko-právním aspektům sjednocení. V odpovědi na klíčovou otázku se ženy zásadně neshodují – pro Schubertovou vše probíhalo *im Großen und Ganzen folgerichtig und vor allem geschlechtsunspezifisch*. (O 1992: 49) *Ich frage mich, ob hier die Frauen wirklich eine andere Politik hätten einschlagen können*. (O 1992: 55) Süssmuthová nepovažuje za správné, že se na sjednocení ženy nepodílely větší měrou a lituje, že na řešení problémů v některých oblastech tak došlo až pozdě, nebo vůbec. Nemůže pochopit, proč se ženy z veřejného života většinou stáhly hned poté, co se podařilo svrhnout režim, a apeluje na ně i na východní Němce obecně, aby se naučili chápat demokracii v její úplnosti, včetně aktivního směřování vlastního života a ovlivňování života komunitního. Schubertová oponuje příměrem NDR k psychiatrické léčebně, přičemž používá odbornou lékařskou terminologii pro vysvětlení východoněmecké pasivity a lhostejnosti. Právě zde se koncentrují průlomové postřehy o dvou německých mentalitách, které musí být rozhodně povědomé i českému čtenáři s jeho totalitní zkušeností.

V názorech na ústřední téma třetí části, *Materielle Unabhängigkeit: notwendige Bedingung der Emanzipation?*, se obě dotazované opět liší. Pro Schubertovou je hmotná nezávislost od emancipačních snah neodmyslitelná. *Ich muß mein eigenes Geld verdienen, um immer das Gefühl der Unabhängigkeit zu haben*. (O 1992: 65) Má pro to i následující zdůvodnění: *Berufstätige Frauen, die sich stets ernähren können, lassen sich emotional nicht so leicht korrumpieren*. (O 1992: 66) Süssmuthová ve výdělečné činnosti podmínku emancipace nespatřuje. Přiznává ale, že placené zaměstnání je existenční zárukou zejména proto, že ostatní práce ženy, převážně v domácnosti, jsou nezřídka hodnoceny jen slovně. *Um selbständig denken, urteilen und handeln zu können, muß man ja nicht ein Leben lang am Arbeitsplatz stehen. Viel wichtiger wäre es, daß ich als Frau selbst bestimmen könnte, wann ich die Berufstätigkeit unterbreche und, vor allem, wann ich wieder ins Berufsleben zurückkehre*. (O 1992: 65) Nastíněno je tu také téma přímého nebo zprostředkovaného podílu na moci, kterému je velký prostor věnován v dalších kapitolách.

Čtvrtá překládaná část, z hlediska členění rozhovoru v knize však už část pátá – *Auf dem Weg ins neue Deutschland: Frauen zwischen Macht und Mißachtung* – plynule navazuje

na téma podílu na moci a mocenských strukturách a rozvíjí ho v morální otázky viny, nevinu a manipulace. Schubertová na jednu stranu ženám vytýká, že během NDR byly a dosud stále ještě jsou *Betttäterinnen* (O 1992: 95), které z bezpečí domova manipulovaly muže jako loutky a tím se v morálním smyslu provinily hned dvakrát (O 1992: 97), na druhou stranu se ale spokojuje se situací, v níž se ženy na moci podílejí nepřímo, tj. právě ovlivňováním mužů. Neoptimističtější vývoj může podle ní směřovat k větší přímé účasti žen v neziskovém sektoru. (O 1992: 95) Süssmuthová s tím rezolutně nesouhlasí. Za současných okolností uznává jen přímý podíl na moci. Rázně se rovněž ohrazuje vůči tomu, že by zákulisní ovlivňování bylo obecně ženskou taktikou. *Diesem Frauenbild kann ich mich nicht anschließen und möchte es auch nicht vertreten. Daß es die von Ihnen beschriebenen weiblichen Verhaltensweisen gibt, ist nicht der Punkt. Aber Ihr Urteil trifft die Frauen pauschal und schafft eine besondere Form der Diskriminierung.* (O 1992: 95)

Pasáže, které komentují diktaturu, by určitě oslovily každého českého čtenáře. Už proto by bylo nepochybně přínosné knihu přeložit. Süssmuthová se tu v hodnoceních drží zpátky a Schubertová je velice tolerantní, protože skutečnost nikdy nebyla černobílá. *Ich kann doch einen Menschen lieben, obwohl er anders denkt.[...] In der Diktatur braucht man dringend zum psychischen Überleben wenigstens einen Menschen, der vermittelt: Ja, du darfst so denken, du hast das Recht dazu.* (O 1992: 99) Zdůrazňuje, že na vině podle ní nebyli jednotliví lidé, ale systém. *Mein Sohn war in der christlichen Jugendarbeit engagiert. Er wollte Förster werden. Und er trat dann der Bauernpartei bei, weil er auf keinen Fall der SED zugehören wollte. So absurd ist es in totalitären Gesellschaften. Meine Ablehnung richtete sich gegen das System und nicht gegen die Menschen; das System war aus immanenten Gründen unmenschlich. Es zwang die Menschen in unmenschliche Konflikte und Entscheidungen.* (O 1992: 99) Závěr kapitoly se vrací k emancipaci, které muži údajně dokázali využít lépe než ženy, a zmiňuje vytváření nového obrazu německého muže – obrazu, který je podporován reklamním průmyslem, ale který jde proti duchu emancipace. (O 1992: 102-103)

3.1.2.2 Presupozice

Text je prochnut německými reáliemi a informacemi z oblasti dějin, práva a feminismu – mnohdy jen letmo zmíněnými nebo naznačenými. I to však původnímu příjemci stačí, aby si udělal představu, aby se mu vybavily jazykové a kulturní kontexty slova. Pro

neněmeckého čtenáře ale přesně v tomto bodě vznikají problémy, jejichž závažnost se odvíjí od toho, nakolik je obeznámen s vývojem SRN a NDR a s jejich sjednocením, a také od toho, jak je daná realie pro pochopení textu důležitá.

Přesto jsem se rozhodla vnitřní vysvětlivky ani jiné údaje do českého překladu nepřidávat.²⁰ Předpokládám totiž, že sáhne-li někdo po takto specifické publikaci, disponuje jistými znalostmi – přičemž to, co neví, kompenzuje ochotou sám si věci dohledat. Vpisky typu *Halle, východoněmecké město* by ho mohly znejistit, protože všechna ostatní německá města nebo obce s názvem *Halle* (mimochodem velikostně se sasko-anhaltským *Halle* nesrovnatelná) leží na území bývalého západního Německa, a pro daný kontext tak nepřipadají v úvahu. Totéž platí například o pondělních demonstracích – i méně informovaný čtenář z kontextu pochopí, že šlo o demonstrace proti režimu, nikoli na jeho podporu. Zda už ovšem bude znát i jejich náboženskou, respektive protestantskou dimenzi a zda navíc bude něco vědět o velmi specifickém postavení náboženství v NDR, které se od vztahu církve a státu na území bývalé ČSSR zásadně lišilo, je už na něm.

Vysvětlivky by pozornost upoutaly nejspíše samy k sobě, ne k původnímu sdělení, a překlad by tak nebyl funkční. Mnohé další informace navíc čtenář získá v Hallerově předmluvě i v dalších studiích, které jsou součástí knihy – a někdy i v textu samotném. Pokud například neví, jakou funkci přesně Egon Krenz zastával, nebo dosud o jeho existenci neměl tušení, může z kontextu *sehr viele Jahre scheint es her, und doch liegt es erst Monate zurück, da standen Sie, Frau Schubert, in Ostberlin auf der Straße und protestierten gegen die SED-Patriarchen. Es war November 1989, ein gewisser Egon Krenz führte die Staatsgeschäfte und zeigte keine Anstalten, das Regime zu liquidieren.* (O 1992: 43) pohodlně odvodit – navzdory tomu, že se jedná teprve o druhou větu celého textu vůbec, tj. kontextové zakotvení je velmi slabé! – že Krenz byl nejspíše právě jedním z oněch funkcionářů, proti nimž se na ulicích protestovalo. A konečně třetí důvod, proč do textu jako překladatelka nevstupovat, je ten, že sebekratší vysvětlivky by narušily spád dialogu, jeho mluvnost, bezprostřednost. Na rozdíl od jiných druhů informativních textů si v případě zde analyzovaného rozhovoru (a relativně krátkých replik) příjemce pokaždé velmi zřetelně uvědomuje, která osoba právě mluví, a dané vyjádření si s ní samozřejmě automaticky spojuje.

---

²⁰ I zde platí, že přístup k problematice by v reálné situaci vycházel ze skoposu.

Za vnitřní vysvětlivku nepovažuji převod *D-Mark* jako *západoněmecká marka* – byť je tu premodifikace redundantní, protože je zřejmé, že na spojeném území platila západní, nikoli východní měna – jedná se totiž o překlad v českém kontextu osvědčený a zavedený. Zůstává pak už pouze a jedině na čtenáři, zda bude navíc vědět i to, že zanikající východoněmecká měna se jmenovala *Mark der DDR*. Doplnující informace by mohla být zajímavá pro dokreslení souvislostí, ale pro pochopení textu nezbytná není – proto se překlad této situaci ani jí podobným nijak nevěnuje.²¹

Fenoménu *Trümmerfrau* se budu věnovat v *Metodě překladu a Expresivních výrazech a obrazných vyjádřeních*.

3.1.2.3 Výstavba a členění textu, makrostruktura

Rozhovor se člení na pět neočíslovaných kapitol a na úvodní část. Kapitolám předchází nadpisy psané stejným typem písma jako odpovědi žen, pouze o jeden stupeň zvětšeným, s větším řádkováním – např. *Hätten die Frauen eine andere Deutschlandpolitik gemacht?*. Status úvodní části není formálně zcela jasný, protože není uvozena žádným dílčím, ale rovnou celkovým nadpisem, vytučněným a větším než nadpisy jednotlivé – **Gehen die Frauen in die Knie? Fragen nach der deutschen Vereinigung**. Vysoko nad ním je odsazen nadpis **IM GESPRÄCH**, který celý rozhovor uvádí, je jako jediný psán velkými písmeny a opět o něco větším typem. Vytučněn však není.

Text se skládá z replik a Hallerových otázek, vždy od sebe viditelně odsazených. Repliky jsou psané normálním typem písma a pokaždé jsou uvozeny příjmením dané ženy, a to velkými písmeny s kurzívou, a následnou dvojtečkou. Jméno Haller se takto objevuje pouze v první otázce, pak mizí a jeho vstupy jsou nadále signalizovány již jen graficky, kurzívou. Členění na odstavce různé délky probíhá celým textem, výjimečně i dotazy, a

---

²¹ Rovněž znalosti současného německého diskurzu – konceptů jako je „Mumeiki“ (Mutter meiner Kinder), nebo „zu weiß, zu deutsch, zu männlich“, dále fenoménu „die drei K“ (Kinder; Küche/Keller; Kirche / Kammermusik / Karriere) – dodají rozhovoru novou hloubku, stejně jako povědomí o evropských zemích, s nimiž se Němci v tomto kontextu rádi srovnávají (norské Goldröcke). Stále však platí, že domácí čtenář se obejde i bez těchto informací, protože i bez nich zůstává překlad funkční.

kopíruje myšlenkové jednotky. Už z tohoto důvodu, ale také z úcty k autorům překlad dělení odstavců bezvýhradně přejímá.

Jak už bylo zmíněno v kapitole pragmatika času, rozhovor se vždy neodvíjí chronologicky, ale přesto je koherentní, tj. na hloubkové rovině z hlediska smyslu soudržný. Zároveň je také kohezní, což lze na rozdíl od koherence dokázat na hmatatelnějších prostředcích, jako jsou opakování slov, *deixe*, ustálené obraty: *Vielleicht können sogar in besonderem Maße die Frauen **Druck** ausüben. – Ja, wenn sie tatsächlich **Druck** ausüben und nicht resignieren – oder in ohnmächtiges Schweigen versinken unter dem **Druck** ihrer sozialen Abhängigkeit.* (O 1992: 94-95) *Ich beobachte, daß die Frauen im persönlichen **Umgang** mit den **Männern** zunehmend Einfluß haben, auch auf **deren** Entscheidungen – **im sozialen Bereich, am Arbeitsplatz und im privaten Bereich.*** (O 1992: 95) *Darin gab es zwischen der DDR und der Bundesrepublik keine großen Unterschiede: **hier wie dort** war der Frauenanteil in Legislative und Exekutive gering.* (O 1992: 50)

Časté je také odkazování v rámci jednoho textu: *Mit Schuldigwerden durch Mutlosigkeit meinte ich **vorhin** [...].* (O 1992: 60) ***Zu Beginn unseres Gesprächs** vertraten Sie die These, daß die Frauen gegenüber dem DDR-System dezidiert auf Distanz geblieben seien, daß sie sich nicht in demselben Maße korrumpiert hätten wie die Männer. Ist **dies** nicht ein Widerspruch zu **dem, was** Sie **jetzt** sagen?* (O 1992: 100) Tmelícím prvkem celého textu je rovněž střídavé odkazování na NDR a SRN, které na sebe může brát i různé syntaktické figury (paralely apod.).

3.1.2.4 Nonverbální prostředky

V překládaném textu se nevyskytují žádné obrázky, grafy a tudíž ani popisky k nim.

Rozhovor je ozvláštněn členěním, nadpisy, typy písma, kurzívou. Ta se používá pro zdůraznění: [...] *die direkte Beteiligung [...]* (O 1992: 52), pro citát a pro odlišení hlasu tazatele. Funkci citátu, respektive odlišení a vyzdvižení slova někdy plní i uvozovky: „Tatort“ und „Wohnort“ (O 1992: 53) Mnohdy označují i klasickou přímou řeč: „Mein Mann fürchtet, er würde sich vor seinen Kollegen blamieren, wenn er mit einer Meisterin verheiratet ist.“ (O 1992: 63) Mohou uvádět i řeč, která je svým charakterem spíše polopřímá než přímá: Sie reagieren so, als wollten sie sagen: „Mit Macht möchte ich nichts zu tun haben, das ist eine schlimme Sache, eine Männerdomäne.“ (O 1992: 96) Pokud je

třeba naznačit jinakost slova použitého v otázce, prostředky se zdvojují: *An dieser „Relativierung“ des Systems [...]*. (O 1992: 60) Někdy se však situace vyřeší tím, že se slovo v otázce zdůrazní tak, že se napíše normálně, neprolouženo: *Wenn wir unterscheiden zwischen der institutionellen Macht, die sich im demokratischen System stets legitimieren muß, und den Machtfeldern unterhalb der Institutionen [...]*. (O 1992: 97)

Zkratky jsou psané velkými písmeny. Na rozdíl od češtiny se často vyskytují v adjektivní premodifikaci. *[...] gegen die SED-Patriarchen*. (O 1992: 43) *[...] an die Liquidierung des SED-Staates gedacht?* (O 1992: 43) *Die offiziellen DDR-Verhältnisse [...]*. (O 1992: 47) *Für mich verkörperte die SED-Führung [...]*. (O 1992: 47) *Hatten am Ende die Frauen unter dem SED-Regime mehr zu leiden als die Männer [...]*. (O 1992: 47) Mohou se také kumulovat: *Ich habe nie an die Wandlungsfähigkeit des SED-DDR-Sozialismus geglaubt [...]*. (O 1992: 43)

Při zápisu číselných údajů se mi nepodařil vysledovat žádný koncept – někdy je vyjadřují číslovky, jindy čísla. *Ich habe während vierzig Jahren [...]*. (O 1992: 49) *[...] ein praktisches Jahr als Bandarbeiterin, 5 Jahre Psychologiestudium, 23 Jahre Arbeit als klinische Psychologin [...]*. (O 1992: 64)

Číselný zápis je obligatorní u citace smluv a zákonů: *[...] Artikel 23 [der Menschenrechts-Charta] verlangt gleichen Lohn für gleiche Arbeit – und [...] Artikel 3 des Grundgesetzes [...]*. (O 1992: 52) *[...] hier die Indikationslösung nach § 218 StGB [...]*. (O 1992: 53)

V originále se vyskytuje také časové určení v podobě, ve které je pro češtinu nemyslitelné: *Offenkundig waren 1990 die berufstätigen Frauen [...]*. (O 1992: 66)

Stále však platí, že text upouští pozornost sám o sobě – tématem i jeho podáním.

3.1.2.5 Suprasegmentální prvky

Vzhledem k původnímu mluvenému charakteru projevu je zde suprasegmentální rovina důležitější než u jiných typů textů. Translatologické doporučení, které radí přečíst si originál nahlas, se tu osvědčilo hned dvojím způsobem: neněmecký překladatel si uvědomí, co zejména dlouhá souvětí akcentují, a v souladu se strukturalistickou tradicí je převede tak, aby na domácího příjemce působila pokud možno stejně (téma, réma a výpovědní dynamika věty); navíc si překladatel učiní představu o rytmicí originálu, kterou

se potom pokusí adekvátně aplikovat na překlad, v tomto případě s obzvláštním důrazem na mluvenost textu (odpovídající slovní zásoba, syntax).

Tato mluvenost, odrážející se na mnoha rovinách textu (suprasegmentální, lexikální, syntaktické) je zřejmá z následujícího úryvku, citovaného v delší podobě již výše: *Demnach, Sie haben Recht, ich sehe es so, sind die Frauen leider noch im guten Sinn so etwas wie Betttäterinnen, solange sie es nicht wagen, selbst das Risiko der politischen Auseinandersetzung zu tragen.* (O 1992: 95)

Typickým prostředkem germánského jazyka, oblíbeným rovněž například v anglické odborné i krásné literatuře, je aliterace. Upevňuje kohezi, vyzdvihuje určitou myšlenkovou linii a mívá funkci rytmizační: [...] *wenn das eigene **K**ind **k**rank ist, dann die erwähnte **K**inderbetreuung in **K**rippen und **K**indergärten.*²² (O 1992: 46) [...] *die **K**inderbetreuung oder die **K**leinstrenten [...].* (O 1992: 55) Zde se o aliteraci v pravém slova smyslu jedná, protože „Kleinstrenten“ by šlo nahradit slovem „Mindestrenten“, což je dokonce právnícký termín. *Lenkung und Leitung* (O 1992: 62) je ustálený obrat, podpořený aliterací. Dalšími příklady by byly například: [...] ***S**chwangere [...] auf die **S**traße gestellt [...]* (O 1992: 66), [...] *das **p**aramilitärische System, die **P**arteihierarchie fast ganz ohne Frauenbeteiligung. Im weiteren die **p**enetrante Brigaden-Kameraderie oder die Vorliebe der **P**arteipatriarchen [...].* (O 1992: 92), [...] *im **B**ereich der **B**undesrepublik.* (O 1992: 96), nebo: [...] *auch eine Art **A**libifunktion [...].* (O 1992: 100)

Aliterace se koneckonců objevuje také v jednom z nadpisů: *Auf dem Weg ins neue Deutschland: Frauen zwischen **M**acht und **M**ißachtung* (O 1992: 92)

Rytmika je také mnohdy podpořená opakováním slov: *Es wird nicht beachtet, daß **U**ngleiches auch **u**ngleich behandelt werden muß.* (O 1992: 45) *Bei uns war das **D**oppel-Leben, **D**oppel-Reden, Orwells Zwiedenken erwünscht.* (O 1992: 93) [...] *von einer menschen**v**erachtenden und damit auch frauen- und kinderverachtenden Diktatur [...].* (O 1992: 46) Stejnému účelu slouží i paralely: [...] *wie die Künstler und Literaten, wie das Theater und die Kleinkunst [...].* (O 1992: 61)

---

²² Někdy je ovšem těžké odlišit, zda se jedná o čistou aliteraci, nebo o náhodnou kumulaci slov, která začínají stejným písmenem a která třeba ani jinak vyjádřit nelze.

Zvukově působivé je rovněž opakování části slova ve slově následujícím, případně jeho popření: *Es zwang die **Menschen** in **unmenschliche** Konflikte [...]*. (O 1992: 99)

Signálem intonace je interpunkce – při vyjadřování komplikovanějších situací (tj. v delších souvětích) se pro jemnější odstínování myšlenek používají dvojtečky a středníky, které jsou syntakticky závažnější než čárky, ale nedosahují platnosti teček. Domněnky, že tato znaménka se v češtině vyskytují spíše vzácně a v překladu obecně ukazují na interferenci, jsou neopodstatněné.²³ Rozdíl mezi oběma jazyky tudíž není ani tak v četnosti různých znamének jako v pravidlech použití – po dvojtečce se v němčině vyskytne velké písmeno tehdy, pokud následuje věta. *Die Zukunft der Deutschen hängt ja entscheidend davon ab, ob es gelingt, das uns Trennende zum Verbindenden werden zu lassen: **Die** eigentliche Herausforderung ist eine geistige und gilt dem Verstehenlernen.* (O 1992: 61) Dvojtečka se také objevuje tehdy, kdy by její prostý překlad, bez dalších syntaktických úprav, zněl v češtině poněkud úsečně a stroze. *Ihre Vorstellung, Frau Schubert, erinnert an die Geschichte der Lysistrate im alten Griechenland, die alle Frauen dazu aufrief, sich ihren Männern so lange zu verweigern, bis sie den Peloponnesischen Krieg beendet hätten: ein antikes Konzept.* (O 1992: 95) *Nebo: Im Sommer 1990, als sich die Parteien wegen der Regelung des Schwangerschaftsabbruchs im Einigungsvertrag stritten, kam eine Solidarität der Frauen über die Parteigrenzen hinweg zustande: ein tatsächlich nicht alltägliches Schauspiel, das doch zeigt, was Frauen erreichen können.* (O 1992: 104) *Či: Solange der Kommunismus eine Idee, eine Utopie war: einverstanden.* (O 1992: 59) V textu dochází i k obdobě syntaktického jevu *Verschachtelung*, kdy se úsek uvozený dvojtečkou objevuje uvnitř jiného úseku, rovněž uvozeného dvojtečkou. *Zum Beispiel an die Diskussion im Sommer 1990 über die rechtliche Lösung des Schwangerschaftsabbruchs: Wenn wir Frauen den zweiten „Vertrag zur deutschen Einheit“ ausgehandelt hätten, gäbe es auf unserem nationalen Territorium keine zwei miteinander konkurrierende Rechtsnormen: hier die Indikationslösung nach § 218 StGB, dort die Fristenlösung.* (O 1992: 53)

Významově – z hlediska hierarchie informací – i zvukově text člení pomlčky, které často přinášejí upřesňující nebo hodnotící informaci. *Ich neige dazu, die alte DDR mit einer*

---

²³ Z konzultace na téma historická syntax s doc. PhDr. Evou Hošnovou, CSc. vyplynulo, že středníky i dvojtečky se běžně používaly i v češtině 19. století.

psychiatrischen Anstalt zu vergleichen, in der alles – wenn auch schlecht – geregelt war [...]. (O 1992: 57) V emocionálně zabarveném projevu ukazují na přerývanost. Viele Frauen – auch in westlichen Demokratien – gewinnen Einfluß auf das politische Geschehen über ihre persönlichen Kontakte und Beziehungen; viele haben mehr Macht, als es ihre Kolleginnen im Parlament je hätten. (O 1992: 94) Nebo: Es ist sicherlich wertvoll, daß die ehemalige DDR eine wichtige Errungenschaft der sozialen Marktwirtschaft – das Prinzip der Solidargemeinschaft – übernommen hat, so zum Beispiel für die Krankenversicherung, für die Renten- und die Arbeitslosenversicherung. (O 1992: 54)

O přerývaném projevu, někdy přerušeném poznámkou partnerky, svědčí i tři tečky. V následujícím úryvku vstoupí Süssmuthová do původní promluvy Schubertové: *Die Politiker haben Frauen im Hintergrund, haben Töchter und Mütter. Sie stehen unter einem gewissen Erwartungsdruck ... .. aber genügt es wirklich, Macht im Privaten auszuüben?* (O 1992: 67-68)

Ironie, v překladu podpořená graficky, je vystopovatelná například v již zmíněném úryvku *[...] freiwillig anders handeln [...]* (O 1992: 59) – *[...] „dobrovolně“ jednat jinak [...]*. (P 260-261)

Suprasegmentální prvky tedy ponejvíce naznačují větnou melodii – částečně tak kompenzují jeden z rysů mluveného projevu, který psaným textům chybí.

3.2 Charakteristické rysy výchozího textu a první nástin překladatelských problémů

3.2.1 Stylisticko-morfologická rovina

Ženská příjmení jsem uváděla důsledně v přechýlené podobě,²⁴ tedy vždy *Süssmuthová*, *Schubertová*; *Hildebrandtová* (O 1992: 54), a to navzdory tomu, že křestní jména *Rita* a *Helga* dekoduje každý český čtenář jako ženská, a navzdory tomu, že v případě slova *Hildebrandt(ová)* stojí v jeho bezprostředním sousedství upřesňující *Ministerin*. Mám pro to zdůvodnění pouze subjektivního – tedy ne morfologického – rázu: nepřechýlená podoba

---

²⁴ V seznamu literatury figurují cizí ženská příjmení v souladu s citovanou normou v původní, nepřechýlené podobě.

zní stále ještě nezvykle, snad i rušivě, a proto všude tam, kde se zrovna nejedná o „zavedenou značku“ (typu Marlene Dietrich) nebo kde nehrozí, že by přechýlení zatemnilo původní podobu slova, preferuji počestěnou variantu.

Německy znějící jméno *Heiner Geißler* (O 1992: 103), které patří politikovi CDU, jsem skloňovala stejně, jako by šlo o jméno české, tj. *u Heinera Geißlera* (P 595). Podobnou morfologickou strukturu má i řada českých příjmení, takže pro domácího čtenáře nebude problém odvodit si první pád. Naproti tomu kvůli příjmení *Maizière* jsem souvětí přestylizovala tak, aby toto původem francouzské a pro většinu českých čtenářů přece jen neobvyklé jméno stálo v nominativu: *Die frühere Ministerin Hildebrandt hat im Oktober 1990 nach dem Rücktritt der Regierung Maizière [...].* (O 1992: 54) *Když v říjnu 1990 Maizière a jeho vláda podali demisi [...].* (P 180)

U antického ženského jména a současně názvu hry *Lysistrata* jsem vycházela z překladu Ferdinanda Stiebitze.²⁵

Pokud mají města český ekvivalent (byla zařazena do českého paradigmatu), je použit v příslušném tvaru; u měst bez českého převodu zůstává jejich původní podoba i v překladu – *Bonn* (O 1992: 44), *Halle*. (O 1992: 56)

Příčestí minulé i trpné se v češtině shoduje s podmětem nejen v čísle, ale i v rodě, přičemž se zohledňuje také životnost – v překladu proto bylo třeba rozlišit, kdy jsou podmětem lidé obecně, a kdy pouze ženy. *Wir Frauen waren ja über die sozialen Sicherungen außerhalb unserer hermetisch abgeriegelten Grenzen nicht genügend oder falsch informiert [...]. Die lange Wochenarbeitszeit, die schlechte Versorgung [...], in der wir lebten, betraf Frauen und Männer gleichermaßen.* (O 1992: 48) *O sociálních jistotách mimo naše hermeticky uzavřené hranice jsme totiž my ženy byly informovány nedostatečně nebo špatně [...]. Dlouhá týdenní pracovní doba, špatné zásobování [...], ve které jsme žili, postihovaly ženy stejně jako muže.* (P: 82-84, 86-88)

Také němčina má a využívá přípony pro jména rodu ženského: *Bundestagspräsidentin und Vorsitzende* (O 1992: 44), *Täterin* (O 1992: 53), *eine Freundin, eine leitende Ärztin* (O 1992: 60), *Facharbeiterinnen* (O 1992: 63), *Bandarbeiterin* (O 1992: 64), *Schriftstellerin*

---

²⁵ Viz seznam literatury v závěru práce.

(O 1992: 64), *Kandidatinnen* (O 1992: 67), *Gattinnen* (O 1992: 93), *Denunziantinnen* (O 1992: 93), *Kolleginnen* (O 1992: 94).

Pro němčinu příznačná jsou kompozita, což je dáno typologií tohoto jazyka, V textu se nachází četné doklady – často se jedná o termíny nebo o abstrakta: *Freiheitswillen* (O 1992: 50), *Menschenrechte* (O 1992: 50), *Scheidungsrecht*, *Militärblock*, *Bürgerbewegungen und Initiativgruppen* (O 1992: 51), *Arbeitszeitregelung* (O 1992: 53), *Bürgerinnen* (O 1992: 56), *Verstehenlernen* (O 1992: 61).

V překladu se projevil jeden paradoxní rys. Kompozita obecně slouží hutnému a exaktnímu vyjadřování; jejich zástupci *Anstalts-Erwartungsdruck* (O 1992: 58), *Nutznießler* (O 1992: 92), *Folgeprobleme* (O 1992: 55) nebo *Leistungsanforderungen* (O 1992: 102) jsou však důkazem toho, že mnohdy je nejvíce funkční – a tím také nejvěrnější – ten překlad, který se nesnaží zachovat za každou cenu všechny významové části složeného slova, popřípadě který je vyjádří v jiné části věty nebo souvětí.

Ne u všech kompozit bylo jasné, jaké vztahy mezi jejich složkami panují. Například u slova *Frauenpolitik* (O 1992: 68) jsem si nejdříve nebyla jistá, zda jeho první část vyjadřuje konatele (a jedná se o politiku dělanou ženami), či trpitele (a jedná se o politiku na ženy zaměřenou). K jeho správnému přeložení pomohla analogie ke kompozitům *Ausländerpolitik*, *Familienpolitik*, *Sprachpolitik* nebo *Weltpolitik* – ve všech těchto případech určuje první část složeniny předmět, jehož se politika týká, nikoli původce této politiky. Proto jsem *Frauenpolitik* přeložila jako *politika pro ženy*. (P 395)

I německá kompozita, stejně jako ta česká, mohou být hybridní, tj. s částí cizího původu: *Machtclique* (O 1992: 93), *Verhaltensrepertoire* (O 1992: 102).

V textu se opakovaně vyskytuje řada zkratk: *SED*, *DDR* (O 1992: 99) i zkratkových slov: *Stasi-Leute* (O 1992: 93).

S kultivovaným a komplikovaným vyjadřováním všech tří aktérů diskuse koresponduje výskyt abstrakt: *Mitbürgersein* (O 1992: 51), *Trennung zwischen Privatem und Öffentlichem* (O 1992: 58), podstatných jmen slovesných: *im Herumschlagen und Durchsetzen* (O 1992: 58), podstatných jmen označujících opakování děje: *Schuldigwerden* (O 1992: 60) i zpodstatnělých přídavných jmen: *das uns Trennende zum Verbindenden* (O

1992: 61), *Schwangere* (O 1992: 66), *Andersdenkende* (O 1992: 93), *das Furchtbare* (O 1992: 99).

Jazykově-stylistická neekvivalence se projevuje v distribuci zájmen: čeština na rozdíl od němčiny disponuje zvratnou podobou přivlastňovacího zájmena *svůj* pro ty případy, kdy se přivlastňuje podmětu: *na svých mužích* (P 89) – *von unseren Männern* (O 1992: 48), *svou odvahou* (P 110) – *mit ihrem Mut* (O 1992: 50), *a přání spoluutvářet své okolí* (P 226) – *und der Wunsch, die soziale Umwelt mitzugestalten* (O 1992: 57), *svůj duševní vývoj* (P 296-297) – *seiner geistigen Entwicklung* (O 1992: 62), *pro svou verzi socialismu* (P 310-311) – *für ihren DDR-Sozialismus* (O 1992: 63), *se svými manžely* (P 317) – *mit ihren Männern* (O 1992: 63), *svůj příslib* (P 318) – *ihre Zusagen* (O 1992: 63), *ve svém rozdělení rolí* (P 343) – *in ihren Geschlechterrollen* (O 1992: 65), *na svých bedrech* (P 366) – *die Hauptleidtragenden* (O 1992: 66), *pro sebe i pro své děti* (P 381) – *für sich und ihre Kinder* (O 1992: 67), *svůj vliv ve veřejném a politickém sektoru* (P 392) – *daß Frauen Einfluß im öffentlichen und politischen Bereich* (O 1992: 68), *ve své knize* (P 426) – *in Ihrem Buch* (O 1992: 93), *svůj díl viny* (P 429) – *sind mitschuldig* (O 1992: 93), *svůj vliv* (P 441) – *nach den Einflußformen der Frauen* (O 1992: 94), *svá tradiční mocenská pole* (P 445) – *ihre angestammten Machtfelder* (O 1992: 94), *svých sociálních závislostí* (P 456) – *ihrer sozialen Abhängigkeit* (O 1992: 95), *svým mužům* (P 458) – *ihren Männern* (O 1992: 95), *se svou odvahou* (P 470) – *mit ihrem Mut* (O 1992: 95), *kvůli svému názoru* (P 517) – *wegen meiner Meinung* (O 1992: 98), *v rámci svých možností* (P 593-594) – *im Rahmen ihrer Möglichkeiten* (O 1992: 103), *v kruhu svých stranických kolegů* (P 594-595) – *im Kreis meiner Parteikollegen* (O 1992: 103), *se svými výpady* (P 613) – *mit meinen Vorstößen* (O 1992: 104).

3.2.2 Stylisticko-lexikální rovina

Po lexikální stránce je text nesmírně plastický. Vedle termínů se vyskytují výrazy vysloveně hovorové nebo expresivní a vedle zanikajících, nebo přinejmenším už neproduktivních, zásoby NDR pak progresivní zásoba genderové lingvistiky. Úzce s tím souvisí výše zmíněné směřování ke spisovnosti, podmíněné lexikálně.

Slovní zásobu lze tematicky rozdělit do několika okruhů.

Právní terminologie: *Rechtssicherheit* (O 1992: 44), *gesetzlichen Regelungen zur Gleichberechtigung der Frau* (O 1992: 46), *positiven Regelungen wie zum Beispiel die Ganztagskinderunterbringung für wenig Geld* (O 1992: 47), *gelegentliche Erlaubnis zur Teilzeitarbeit* (O 1992: 48), *Mutterjahr* (O 1992: 48), *Wochenarbeitszeit* (O 1992: 48), *Übergangsregelungen* (O 1992: 49), *Freizügigkeit, Rechtsstaatlichkeit* (O 1992: 50), *Scheidungsrecht* (O 1992: 51), *Recht auf Bildung und Berufsausbildung, Sorgerecht* (O 1992: 51), *rechtliche Lösung des Schwangerschaftsabbruchs* (O 1992: 53), *zwei miteinander konkurrierende Rechtsnormen: hier die Indikationslösung nach § 218 StGB, dort die Fristenlösung* (O 1992: 53), *„Tatort“ und „Wohnort“* (O 1992: 53), *Arbeitszeitregelung* (O 1992: 53), *für die Krankenversicherung, für die Renten- und die Arbeitslosenversicherung* (O 1992: 54), *Arbeitslosenunterstützung* (O 1992: 54), *Arbeitslosengeld* (O 1992: 56), *Erwerbsarbeit, Erwerbsberufs* (O 1992: 65), *Kündungsverbot* (O 1992: 66), *Quotenregelung* (O 1992: 68).

U terminologie spjaté s východoněmeckým režimem se často jedná zároveň o historismy: *Ostberlin* (O 1992: 43), *Montagsdemonstrationen* (O 1992: 43), *in einem volkseigenen Betrieb* (O 1992: 63), *Politbüro* (O 1992: 92), *Devisen* (O 1992: 93), *Intershop* (O 1992: 93), *Ausreiseüberwachung* (O 1992: 96), *Bauernpartei* (O 1992: 99), *SED-Mitgliedschaft* (O 1992: 99), *DDR-System* (O 1992: 100), *Reiseerlaubnis* (O 1992: 100)

Genderové termíny: *das Männliche* (O 1992: 44), *einer frauen- und kinderverachtenden Diktatur* (O 1992: 46), *Geschlechterrollen* (O 1992: 47), *geschlechtsunspezifisch* (O 1992: 49), *Frauenprobleme* (O 1992: 49), *eines geschlechtsspezifischen Ziels* (O 1992: 50), *frauenfeindliche Männerpolitik* (O 1992: 54), *„Gleichstellungsstellen“ mit ihren Frauenbeauftragten* (O 1992: 66), *Männerpolitik* (O 1992: 94), *Männerdomäne* (O 1992: 96), *weibliche Parteisekretäre* (O 1992: 101), *Frauenbenachteiligung* (O 1992: 103), *Frauensolidarität* (O 1992: 103).

Psychologické termíny: *nicht psychotische* (O 1992: 58), *Beruhigungsmittel einnehmen und in die Zwangsjacke schlüpfen müssen* (O 1992: 58), *emotional negativ besetzt* (O 1992: 58), *aus unserer Opferrolle heraustreten* (O 1992: 58), *Verhaltensweisen* (O 1992: 95), *Eheberatung* (O 1992: 101), *Schuldgefühle erzeugen* (O 1992: 101), *die Formel vom Täter, der auch Opfer war* (O 1992: 101).

Ekonomické termíny: *Einführung der D-Mark und der Marktwirtschaft* (O 1992: 53), *verkündete die Anstaltsleitung, sie sei pleite und müsse Konkurs anmelden* (O 1992: 58), *das verlotterte Haus nicht sanieren* (O 1992: 58), *Betriebsräte* (O 1992: 67).

Historické termíny: *Leibeigene* (O 1992: 64), *den Peloponnesischen Krieg* (O 1992: 95), *Judas-Gestalt* (O 1992: 99).

Politické termíny: *Wandlungsfähigkeit des SED-DDR-Sozialismus* (O 1992: 43), *Vereinigungspolitik* (O 1992: 44), *Wahlkreisen* (O 1992: 67), *totalitären Gesellschaften* (O 1992: 99), *Volkspartei* (O 1992: 103).

Lékařské termíny: *von eineiigen Zwillingen* (O 1992: 57).

Text charakterizují a také kontextově zařazují jména institucí a orgánů: *des Ausschusses „Deutsche Einheit“* (O 1992: 44), *Parlament* (O 1992: 45), *Bundestag* (O 1992: 67), *des „Unabhängigen Frauenverbands“* (O 1992: 92), *des Schriftstellerverbandes* (O 1992: 99), *Heinrich-Mann-Preis der Akademie der Künste* (O 1992: 100).

Objevují se zde samozřejmě také ustálená spojení a FVG: *könne nicht die Rede sein* (O 1992: 44), *kam [...] zum Ausdruck* (O 1992: 44), *Rechnung getragen wird* (O 1992: 45), *mit Verlusten verbunden* (O 1992: 46), *einen guten Eindruck zu machen* (O 1992: 47), *Lenkung und Leitung* (O 1992: 62), *vom Runden Tisch* (O 1992: 66), *liegt im argen* (O 1992: 102), *unter Druck setzen* (O 1992: 101), *Probleme zu lösen* (O 1992: 49), *an die Hand genommen werden müssen* (O 1992: 52), *in Kauf nehmen* (O 1992: 59), *zwingende Bedingung* (O 1992: 66), *ins Gericht zu gehen* (O 1992: 100).

Text zpestřují metafora a obrazná vyjádření: *aus gleichsam übergeordneter Warte* (O 1992: 44), *das eigene Nest nicht beschmutzen* (O 1992: 47), *zweischneidig* (O 1992: 48), *im Angesicht eines perfekten Räderwerks* (O 1992: 50), *der Schritt vom Gast zum Mitbürgersein wird riesengroß* (O 1992: 51), *die Trümmerlandschaft damals* (O 1992: 57), *die alte DDR mit einer psychiatrischen Anstalt zu vergleichen* (O 1992: 57), *in ohnmächtiges Schweigen versinken* (O 1992: 95-96), *die Solidarität ließ auf sich warten* (O 1992: 104), *Kurs genommen* (O 1992: 104), *dem Sturm auf hoher See trotzen und trotzen* (O 1992: 104).

Původem cizích slov se v rozhovoru vyskytuje málo: *Klischees* (O 1992: 102), *Facetten* (O 1992: 102), *a priori* (O 1992: 96).

Na mluvenost textu upomínají neustále také různá úsloví a průpovídky: *Hinterher weiß man es besser.* (O 1992: 52), *Es ist ja niemandem geholfen* (O 1992: 56), *ist nicht der Punkt* (O 1992: 95), *Noch ist das Boot nicht im Hafen.* (O 1992: 104)

3.2.3 Stylisticko-syntaktická a gramatická rovina

I pro tuto rovinu platí tvrzení, že text je nesmírně plastický – projevuje se to v délce vět, střídání činného a trpného rodu i ve využívání bohaté palety časů. Některá souvětí jsou právě svou délkou a zapeklitou stavbou tak chaotická, že vyžadují několikeré pečlivé čtení, přičemž zůstávají těžko dekodovatelná, nezřídka i pro německého čtenáře. Rodilá mluvčí mi potvrdila defektnost následujícího syntaktického celku: *Hatten am Ende die Frauen unter dem SED-Regime mehr zu leiden als die Männer, weil die Geschlechterrollen im Alltag der DDR-Gesellschaft nicht emanzipiert, sondern, wie Sie sagen: dem kleinbürgerlichen Rollenverständnis entsprachen?* (O 1992: 45-46) Příklady, včetně jevu zvaného *Verschachtelung*, byly uvedeny výše.

Výjimkou naproti tomu není ani věta s elipsou slovesa, kterou však lze často chápat jako jeden z prostředků AČV: nejdůležitějšímu sdělení se zajistí místo s nejvyšší výpovědní dynamičností tak, že se vyčlení ze zbytku souvětí. Takováto parcelace je zřejmá například v odpovědi Süßmuthové: *[...] dabei aber weitere, vielleicht auch andere Schwerpunkte gesetzt worden wären. Dies vor allem im sozialen und im kulturellen Bereich.* (O 1992: 52) S AČV může souviset také *Ausklammerung / Ausrahmung*: *Das politische System der Bundesrepublik war mein Wunsch und auch mein politisches Ziel, vor allem wegen der Rechtssicherheit.* (O 1992: 44) *Männer und Frauen haben für dieselben politischen Ziele gekämpft, für unveräußerliche Menschenrechte, für Freiheit, Freizügigkeit, Rechtsstaatlichkeit und soziale Gerechtigkeit.* (O 1992: 50) Vyskytuje se zde převážně²⁶ čas přítomný a minulý – perfektnum i préteritum – tedy časy, které by byly dominantní i v podobném původním textu českém. Rozdíl však je v proporčním zastoupení aktiva a pasiva, neboť v němčině je trpný rod častější a pro překlad musí být mnohdy nahrazen. *So konnten wir aber auch vom Staat besser ausgebeutet werden.* (O 1992: 48) Objevuje se tu

---

²⁶ Někdy také první čas budoucí. Zaznamenan byl i výskyt plusquamperfekta: *Doch nachdem sie dann am Abend mit ihren Männern **geprochen hatten**, die ebenfalls Facharbeiter waren, wollten sie ihre Zusagen wieder rückgängig machen.* (O 1992: 63)

rovněž pasívum prvního budoucího času: *Aber sie **werden nicht bestraft werden***. (O 1992: 93) Užití pasiva má i své stylisticko-pragmatické důvody: je prostředkem AČV i nevyjádření konatele, zejména pokud se jedná o negativní souvislosti: [...] *das Kündigungsverbot für Frauen mit Kleinkindern **wurde aufgehoben**, Schwangere **werden mitunter fristlos auf die Straße gestellt*** [...]. (O 1992: 66) Vedle *Vorgangspassiva* je zde bohatě zastoupen také *Zustandspassiv*: [...] *daß es nun **erreicht ist***. (O 1992: 44)

Hojně je využívána také syntaktická konstrukce s podmětem *man*, která se do češtiny překládá většinou všeobecným podmětem nebo trpným rodem zvratným. [...] *wenn **man sich öffentlich äußern will***. (O 1992: 67) Další, podobně neekvivalentní konstrukcí, je vazba slovesa *geben*: *Es **gab** während des Nationalsozialismus weniger Andersdenkende als in der SED-Zeit*. (O 1992: 93)

Často se objevují *infinitivy s zu*, někdy i několikanásobné: *Um **selbständig denken, urteilen und handeln zu können*** [...]. (O 1992: 65)

Markantním stylisticko-syntaktickým prostředkem je konjunktiv, který do textu vnáší další hlasy a různé stupně modality, například latentní odstup mluvčího k ději. *Von einer gleichberechtigten Beteiligung der Frauen am Einigungsprozeß **könne nicht die Rede sein***. (O 1992: 44) Jindy vyjadřuje podmínku v minulosti nesplněnou, tj. nereálnou, což koresponduje s jednou z hlavních tematických linií textu – s otázkou, kam jinač by se byl vývoj ubíral, kdyby se na něm byly více podílely ženy: *Ob aber wir Frauen behutsamer **hätten vorgehen können**, wage ich zu bezweifeln*. (O 1992: 44), ***Hätte man die Einrichtungen abschaffen sollen*** [...]. (O 1992: 47) Typologicky stejná struktura se může vyskytnout také v trpné variantě: ***Hätte dann nicht anstelle der Währungs- und Wirtschaftsunion [...] die [...] Umstrukturierung [...] an die Hand genommen werden müssen?*** (O 1992: 52) O syntaktické vytříbenosti, která je jedním z rysů vysokého slohu, svědčí konstrukce jako: [...] *vielleicht auch andere Schwerpunkte **gesetzt worden wären***. (O 1992: 52) [...] ***angegangen werden sollten***. (O 1992: 55)

Mnohé pasáže jsou silně nominalizované, a to nejen ty výčtové. *Aber ich bin für die **Abkehr von einer zentral gelenkten Kulturpolitik zugunsten einer größeren Eigenverantwortlichkeit der Künstler für ihren Lebensunterhalt***. (O 1992: 62)

V textu jsou četné otázky, i řečnické: *Ist es nicht doch so, daß bei der Schaffung der neuen deutschen Einheit eine ganze Reihe grundlegender Entscheidungen zu treffen war, gleichgültig, ob von Männern oder von Frauen?* (O 1992: 55)

Vedle citátů a hesel se v textu vyskytuje také *erlebte Rede*, neboli *erlebte Reflexion*: *In gewisser Weise habe ich mich für das System als nützlich erwiesen und mich im weiteren Sinne an der Stabilisierung beteiligt. **Es mußte doch tolerant und kunstfreundlich sein, oder?***²⁷ (O 1992: 100) Své místo tu má i nepřímá řeč: *Als sie gefragt wurden, ob sie denn nicht auf Kosten des Betriebs einen Meisterlehrgang absolvieren wollten, antworteten die meisten mit „ja“.* (O 1992: 63) Příklady přímé řeči byly uvedeny výše.

Specifické roli interpunkce, zejména dvojtečkám, a spojce „a“ se budu věnovat dále.

Časté jsou výčty a paralely.

3.2.4 Stylisticko-textová a intertextová rovina

K vysoké stylistické úrovni textu přispívají na textové rovině citáty, a to Orwella: *das Doppel-Leben, Doppel-Reden, Orwells Zwiedenken* (O 1992: 93), nebo Blocha: *Prinzip Hoffnung* (O 1992: 98).

Koncept tzv. *neue Männlichkeit* (O 1992: 103) úzce souvisí se společenskou atmosférou 80. let, kdy dosahovala vrcholu popularity píseň Iny Deter *Neue Männer braucht das Land*. Odkaz této písně, která ve své době podněcovala politické diskuse, je živý dodnes. Jedna německá organizace zabývající se adopcí dívek na dálku na ni nedávno intertextově navázala v letáku *Starke Mädchen braucht die Welt*.

Gehen die Frauen in die Knie je rovněž název jiného svazku, uveřejněného Ritou Süßmuthovou.

---

²⁷ Helbig a Buscha nabízejí následující dělení: „Es wird zwischen erlebter Rede (tatsächlich Gesprochenes) und erlebter Reflexion (nur Gedachtes) unterschieden. In beiden Fällen werden die Gespräche bzw. Gedanken aus der Perspektive der handelnden Person wiedergegeben. Erlebte Rede und erlebte Reflexion haben Hauptsatzform (ohne explizite Redeeinleitung), die Perspektive der handelnden Person [...] und in der Regel den Indikativ (wie die direkte Rede), aber die 3. Person (wie die indirekte Rede).“ (HB 2001: 133) V tomto rozhovoru se jedná spíše o *erlebte Rede*, ovšem v okamžiku, kdy byla pro Schubertovou tato otázka bytostně aktuální, mohlo jít také o *erlebte Reflexion*, pokud si to pouze myslela.

3.2.5 Stylisticko-pragmatická rovina

Pragmatika souvisí úzce s reáliemi a kulturní neekvivalencí. Ty byly popsány výše. Navzdory rozdílným názorům obou žen je zde rovněž zřejmá snaha vyjít komunikační partnerce vstříc, maximalizovat zisk pro ni a minimalizovat zisk pro sebe, a na druhé straně minimalizovat ztrátu pro ni a maximalizovat ztrátu pro sebe. Potvrzují se tak principy angloamerických teorií z pragmatické lingvistiky²⁸: *Da **haben Sie natürlich recht***. (O 1992: 50) Nebo také: *Demnach, **Sie haben Recht**, ich sehe es so, sind die Frauen leider noch **im guten Sinn** so etwas wie Betttäterinnen [...]*. (O 1992: 95)

Přebírání a tím i bezděčné opakování slov, zmíněné výše v souvislosti s kohezí, má za cíl i navodit atmosféru shody, naznačit, že vnímáme partnerovu promluvu, že ji reflektujeme a jsme ochotni podívat se na situaci jeho očima. Na repliku Süßmuthové: *Vielleicht haben wir Frauen uns vorzuwerfen, daß wir die **Mutigen** in der DDR nicht früher gestärkt und bestätigt haben*. reaguje Schubertová: *Ja, darin sah ich unser größtes Problem, den **Mut** und die Hoffnung nicht zu verlieren. In der **Mutlosigkeit** lag die Gefahr, an den Verhältnissen schuldig zu werden*. (O 1992: 59) Druhá ukázka sleduje podobné schéma, v němž Schubertová opět přebírá některá slova, která použila Süßmuthová: *[...] selbst die Initiative zu ergreifen, sich mit anderen zusammenzuschließen, **Einfluss auszuüben** in den Betrieben etwa über die Betriebsräte, in den Kommunen durch aktive politische Mitarbeit. – Vielleicht haben die Frauen der DDR in den vergangenen Jahrzehnten zu sehr **geübt**, über die private Sphäre **Einfluß** auf die Männer **auszuüben**. Vieles, was die Männer tun – auch in der Politik – geht auf den **Einfluß** der Frauen zurück*. (O 1992: 67) V následujícím úryvku komentuje Süßmuthová výrok Schubertové: *Vielleicht können sogar in besonderem Maße die Frauen **Druck ausüben**. – Ja, wenn sie tatsächlich **Druck ausüben** und nicht resignieren – oder in ohnmächtiges Schweigen versinken unter dem **Druck** ihrer sozialen Abhängigkeit*. (O 1992: 95)

---

²⁸ common knowledge

3.3 Metoda překladu

V reálné překladatelské situaci by se metoda převodu odvíjela od skoposu zadavatele. Roli by také hrálo, pro jaké účely je překlad zamýšlen – jiné úpravy by si vyžádalo jeho začlenění do učebního plánu německého gymnázia, jiné například do plánu španělských gymnázií, kde se od recipientů tak podrobná a zanícená znalost německých dějin neočekává.

V souladu s výše popsánymi funkcemi je text přeložen převážně dokumentárně. Živost a aktuálnost rozhovoru, daná krátkým odstupem od diskutovaných událostí, je tak podpořena bezprostředností i na úrovni časové a místní. Důsledně instrumentální překlad by ostatně právě u časových údajů nebyl myslitelný, protože by došlo k narušení časových rovin a v konečném důsledku ke zmatení čtenáře CJ.²⁹

Jednou ze zásadních snah je vyhotovit překlad, který by měl na českého čtenáře stejný účinek, jako měl originál na příjemce původního. Důležitou součástí tohoto efektu je bezprostřednost, orálnost, a s ní spojená obdivuhodná reflexe obou diskutujících. Ta se českému čtenáři zachová právě díky dokumentárnímu přístupu.

Jak bylo napsáno výše, text klade podobně vysoké nároky na příjemce původního i překladového, přičemž český čtenář má situaci o něco těžší proto, že se v jeho případě vyžaduje nadstandardně vysoká znalost dějin cizí země i znalost kulturních proudů (zejména feministických), které nemůže srovnat s obdobným vývojem českým.

Uplatňovaný dokumentární přístup může mít na mnohé české recipienty – podle toho, do jaké míry jsou pro ně například zkratka SPD nebo koncept nového mužství zaběhnuté – účinek extotizační.

Opačný postoj jsem uplatnila v případě slova *Trümmerfrau*, u něhož jsem použila vnitřní vysvětlivku. Rozhodla jsem se tak po konzultaci s doktorem Pullmannem. Na rozdíl od ostatních reálií se jedná o německou historickou skutečnost tak bytostně spjatou s jedním konkrétním obdobím, že ji mnohdy neznají ani sami Němci. Těžko pak lze znalost očekávat u českých čtenářů – ti si navíc slovo na rozdíl od německých čtenářů nemají

---

²⁹ Jiný přístup by však museli volit jazykoví odborníci, kteří by překlad brali jako odrazový můstek k dalším úvahám a komentářům (kritika překladu, recenze). S výjimkou citátů z překladu by s pragmatikou času museli zacházet instrumentálně.

prakticky kde dohledat. V záplavě historických publikací se totiž fenoménu těchto žen nevěnuje takřka žádný prostor, a pokud ano, nebývají označeny žádným souhrnným termínem, ničím, co by se dalo identifikovat jako překlad německého *Trümmerfrau*.³⁰ Tento v podstatě instrumentální postup (ovšem bez vnitřní vysvětlivky), reflektující syntaktické potřeby češtiny, jsem využila také v případě ženského spolku *Unabhängiger Frauenverband*, v samotném Německu takřka neznámého.

3.4 Typologie překladatelských postupů a nezbytných posunů – konkrétní řešení

3.4.1 Suprasegmentální rovina

Výjimečně jsem uvozovky přidala tam, kde v originále nebyly, jak se o tom zmiňuji v kapitole *Suprasegmentální prvky*, a to pro zdůraznění absurdity, snad i ironie: [...] *in einem Zwangssystem, in dem ich anders denken und vor allem **freiwillig** anders handeln sollte, als ich wollte.* (O 59; 460-462) [...] *v systému, který mě nutil myslet a především „dobrovolně“ jednat jinak, než jsem chtěla.* (P 260-261) Jinde jsem je naopak oproti originálu vynechala: *Das „Männliche“ kommt nicht in bewußter Ausgrenzung der spezifischen Interessen von Frauen und Kindern zum Ausdruck [...].* (O 45; 46-48) *Tento mužský prvek se neodráží ve vědomém vylučování specifických zájmů žen a dětí [...].* (P 30-31)

Aliterace se v češtině zdaleka netěší takové oblibě jako v němčině; pro texty psané jiným než básnickým jazykem to platí dvojnásob, protože zde může působit až rušivě. Proto jsem se o její zachování ani kompenzování nijak nesnažila. V jednom případě jsem však aliteraci přece jen kompenzovala – pro zachování strohého, mírně ironického podtónu jsem ji nahradila paralelou: [...] *sie hatten zu **funktionieren** und keinesfalls zu **führen**.* (O 49; 180-181) [...] *měly **vést domácnost, ne politická jednání.*** (P 104)

Aliterace může někdy ještě více stmelovat už tak ustálené sousloví, jako je tomu v případě trochu pleonastického *Lenkung und Leitung*: *Das kann aber eine Reaktion auf die umfassende **Lenkung und Leitung** [...] sein.* (O 62; 538-541) *Může to být reakce na [...] molochovitě **řízení a vedení.*** (P 305-306)

---

³⁰ Výjimkou je publikace *Dějiny moderního Německa* autorky M. Fulbrookové. (Fulbrook 2010: 124)

Z hlediska aliteračního je zajímavý také nadpis jedné z kapitol: *Frauen zwischen Macht und Mißachtung*. (O 92; 709) Aliterační (náslovný) rým jsem kompenzovala rýmem koncovým: *ženy mezi mocí a bezmocí*. (P 405)

Naproti tomu opakování slov jsem dodržela tehdy, když bylo funkční, tedy když podporovalo kohezi, mluvenost textu, pragmatický souhlas s partnerkou, nebo určité figury jako například stupňování: *Es wird nicht beachtet, daß **Ungleiches** auch **ungleich** behandelt werden muß*. (O 45; 50-52) *Nikdo nedbá toho, že s **rozdílným** se musí nakládat **rozdílně***. (P 32) Nebo také: *Meine Ablehnung richtete sich gegen das System und nicht gegen die **Menschen**; das System war aus immanenten Gründen **unmenschlich**. Es zwang die **Menschen** in **unmenschliche** Konflikte und Entscheidungen*. (O 99; 908-912) *Moje odmítání bylo namířeno vůči systému, ne vůči **lidem** – systém byl z imanentních příčin **nelidský**. Nutil **lidi** do **nelidských** konfliktů a rozhodnutí*. (P 525-526)

Opakování slov jako příznak spontánnosti a zanícenosti jsem ponechala i tam, kde by se u běžného psaného textu hodnotilo jako stylisticky neobratné: *[...] für die **noch immer** geringe Bewertung der in der Familie geleisteten Arbeit, für die unzureichende eigenständige soziale Sicherheit im Alter. Wie schwierig die Verständigung zwischen Männern und Frauen **noch immer** ist [...]*. (O 45; 56-61) *[...] pro **stále ještě** nedoceněnou práci v domácnosti, pro nepostačující sociální jistoty jednotlivce ve stáří. Jak obtížné je **stále ještě** dorozumívání mezi muži a ženami [...]*. (P 35-37) Extrémním případem opakování, které jsem v překladu nivelizovala synonymy, je: *[...] und **auch** das gilt ja **auch** für mich*. (O 96; 827-828) *[...] a **rovněž** to platí **také** pro mě*. (P 476) Také v následujících případech má opakování slov nezastupitelnou funkci, která rozhodla o jeho zachování, a to navzdory tomu, že psaný text „neubíhá v čase“ jako text mluvený a opakování je u něj „viditelnější“. Opakování slov rozhovor rytmitizuje, činí ho naléhavějším a záměrně k sobě poutá pozornost. Je to tedy také prostředek jazykové manipulace. *Ohne ihre Anerkennung und **Förderung** [...]*. (O 61; 520) *Bez jejich uznání a **podpory** [...]*. (P 296) *Kulturförderung ist unverzichtbar [...]*. (O 62; 525-526) *Bez **podpory** kulturních aktivit [...]*. (P 299) *Nichts gegen eine zurückhaltende **Förderung***. (O 62; 528-529) *Nic proti umírněné **podpoře***. (P 301)

*Gab es unter den Ihnen nächsten und liebsten Menschen keine **Hoffnungsträger**? [...]*
*Mein Mann hegte zum Beispiel in den 70er Jahren **Hoffnungen** auf eine*

*Vermenschlichung. Als er gründlich desillusioniert war, hatte er wiederum mehr **Hoffnung** als ich, daß sich die Diktatur nicht mehr lange hält. (O 98; 882-888) Vyskytoval se mezi Vašimi nejbližšími a nejmilejšími někdo, do něhož byste vkládala **naděje**? [...] Například v 70. letech si manžel hýčkal **naději** na zlidštění. Po úplném rozčarování pak ale zase upínal větší **naději** než já k tomu, že se diktatura už dlouho neudrží. (P 508-512)*

Někdy však bylo nutné nahradit dané podstatné jméno pronominálně, aby nedocházelo k přílišné zahlcenosti čtenáře: *Vielleicht können sogar in besonderem Maße die Frauen **Druck ausüben**. [...] Ja, wenn sie tatsächlich **Druck ausüben** und nicht resignieren – oder in ohnmächtiges Schweigen versinken unter dem **Druck** ihrer sozialen Abhängigkeit. (O 94-95; 788-793) Možná mohou ženy **vyvíjet tlak** dokonce neobyčejnou měrou. [...] Ano, pokud **ho** skutečně **vyvíjejí** a nerezignují – nebo se pod **tlakem** svých sociálních závislostí neponoří do bezmocného mlčení. (P 453-456)*

Efekt stupňování je zřejmý z následujícího úryvku: *Aber ihre Gattinnen gingen doch in die **Sonderläden**, sie waren in den **Sondererholungsheimen**, hatten das **Sonderauto** und den **Brillant-Ring für Devisen** aus dem Intershop. (O 93; 737-740) Byly to však jejich manželky, které chodily do **speciálních** obchodů, rekreovaly se ve **speciálních** zotavovnách, měly **speciální** auto a brilantový prsten za devizy z Intershopu. (P 422-424)*

3.4.2 Morfologická rovina

Na pomezí roviny suprasegmentální a morfologické se nachází jev spjatý s fonetikou a spisovností. Foneticky je totiž podmíněné, že některé souhlásky u slovesných koncovek vyžadují spíše „i“, jiné pak zase spíše „u“. Zároveň platí, že prvně jmenované koncovky se považují za spisovnější. Přitom i pro projev kultivovaných mluvčích je typické nesytemové a nekonzistentní střídání „spisovnějších“ a „méně spisovných“ koncovek, které jsem se při překladu pokusila simulovat. U jedné mluvčí se tak na krátkém úseku objevuje u typologicky stejných sloves různá koncová samohláska, která se dá zdůvodnit právě mluveností projevu. Distribuce samohlásky přitom nebyla nijak pevně vázaná, tj. šlo zvolit i opačnou variantu (považuji, pociťuju): *Ich halte dies [...]. (O 65; 605) Já to všechno považuju [...]. (P 344) Ich empfinde es als Vorteil [...]. (O 66; 634-635) Pociťuji jako výhodu to [...]. (P 362)*

Problému přechylování se věnovala kapitola *Stylisticko-morfologická rovina*.

Obecně platí, že trpný rod se v němčině vyskytuje častěji než v češtině – má zde k dispozici koneckonců také více formálních prostředků. Je však také pravda, že některé aktivní konstrukce (konstrukce s podmětem *man*) se do češtiny někdy převádějí pasivem zvratným. Na trpné rody jsem se speciálně zaměřila a v každém jednotlivém případě jsem se rozhodovala podle jazykového citu. Zachovávala jsem je mimo jiné tam, kde to bylo nutné z pragmatických důvodů (neochota označit konkrétního činitele).

[...] *wieviel Unrecht durch Frauen **vermieden wurde**.* (O 97; 873-874) [...] *kolika bezprávím ženy **zabránily**.* (P 502)

Někdy je změna slovesného rodu spojená také se změnou perspektivy mluvčího. *Und ich freue mich, daß es nun **erreicht ist**.* (O 44; 23-24) *Jsem tedy ráda, že **jsme** toho **dosáhli**.* (P 17)

Z důvodů kolokačních a po konzultaci s rodilými mluvčími jsem někdy jednotné číslo nahradila množným a naopak:

[...] *für die unzureichende eigenständige soziale **Sicherheit** im Alter.* (O 45; 57-59) [...] *pro nepostačující sociální **jistoty** jednotlivce ve stáří.* (P 35-36)

[...] *zu einem ganz ähnlichen **Ergebnis** geführt.* (O 63; 568-569) [...] *byly vedly k velice podobným **výsledkům**.* (P 321-322)

*Darin gab es zwischen der DDR und der Bundesrepublik keine großen **Unterschiede** [...].* (O 50; 182-183) *V tom nepanoval mezi NDR a Spolkovou republikou žádný velký **rozdíl** [...].* (P 105-106)

3.4.3 Lexikální rovina

Termíny právnické, genderové ani východoněmecké nebudu dále podrobněji interpretovat, protože jsem je vždy konzultovala minimálně s jedním odborníkem z oboru, jak vyplývá již z předchozích částí tohoto komentáře. V drtivé většině právních otázek, probíraných s členy německého oddělení Právnické fakulty univerzity Karlovy, se jednalo o termíny, které mají pevně daný ekvivalent v češtině. Občas však paní Schubertová nebo Süssmuthová neuvedly plný název smlouvy ani přesnou citaci z ní, ale pouze některou myšlenku pro účely argumentace parafrázovaly. Tyto dvě situace tudíž bylo nutné odlišovat.

Matoucí užití se vyskytlo jen jedno. Šlo o pojem *Kündigungsverbot*. Z kontextu vyplývalo, že se jedná o skutečnost podobnou termínu *Kündigungsschutz*, označujícímu zákaz výpovědi. Doktorka Horáková potvrdila, že se nejedná o jiný termín ani o chybu, ale o laickou obdobu termínu *Kündigungsschutz*. Výsledkem je tedy poněkud banální zjištění, že ani němečtí mluvčí vždy v rámci právního diskurzu nepoužívají korektní termíny:³¹ [...] *das Kündigungsverbot für Frauen mit Kleinkindern wurde aufgehoben [...]*. (O 66; 645-647) [...] *byl odstraněn zákaz výpovědi pro ženy s malými dětmi [...]*. (P 367-368)

Genderové termíny se v češtině teprve ustalují, či dokonce vznikají. Doktorka Valdová se domnívá, že vytváření nových pojmů v genderové lingvistice se musí podřítit pouze jednomu faktoru – slovotvorným pravidlům češtiny. Slovní zásoba ženskopolitického kánonu se rozrůstá velmi živelně; často se klade důraz na přípony u téhož kořene (*mateřskost, mateřství*) a vznikají také hybridní slovní spojení (*genderová slepota*).³²

Text jsem do všech detailů a nuancí pochopila až díky doktorce Berglové a odborné literatuře, kterou mi doporučila. Teprve tehdy jsem si totiž uvědomila všechny kontexty, například to, že mezi diktaturou Jednotné socialistické strany Německa a sjednocením došlo ze strany východních Němců k pokusu o demokracii vlastního stříhu, nebo to, že označení pro měnu v NDR bylo *Mark der DDR*.

3.4.3.1 Expresivní výrazy a obrazná vyjádření

Pro adekvátní převod je nezbytné vědět, jakou stylistickou platnost má dané slovo ve výchozím jazyce. Jeho ne/příznakovost jsem si proto ověřovala na rodilých mluvčích a v německém korpusu IDS Mannheim.

Úskalím při překládání slova *Trümmerfrau* jsem se věnovala už výše. V kapitole o lexikologii ho zmiňuji proto, že má pro řadu rodilých mluvčích silný emocionální náboj. Není to jen realie nebo pouhé pojmenování žen, které v poválečných letech odklízely trosky ve zdecimovaných městech. Byl to také (okolnostmi vynucený) životní styl, který je zaměstnával od rána do noci a který duševně formoval jejich děti a tím také ovlivňoval

---

³¹ Pro češtinu je známý příklad se slovesem *zcizovat*, jehož význam v právním jazyce se velmi liší od významu v běžné řeči. common knowledge

³² Uvedená slova se nevyskytují v překládané části. Dobře však ilustrují to, jak se s touto progresivní částí lexika zachází.

atmosféru a fungování bonnské republiky. Pro feministické hnutí je životní zkušenost těchto žen dodnes opěrným bodem.

Expresivní je také kompozitum *Betttäterin*. Řešení, které by obsahovalo slovo *postel*, jsem zavrhl, protože by podle mě bylo pro češtinu příliš explicitní, a pracovala jsem se slovem *ložnice*. Zvolila jsem spojení, které původní slovo konkretizuje, rozšiřuje a možná také trochu rozměňuje. Kriticky hodnotící osten však zůstal zachován: [...] *ich sehe es so, sind die Frauen leider noch im guten Sinn so etwas wie Betttäterinnen* [...]. (O 95; 807-809) [...] *vidím to tak, že ženy budou, bohužel – a nemyslím to nijak zle – jako spiklenkyně tak dlouho tahat za nitky od plotny nebo od postele* [...]. (P 464-466)

Všechny významové odstíny se nepodařilo zachovat ve složenině *Nutznieß*, která kromě prospěchu a prospěchářství vyjadřuje také ono těžko postihnutelné potěšení z cizího konfliktu, využití neutěšené situace ve svůj prospěch; jedna významová vrstva tohoto slova tedy pokrývá významy přísloví „když se dva perou, třetí se směje“, což potvrzuje i slovník DUDEN č. 10 (*Bedeutungswörterbuch*). Ten na straně 470 nabízí tuto definici slova *Nutznieß*(in): *männliche, bzw. weibliche Person, der der Nutzen, Vorteil (aus etw.) zufällt: der Nutznieß des Streites war die Konkurrenz; der lachende Dritte, Gewinner*. Při překladu tedy došlo ke zploštění významu. *Die Frauen der Funktionäre waren Nutznieß der Macht* [...]. (O 92; 733-734) *Z moci profitovaly ženy funkcionářů* [...]. (P 420)

V následující ukázce doslovný překlad slovesa *erpreßen* jako *vymáčkat* zachovává stejný obraz jako originál – obraz člověka, kterého „zmáčkli“, „přimáčkli“ a z něhož se někdo snaží násilím vymáčknout informace. Metafora je tedy v češtině podpořena hned několika slovesy se stejným kořenem. Oběť se pak cítí vysátá (tuto představu navozuje rodilému mluvčímu sloveso *preßen* a jeho obměny, například *auspreßen*). *So hatte die Denunziation nicht die tödliche Wirkung wie in der Nazi-Zeit und mußte bei uns erpreßt oder sehr belohnt werden* [...]. (O 93-94; 762-764) *Denunciace proto neměla onen smrtící účinek jako za nacismu a musela se u nás z lidí vymáčkávat, nebo štědře odměňovat* [...]. (P 438-440)

Nadpis *Gehen die Frauen in die Knie?* (O 43; 2) jsem přeložila volně jako *Házejí ženy flintu do žita?* (P 2). Narážím tím na genderové stereotypy se zbraní obecně, konkrétně na zmíněnou mysliveckou stylizaci partajních funkcionářů (O 1992: 92), i na klasy obilí jako

součást státního znaku NDR, respektive na zemědělství a kombajny jako jednu z mála fungujících věcí, na kterou mohli být východní Němci hrdí. Toto překladatelské řešení tedy lze chápat jako kompenzační.

Stejnou tendenci vykazuje také následující řešení – kompenzuje to, o co byl původní text překladem ochuzen na jiných místech: *Hinterher weiß man es besser.* (O 52; 256) *Po bitvě je každý generál.* (P 145)

Další obraz byl v překladu nivelizován: [...] *aus gleichsam übergeordneter Warte miterlebt.* (O 44; 27-28) [...] *takříkajíc z pozice političky.* (P 19)

Vedle sklonu k tvorbě kompozit je dalším typologickým rysem němčiny sklon k abstraktnosti. Doslovný překlad zde nepadá v úvahu, protože čeština podobné slovo nemá; kumulace několika českých abstrakt, která by významově pokryla abstraktum německé, by v cílovém jazyce zněla toporně; a proto nezbyvá, než výraz nějak opsat, tj. rozepsat, a tím také nutně konkretizovat a rozšířit / zúžit: *Der Schritt vom Gast zum Mitbürgersein wird riesengroß.* (O 51; 218-219) *Při překonání mentální hranice mezi pasivitou hosta a angažovaností občana půjde o krok milový.* (P 125-126)

Vybírat z různých významů téhož slova je samozřejmě podstatou překladatelovy práce, ale u některých slov vyjde najevo možnost, respektive nutnost volby až po několikátém přečtení. Slovo *weiter* znamená mimo jiné *další*, *širší*. Fungovat může jako přídavné jméno i jako příslovce. Pro níže citovaný úryvek je klíčové, zda slovo chápeme ve významu *další*, tedy že by ženy nastavily ještě další (možná i jiné) priority, či zda ho chápeme ve významu *širší*, tj. že by stávající priority pojaly šířeji (a k nim poté možná přidaly i jiné priority). Rozhodla jsem se pro druhou variantu, protože lépe koresponduje s tezí, že ženy jsou schopné vnímat více věcí najednou, v širším kontextu.

[...] *dabei aber weitere, vielleicht auch andere Schwerpunkte gesetzt worden wären.* (O 52; 264-265) [...] *ale priority by přitom nastavily šířeji, možná také jinak.* (P 150)

Exotizační přístup se odráží ve slově *Intershop*, u něhož jsem neprovedla substituci jeho českou obdobou, *tuzexem*. Ponechala jsem tu navíc velké „I“: [...] *aus dem Intershop.* (O 93; 740) [...] *z Intershopu.* (P 424)

3.4.3.2 Citáty

Schubertová v jedné z odpovědí odkazuje na Orwella: *Bei uns war das Doppel-Leben, Doppel-Reden, Orwells **Zwiedenken** erwünscht.* (O 93; 760-762) Necituje anglický originál, ale vychází z německého překladu Orwellova románu. Řídila jsem se analogicky překladem českým, jehož autorkou je Eva Šimečková. Její přístup není úplně systémový, jak dokládají tyto úryvky: *Syme to také zbaštil, trochu složitějším způsobem, s použitím **podvojného myšlení**.* (Tolik přebal přeloženého románu.) Na straně 10 pak stojí: *Jeho myšlenky chvilku bloudily kolem pochybného letopočtu na stránce a potom narazily na newspeakové slovo **doublethink** (double – dvojí, think – myslet).* Na straně 22: *Newspeak, **doublethink** (podvojně myšlení), měnitelnost minulosti.* Na straně 27: *Říkali tomu ovládání skutečnosti; v newspeaku se tomu říkalo **doublethink**.* Na stranách 27 a 28 pak následuje obšírná definice tohoto typu přemýšlení. Na přebalu knihy je tedy český překlad, v překladu samotném je ponechána anglická verze. Zvolila jsem počeštěnou variantu: *Byla u nás poptávka po dvojím životě, po dvojích názorech, po orwellovském **podvojném myšlení**.* (P 438-439)

V jedné z otázek použije Haller okřídlené slovo *Prinzip Hoffnung*, které má v německém prostředí charakter takřka klišé, avšak v češtině nefunguje. Slovník DUDEN č. 12 (*Zitaten und Aussprüche*) k tomuto heslu na straně 363 uvádí: *Das Prinzip Hoffnung: Diesen Titel gab der deutsche Philosoph Ernst Bloch (1885 – 1977) seinem Hauptwerk (erschienen 1954 – 59 in drei Bänden). Heute wird dieser Titel meist dann zitiert, wenn ausgedrückt werden soll, daß man in einer bestimmten Situation nichts mehr tun kann, als nur noch zu hoffen. Das steht allerdings ganz im Gegensatz zu den Gedanken Blochs, der seine "Hoffnung" nicht als Warten auf einen zufällig glücklichen Ausgang oder eine günstige Wendung verstand, sondern als bewußt planendes und aktiv veränderndes Einwirken auf die Entwicklung von Natur, Mensch und Gesellschaft, als konkrete Utopie.*

Z konzultace s doktorem Starým vyplynulo, že Blochovo dílo jako celek do češtiny přeloženo nebylo; totéž platí o titulu jeho stěžejního díla. Tento stav dokládá i Skalický, který se ve své publikaci *Blochova filosofie naděje* snaží tohoto myslitele přiblížit českému čtenáři, přitom se ale důsledně drží označení *das Prinzip der Hoffnung*, respektive zkratky *PH*. Při první zmínce o Blochově díle řeší Skalický situaci následovně: *Jak říká Bloch: „NE je nedostatek něčeho, jakož i útěk z tohoto nedostatku; a tak je puzením k tomu, co*

chybí... Jelikož NE je začátek každého pohybu za něčím, právě proto nikterak není NIC.“ (*Das Prinzip Hoffnung*, str. 356, dále značeno PH) (Skalický 1995: 11) Z hlediska práce s nepřeloženým dílem je zajímavé, že pouze v následujících třech úryvcích je dílo zmíněno explicitně, jinde se k němu odkazuje jen kombinací zkratky PH a čísla příslušné strany.

„V *Das Prinzip Hoffnung* naopak definuje reálné možno ve vztahu k materii jako podmínce a substrátu možnosti.“ (Skalický 1995: 20)

„Proto Bloch v *Das Prinzip Hoffnung* si všímá především této předjímavé (utopické) funkce vědomí.“ (Skalický 1995: 21)

„Naděje zašifrovaná v těchto archetypech – jak je nazývá Bloch – potřebuje proto svou hermeneutiku, a Bloch v celém třísvazkovém díle *Das Prinzip Hoffnung* nedělá vlastně nic jiného, než že interpretuje šifry naděje, od těch nejobyčejnějších, nejběžnějších (jako třeba výkladní skříň) až po ty nejvyšší (jako fanfáry z Fidelity, jako Odysseův návrat na Ithaku, jako exodus Židů z Egypta atd).“ (Skalický 1995: 27-28)

3.4.4 Syntaktická rovina

Pro syntaktickou rovinu byl charakteristický problém konjunktivu plusquamperfekta a jeho překladu. Zatímco němčina přísně rozlišuje mezi hypotetickým dějem, který by se ještě eventuálně mohl stát (jde o přítomnost, vyjádřenou konjunktivem préterita), a hypotetickým dějem, který určitě nenastane, protože byl vytlačen dějem jiným (jde o minulost, vyjádřenou konjunktivem plusquamperfekta), v češtině se řada rodilých mluvčích přiklání k jednotnému použití kondicionálu přítomného. Kondicionál minulý se tak dostává na jazykovou periferii češtiny. Já však mezi užitím přítomného nebo minulého kondicionálu vidím zásadní významový rozdíl, který je funkční – jeho setřením může dojít k posunům. Proto jsem konjunktiv préterita překládala kondicionálem přítomným, konjunktiv plusquamperfekta kondicionálem minulým. Ten je po formální stránce poměrně komplikovaný – což je zřejmě i jednou z příčin jeho neoblíbenosti – a proto jsem se v případě nadpisu uchýlila k tomu, že jsem při překladu volila takové sloveso, které už svou sémantikou naznačuje, že děj nakonec proběhl jinak. Díky této významové jednoznačnosti jsem sloveso *uskutečňovat* mohla použít ve tvaru kondicionálu přítomného a vyhnula se tak kumulaci pomocných tvarů slovesa *být*. **Hätten** Frauen eine andere

Deutschlandpolitik gemacht? (O 49; 157-159) *Uskutečňovaly by ženy jinou politiku sjednocování?* (P 91)

V ostatních případech, které nebyly tak exponované jako nadpis, jsem se držela kondicionálu minulého, byť byla jeho konstrukce mnohdy krkolomná.

Rozdíl mezi oběma konjunktivy, respektive kondicionály, je dobře vidět v následujícím extraktu: *Wenn wir Frauen den zweiten „Vertrag zur deutschen Einheit“ ausgehandelt hätten, gäbe es auf unserem nationalen Territorium keine zwei miteinander konkurrierende Rechtsnormen [...].* (O 53; 270-273) *Kdybychom byly vyjednávaly druhou „Smlouvu o německém sjednocení“ my ženy, nebyly by teď na našem státním území dvě navzájem si konkurující právní normy [...].* (P 154-155)

Užší spektrum časů nepředstavovalo žádný problém. Plusquamperfektum šlo bez potíží přeložit prostým minulým časem, protože časové souvislosti tu jsou vyjádřeny i příslovcem a navíc, jako tomu je u plusquamperfekta často, vyplývají z kontextu. Z tohoto pohledu je tedy užití plusquamperfekta redundantní. *Doch nachdem sie dann am Abend mit ihren Männern gesprochen hatten, die ebenfalls Facharbeiter waren, wollten sie ihre Zusagen wieder rückgängig machen.* (O 63; 559-562) *Avšak poté, co večer mluvily se svými manžely, rovněž kvalifikovanými dělníky, chtěly vzít svůj příslib zpět.* (P 317-318)

Jiné zacházení s AČV je dané typologií jazyků: němčina je vázána větným rámcem, v češtině naproti tomu není problém výpovědní dynamičnost směrem ke konci věty stupňovat, s vrcholem na posledním slově. *Ich bin skeptisch, wenn allein von Frauensolidarität die Rede ist.* (O 103; 1038-1039) *Jsem skeptická vůči tomu, když se mluví o solidaritě čistě mezi ženami.* (P 601-602) Vzhledem k tomu, že text byl původně mluvený, nabízí se u některých vět „více interpretací“ podle toho, na které slovo dáme důraz.

Už výše bylo řečeno, že v textu se ze syntaktických figur objevují paralely.

Obojí význam se podařilo zachovat při převodu nadpisu *Fragen nach der deutschen Vereinigung* (O 43; 3) jako *Otázky po německém sjednocení* (P 3). „Německé sjednocení“ lze syntakticky chápat jako přívlastek neshodný nebo jako příslovečné určení času.

Ze spojek si zvláštní pozornost zaslouží *und*. Z jeho výskytů v překládané části vyplývá, že může vyjadřovat více sémantických vztahů než jen čistý poměr slučovací. Dokazuje to i

následující případ: Es waren Männer *und* Frauen [...]. (O 92; 725-726) Opíral se o muže *i* o ženy [...]. (P 415)

Distribuce interpunkčních znamének se také liší; zejména dvojtečky a pomlčky jsou použité v situacích pro češtinu nezvyklých. Budí pak dojem úsečnosti, strohosti; je to však opravdu mylný dojem, protože atmosféra rozhovoru je opačná, přátelská. Aby se v češtině zachoval stejný efekt (respektive aby se nevyvoval efekt protichůdný), stačí někdy pouze změnit interpunkční znaménko, jindy je nutné doplnit i sloveso.

Dvojtečky se v originále nacházely poměrně často, nezřídka v pozici, kde by to ani pro češtinu nebylo rušivé. Následující příklady jsou záměrně vybrané jako příklady mezní, které s českým pojetím dvojtečky nekorespondují.

Ich neige dazu, die alte DDR mit einer psychiatrischen Anstalt zu vergleichen, in der alles – wenn auch schlecht – geregelt war: ein System der fortschreitenden Entmündigung und der Mißachtung des Intimbereichs. (O 57; 403-407) *Mám tendenci srovnávat starou NDR s psychiatrickým zařízením, v němž bylo všechno – i když špatně – ošetřeno; šlo o jakýsi systém postupného zbavování svéprávnosti a pohrdání intimní oblastí.* (P 229-231)

Solange der Kommunismus eine Idee, eine Utopie war: einverstanden. (O 59; 452-453) *Dokud komunismus zůstával na úrovni myšlenky, utopie, **tak** budiž.* (P 256)

Viele Frauen empfanden nämlich das totalitäre SED-Regime als ausgeprägt männlich, wenn auch in pervertierter Form: das paramilitärische System, die Parteihierarchie fast ganz ohne Frauenbeteiligung. (O 92; 712-716) *Mnoho žen totiž pociťovalo východoněmecký režim jako totalitu výrazně mužského ražení, byť v pervertované podobě: šlo o paramilitární systém, o stranickou hierarchii takřka bez účasti žen.* (P 407-409)

V mezním užití se v textu objevila také pomlčka. *Viele Männer lernten, die Frauen nicht nur privat, sondern auch in der Gesellschaft und am Arbeitsplatz als gleichwertig zu respektieren – ein Erfolg der Frauenbewegung.* (O 101-102; 987-990) *Mnoho mužů se naučilo respektovat ženy jako rovnocenné nejen v soukromí, ale také ve společnosti a na pracovišti. **To je** úspěch ženského hnutí.* (P 572-574)

3.4.5 Pragmatická rovina

Jak bylo napsáno výše, snaží se překlad o určitou rovnováhu mezi zachováním (a simulací) hovorovosti, svěžího mluveného toku řeči i se syntaktickými vybočeními a mezi neutralizací, tlumením hovorovosti, protože ponechání „plného stupně“ by pro psaný český text zřejmě přece jen nebylo vhodné. V jednom případě to vedlo k tomu, že jsem záměrně použila slovo, které není ve *Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. *Zunächst, was die ehemalige DDR betrifft, so waren ja Frauen nur vereinzelt in politischen Führungsrollen des SED-Regimes vertreten, sie hatten zu funktionieren und keinesfalls zu führen.* (O 49; 177-181) *Především co se Jednotné socialistické strany Německa v bývalé NDR týká, tak tady přeci zastávaly ženy jen ojediněle vůdčí roli – měly vést domácnost, ne politická jednání.* (P 102-104)

Jeden z nadpisů – *Auf dem Weg ins Neue Deutschland* – v sobě skrývá název někdejší hlásné trouby Jednotné socialistické strany Německa, novin *Neues Deutschland*³³. „Nové Německo“ bylo to, o co se východoněmečtí politici po celou dobu existence státu urputně snažili. Těžko říct, zda je nadpis zamýšlen jako aluze, či zda jde o náhodu.

Pragmatický postoj mluvčího lze podtrhnout volbou slov. Slovo *prostůrek* v prvním případě má naznačovat ironii a bezvýchodnost pachtění; *cizina* ve druhém případě je negativně odsuzující alternativou nepříznakového slova *zahraničí*.

Sie konnten sich zum Beispiel im Rahmen dieses kleinbürgerlichen Lebensmodells im Lauf der Jahre einen kleinen Freiraum schaffen, zum Beispiel durch die gelegentliche Erlaubnis zur Teilzeitarbeit, die Männern nur selten gewährt wurde. (O 48; 135-139) *Mohly si například v rámci tohoto maloměšťáckého životního modelu v průběhu let vytvořit volný prostůrek, například pomocí příležitostného povolení k práci na zkrácený pracovní úvazek, které bylo mužům poskytováno jen zřídka.* (P 78-81)

Ich kann alle positiven Regelungen wie zum Beispiel die Ganztagskinderunterbringung für wenig Geld nur als Trostpflaster in einem insgesamt bedrückenden und demütigenden System sehen, als ein Alibi gegenüber dem Ausland. (O 46-47; 103-108) *Veškeré pozitivní úpravy jako například levná předškolní zařízení s celodenním provozem můžu vnímat*

---

³³ Deník vychází dodnes. Je zaměřen levicově a jeho základnu tvoří čtenáři z nových spolkových zemí. common knowledge

pouze jako chabou náplast v jinak utlačovatelském a pokořujícím systému, jako alibi pro cizinu. (P 60-62)

Spojení *třetí říše* píšu s malým písmenem jako výraz neúcty (podobně jako tomu bývá u slova *protektorát*).

Protože se u nás zkratka SED ani její český ekvivalent neužívají, vypisuji v drtivé většině celý název *Jednotná socialistická strana Německa*, výjimečně vynechávám slovo *Německa* tehdy, kdy hrozilo opakování slov.

Hallerův přístup není jednotný; při kladení otázek vystupuje pod první osobou jednotného i množného čísla:

Ich möchte an dem Denk-Modell [...] festhalten. (O 52; 245-246) – *Rád bych zůstal u modelové situace [...].* (P 139)

Wir denken konkret daran [...]. (O 46; 89) – *Máme tím konkrétně na mysli to [...].* (P 53)

4. ZÁVĚR

Při práci se prokázala nezbytnost teoretického uvažování o překladu a potřeba jednotné metody, od níž se odvíjejí konkrétní postupy a řešení. Potvrdilo se také, že vytvořit věrný, tj. funkční překlad bez nevyhnutelných posunů nelze. Nejvýrazněji se to ukázalo u kompozit, kdy funkční přístup vyžadoval nelpět na všech významových složkách daného slova. Podobná situace nastala u spojky „und“, jejíž sémantické pole je v němčině bohatší, takže v češtině je k ní nutné přistupovat adekvátně v závislosti na kontextu. S posuny úzce souvisí snahy překladatele vyvážit místa, která „zestručnil“ (nivelizoval), v jiné části textu (kompenzovat je).

Důsledkem zvolené metody mohou být i takové účinky na recipienta, s nimiž překladatel v prvním plánu ani neoperoval. Konkrétním důsledkem dokumentárního překladu tak byl také prvek exotizující. Zapříčinily to nejen názvy, většinou ponechané v originále, ale také některé otázky, pro něž český čtenář nenalézá domácí analogii (vývoj feministického hnutí).

Obecně platí, že spolupráce překladatele s odborníkem je pro optimální výsledek nepostradatelná. Při překladu však navíc vyšlo najevo, že takováto součinnost je více než žádoucí i tehdy, kdy je téma překladateli blízké a známé. Konzultace se specialisty z oboru, s rodilými mluvčími i studium odborné literatury a slovníků je vhodné podpořit prací s korpusy. Inkriminované slovo většinou nabízejí v tolika kontextech, že si překladatel vytvoří celkem přesný obraz o jeho stylistické platnosti.

Zvolená metoda směřovala také k zachování mluvnosti a bezprostřednosti. Český čtenář, podobně jako ten německý, by tak měl dostat do ruky text, který se – navzdory některým názorovým neshodám obou dotazovaných – přimlouvá za to, aby si ženy více věřily a více se zajímaly o přímý podíl na moci, a také za to, aby spolu východní i západní Němci lépe komunikovali a navzájem se více respektovali.

5. LITERATURA

5.1 Použitá

5.1.1 Primární

SÜSSMUTH, R. – SCHUBERT, H. *Bezahlen die Frauen die Wiedervereinigung?* 1. Aufl. München: Piper, 1992. ISBN 3-492-11469-5.

5.1.2 Sekundární

ARISTOFANES. *Lysistrate*. Přeložil Ferdinand Stiebitz. 2. vyd. Praha: Orbis, 1960.

DOSE, M., et al. *Duden: Zitate und Aussprüche*. 1. Aufl. Mannheim: Dudenverlag, 1998. ISBN 3-411-04121-8.

FULBROOK, M. *Dějiny moderního Německa*. Přeložila Eva Prášková. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3104-9.

HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. 4. vyd. Praha: SPN, 1981.

HELBIG, G. – BUSCHA, J. *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin: Langenscheidt, 2001. ISBN 3-468-49493-9.

HORÁLKOVÁ, M. *Německo-český právní slovník*. 2. vyd. Voznice: Leda, 2010. ISBN 978-80-7335-250-9.

KRAUS, J., et al. *Akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0607-9.

MÜLLER, W., et al. *Duden: Das Bedeutungswörterbuch*. 2. Aufl. Mannheim: Dudenverlag, 1985. ISBN 3-411-20911-9.

ORWELL, G. *1984*. Přeložila Eva Šimečková. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1991. ISBN 80-206-0256-9.

SKALICKÝ, K. *Blochova filosofie naděje*. 1. vyd. Rychnov nad Kněžnou: Ježek, 1995. ISBN 80-901625-8-4.

5.1.3 Internetové zdroje

Michael Haller (Medienwissenschaftler). In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 13. Jan. 2006, last modified on 30. September 2010 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <[http://de.wikipedia.org/wiki/Michael_Haller_\(Medienwissenschaftler\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Michael_Haller_(Medienwissenschaftler))>.

5.2 Studovaná

5.2.1 Translatologické a jazykovědné publikace

BEČKA, J. *Česká stylistika*. 1. vyd. Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0020-8.

FIDELIUS, P. *Řeč komunistické moci*. 1. vyd. Praha: Triáda, 1998. ISBN 80-86138-03-8.

HOFFMANNOVÁ, J. *Stylistika a .... Současná situace stylistiky*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1997. ISBN 80-85573-67-9.

HOCHÉL, B. *Preklad ako komunikácia*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990. ISBN 80-220-0003-5.

HÖNIG, H. *Konstruktives Übersetzen*. 2. Aufl. Tübingen: Stauffenburg, 1997. ISBN 3-86057-240-7.

JAMEK, V. *O patřičnosti v jazyce*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1998. ISBN 80-85844-45-1.

KUFNEROVÁ, Z., et al. *Překládání a čeština*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 1994. ISBN 80-85787-14-8.

KUBMAUL, P. *Kreatives Übersetzen*. Tübingen: Stauffenburg, 2000. ISBN 978-3-86057-249-8.

LEVÝ, J. *Bude literární věda exaktní vědou?* 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1971.

LEVÝ, J. *Umění překlada*. 2. vyd. Praha: Panorama, 1983.

MISTRÍK, J. *Štylistika*. 2. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989.

NORD, C. *Textanalyse und Übersetzen: theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. 2. Aufl. Heidelberg: Groos, 1991. ISBN 3-87276-649-X.

NORD, C. *Translating as a purposeful activity: functionalist approaches explained*. 1st ed. Manchester: St. Jerome Publishing, 1997. ISBN 1-900650-02-9.

POPOVIČ, A. *Teória umeleckého prekladu*. 2. vyd. Bratislava: Tatran, 1974.

REIß, K. *Texttyp und Übersetzungsmethode: der operative Text*. 3. Aufl. Heidelberg: Groos, 1993. ISBN 3-87276-509-4.

SCHWARZ, J. *Die Kategorie der WEIBLICHKEIT im Tschechischen: Die Verwendung femininer und maskuliner Personenbenennungen für Frauen im Vergleich zum Deutschen*. Praha: Filozofická fakulta UK, 1999. ISBN 80-85899-81-7.

VILIKOVSKÝ, J. *Překlad jako tvorba*. Přeložil Emil Charous. 1. vyd. Praha: Železný, 2002. ISBN 80-237-3670-1.

5.2.2 Politické a psychologické publikace

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung, 2006.

SCHÄUBLE, W. *Der Vertrag. Wie ich über die deutsche Einheit verhandelte*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1991. ISBN 3-421-06605-1.

SCHUBERT, H. *Judasfrauen: Zehn Fallgeschichten weiblicher Denunziation im Dritten Reich*. 2. Aufl. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1995. ISBN 3-423-11523-8.

SCHWAN, G. *Politik und Schuld. Die zerstörerische Macht des Schweigens*. 3. Aufl. München: Fischer Taschenbuch Verlag, 2001. ISBN 3-596-13404-8.

5.2.3 Slovníky

AUBERLE, A., et al. *Duden: Deutsches Universalwörterbuch*. 6. Aufl. Mannheim: Dudenverlag, 2007. ISBN 978-3-411-05506-7.

CHIARO, M. G., et al. *Duden: Das Stilwörterbuch*. 8. Aufl. Mannheim: Dudenverlag, 2001. ISBN 3-411-04028-9.

CLARK, M., et al. *The Oxford-Duden german dictionary: german-english / english-german*. 2nd ed. Oxford: OUP, 1999. ISBN 0-19-860365-7.

DROSDOWSKI, G., et al. *Duden: Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Wörterbuch der deutschen Idiomatik*. 1. Aufl. Mannheim: Dudenverlag, 1998. ISBN 3-411-04111-0.

EICKHOFF, B., et al. *Duden: Das Synonymwörterbuch. Ein Wörterbuch sinnverwandter Wörter*. 3. Aufl. Mannheim: Dudenverlag, 2004. ISBN 3-411-04083-1.

FILIPEC, J., et al. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 4. vyd. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1347-4.

PALA, K. – VŠIANSKÝ, J. *Slovník českých synonym*. 3. vyd. Praha: NLN, 2001. ISBN 80-7106-450-5.

Pocketwörterbuch Englisch-Deutsch, Deutsch-Englisch. 1. Aufl. Stuttgart: Pons, 2005. ISBN 3-12-517234-9.

WAHRIG, G., et al. *Wörterbuch der deutschen Sprache*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1997. ISBN 3-423-03366-5.

5.2.4 Internetové zdroje – Wikipedie

Unabh%C3%A4ngiger Frauenverband. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 11. Mai 2004, last modified on 17. März 2011 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <http://de.wikipedia.org/wiki/Unabh%C3%A4ngiger_Frauenverband>.

Einigungsvertrag. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 3. Jul. 2004, last modified on 2. April 2011 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <<http://de.wikipedia.org/wiki/Einigungsvertrag>>.

Zivilgesetzbuch der Deutschen Demokratischen Republik. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 8. Feb. 2008, last modified on 1. Mai 2010 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <http://de.wikipedia.org/wiki/Zivilgesetzbuch_der_Deutschen_Demokratischen_Republik>.

Familiengesetzbuch (DDR). In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 1. Mai 2006, last modified on 26. August 2010 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <[http://de.wikipedia.org/wiki/Familiengesetzbuch_\(DDR\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Familiengesetzbuch_(DDR))>.

Zwei-plus-Vier-Vertrag. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 18. Okt. 2002, last modified on 28. März 2011 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <<http://de.wikipedia.org/wiki/Zwei-plus-Vier-Vertrag>>.

DDR-Justiz. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 19. Okt. 2004, last modified on 27. März 2011 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <<http://de.wikipedia.org/wiki/DDR-Justiz>>.

5.2.5 Hromadné sdělovací prostředky

Před 25 lety. Sestřih hlavní zpravodajské relace z doby před 25 lety. Vysíláno dne 14.2 2011.